T.C.

UŞAK ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

ALEKSİAD VE KİTÂBÜ'L-İ῾TİBÂR'DA HAÇLILAR (KARŞILAŞTIRMA)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

İLKAY BAYER KÖŞGER

DANIŞMAN

PROF. DR. MEHMET ŞEKER

UŞAK-2020

TE Z BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

İlkay KÖŞGER

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi Özeti

ALEKSİAD VE KİTÂBÜ'L-İʿTİBÂR'DA HAÇLILAR (KARŞILAŞTIRMA)

İlkay Bayer Köşger

İslam Tarihi Ve Sanatları Ana Bilim Dalı

Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Şeker

Haçlı Seferlerini İslam Tarihi bakımından kavramanın en iyi yolu, belirli bir bölümünü anlamaktan ziyade bütününe bakmaya çalışmak olmalıdır. Bu açıdan çalışmamız, Haçlı Seferleri kavramını genelden özele doğru anlatmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, ana konumuza Haçlı Seferleri incelenmeye, dönemin Bizans'ı ve Orta Doğu'sundaki genel durum, anlatılarak başlandı. Tarihçiler arasında kabul görmüş, söz konusu seferlerin yaşandığı dönemde yazılmış, belirli tarzları olan, iki ana kaynak; Anna Komnena'nın kitabı ile Üsâme b. Munkız'ın eseri üzerine mukayeseli bir çalışma yapılarak incelendi. Kimi yabancı veya Türk yazarın kitaplarından ve makalelerinden, çalışmayı detaylandırarak ve bağlantı kuracak şekilde yararlanıldı. Ayrıca, tarih biliminin kurallarından biri olan olayları kendi zamanına göre değerlendirme ilkesi bütün çalışmamızda olabildiğince yansıtılmaya gayret gösterilmiştir.

Anna Komnena'nın eseri Aleksiad ve Üsâme b. Munkız'ın eseri Kitabu'l İ'tibâr hakkında her şeye değindik dememiz mümkün değildir. Zira çalışmamızın konusu olan eserler, birçok kez farklı şekillerde tarih çevrelerince yorumlanmıştır. Çalışmamız boyunca söz konusu iki eserimizde, birbirlerine komşu olan Arap dünyası ve Bizans arasına, Ortadoğu Arap dünyasına göre oldukça yabancı, Bizanslıların tanıdıkları Frenkler şimdiki söylemle "Haçlıların" gelişi incelendi. Birbirleriyle sıklıkla savaşmış, daha sonra ticari, kültürel, bilimsel, sanatsal alanlarda

aralarında etkileşimler yaşanmış olan Ortadoğu coğrafyasının bu insanları ile yukarıda bahsettiğimiz etkileşimler tarafımızdan tespit edilmeye çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: *Haçlı Seferleri, Aleksiad, Kitabu'l İ'tibâr, Anna Komnena, Üsâme b. Munkız*

ABSTRACT

The Crusaders in Alexiad and Kitabu'l İ'tibar

İlkay Bayer KÖŞGER

Department Islamic History and Arts

Uşak University Graduate School of Social Sciences

Supervisor Prof.Dr. Mehmet Şeker

The best way of comprehending the Crusades from the perspective of the Islamic history is to consider them as a whole rather than considering a particular part of it. In this respect, our study tries to explain the concept of the Crusades from general to specific. In this regard, our main topic, the research of the Crusades, began by describing the general state of the Byzantine and the Middle East in that period. The books of Anna Komnene and Usama b Munkız, two main sources, having particular styles which were written during the period of the mentioned expeditions and accepted among historian have been examined in a comparative study. The books and articles of some foreign or Turkish writers have been used to elaborate and to correlate with our study. In addition, the principle of evaluating events according to their own time which is one of the rules of historiography has reflected in throughout our study as much as possible.

It is not possible to say that we have mentioned everything about Anna Komnena's work Alexiad and Usame b. Munkız's work Kitabu'l I'tibar. Moreover the works which are the subject of our study have been interpreted many times in different ways by historian circles. Throughout our study, in the two works in question, the arrival of the Franks – currently named as 'the Crusaders' who were familiar to the Byzantines but quite foreign to the Middle East Arab world, to the lands of Arab world neighbouring the Byzantine has been examined. The interactions mentioned above with these people of the Middle East geography, who have often fought each other and then experienced commercial, cultural, scientific and artistic interactions have been tried to determine by us.

Key words: *The Crusades, Alexiad, Kitabu'l I'tibar, Anna Komnena, Üsâme b. Munkız*

JÜRİ VE ENSTİTÜSÜ ONAYI

ÖNSÖZ

Tarihsel ve coğrafî açıdan geniş etkilere sahip olan savaşlar, dünya tarihinde kırılma noktası yaratan mücadeleler şüphesiz ki, tarih disiplini açısından ilgi çekicidir. Haçlı Seferleri de bu kategoride değerlendirilmelidir. Anna Komnena ve Üsâme b. Munkız bu tarihi sürecin en hareketli dönemlerine tanıklık etmiş kişilerdendir.

Anna ve Üsâme b. Munkız tarihsel-otobiyografinin güzel ve özgün örneklerini veren iki tarihçidir. Öncelikle tarihçilerimizin yaşadığı dönem ve mekânlar üzerine analizler yapmak, farklı coğrafyalarda yaşayan iki aristokratın yazdıklarını göz önüne alarak hayatlarına ve döneme ışık tutmaktır. Anna da, Üsâme b. Munkız de kendine mahsus bir manzaradan, insicamlı, baştanbaşa dikkat çeken, sürükleyici hikâyelerini anlatmışlardı. Her şeyi yiyip yutan, her şeyi sonsuz bir nisyan içine gömen zamana karşı, uzmanlarca kabul gören, birer sanat eseri bırakıyorlardı. Her ikisi de tarihe yüksek bir makamdan veda etmek istemiş, Anna bir imparatoriçe, Üsâme b. Munkız de bir emir olmak için birçok şartı sağlasa da kaderlerinde olmayınca, ne yazık ki başarılı olamamışlardı. Anna, mor odada imparatorun ilk çocuğu olarak dünyaya gelmiş ve Konstantinos ile evlenince imparatoriçe olmasına kesin gözüyle bakılırken Konstantinos'un ölümüyle şartlar değişmişti. Üsâme b. Munkız ise amcasının vârisi iken, amcasının çocuk sahibi olmasıyla, yine Anna'nın durumu gibi hayallerinden vazgeçmişti. Her ikisi de yönetici olmak için eğitilmiş, kendi coğrafyalarının entelektüel aristokratlarıydı.

Araştırmanın her aşamasında, hiçbir yardımını esirgemeyen, anlayış ve desteğini çalışmamız boyunca sürdüren danışman hocam, Prof. Dr. Mehmet Şeker'e akademik yolculuğuma sağladığı katkıları için sonsuz şükran ve saygılarımı sunarım.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : İlkay BAYER KÖŞGER

Doğum Yeri ve Tarihi : Bursa/ 30.08.1979

Lisans Öğretimi : Ege Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü

Yüksek Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri : "Aleksiad ve Kitâbü'l-İʿtibâr'da Haçlılar" adlı makale
DOI: 10.30692/sisad.751827

İletişim

e-posta adresi : ilkaybayer@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı geçen eser
Alm.	Almanca
AHCI	Arts and Humanities Index
b.	Bin
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	Editör, editörler
İA	İslâm Ansiklopedisi
İng.	İngilizce
İSTEM	İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi
m.ö.	Milâttan önce
m.s.	Milâttan sonra
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik eden
TTK	Türk Tarih Kurumu
trc.	Tercüme eden

GİRİŞ

ARAŞTIRMAMIZ ÜZERİNE

1. Araştırmanın Konusu ve Sınırları

Bu çalışmada, Hilâl'in ve Haç'ın dünyasının karşı karşıya geldiği, Ortaçağın en büyük olaylarından Haçlı Seferleri olarak anılan tarihi sürece, iki çağdaş eserin gözüyle bakacağız. Doğu Romalı Anna Komnena adlı bir vakanüvisin Aleksiad adlı eseri gözden geçirilerek Haçlı Seferleri bu yazarın gözüyle ele alınacaktır. Aynı dönemde, Suriye'de Hama'nın yaklaşık 20 kilometre kuzeyindeki Şeyzerli Üsâme b. Munkız adlı bir vakanüvisin Kitâbü'l-İʿtibâr adlı eserinde Haçlı Seferleri, yazarının bakış açısıyla izlemeye çalışılacaktır. Bu çalışma, Haçlı Seferlerini önemli kılan hususlardan; o dönemlerde yaşanan hâdiselerden hareketle konunun temel/özel kaynaklarından kabul edilen bu iki eser üzerine yapılmış mukayeseli bir çalışmadır.

Yaklaşık aynı tarihlerde, parlak cümleler ve hitabet ustalıklarıyla dolu Aleksiad ve Kitâbü'l-İʿtibâr, karanlık kalmış bir döneme ışık tutan birinci el kaynaklardır. Çalışmamız, bu iki asıl kaynağımızın Türkçeye çevrilmiş nüshaları incelenerek yapıldığından bir bakıma çevirmenlerin gözünden ve objektif olduklarına güvenerek oluşturulmuştur. Türkçe çevirisi Bilge Umar tarafından hazırlanmış Aleksiad'ın, orijinal dili bilindiği gibi Rumca'dır. Diğer yandan birçok dile çevrilmiş aslı Arapça olan Kitabu'l İ'tibâr 'ın Türkçeye kazandırılmış iki çevirisi mevcuttur. Bunlardan ilki Yusuf Ziya Cömert tarafından "İbretler Kitabı" adıyla 1992 yılında P. Hitti'nin İngilizce çevirisinden Türkçeye kazandırılmıştır. Selahaddin Hacıoğlu 2018 yılında "İbn Munkız Haçlılara Karşı" adıyla Üsâme b. Munkız'ın anılarını ikinci kez Türkçeye çevirmiştir.

Yusuf Ziya Cömert'in çevirisini yaptığı ilk eserin bölüm ve başlık sayısı, Selahaddin Hacıoğlu'nun çevirisine nazaran daha azdır. İki çeviri de günümüz Türkçesiyle yapılmış, akıcı ve anlaşılır anlatımlara sahiptir. Üsâme b. Munkız'ın birkaç şiirinin de yer aldığı kitabının çevirilerinin ilk mısralarının karşılaştırmasını yaparsak;

Yusuf Ziya Cömert'in çevirisinde :

“Seksenimde, zaman benim mukavemetimi tarumar ettiğinde,

Yorgun ayaklarım ve titreyen elim beni gafil avladı.”[1] şeklindedir.

Selahaddin Hacıoğlu’nun çevirisinde ise :

“Seksenimde, zaman, tüketti beni,

Ayaklarım yorgun, ellerim titrek”[2]şeklinde ifade edilmiştir.

İki çevirmen de, dip not verirken, kendi uygun gördükleri şekilde açıklamalar yapmıştır. Tarih ve yerler konusunda Cömert’in açıklamaları, ikinci çeviriye göre daha nettir.

Anna Komnena, eserini hayatının son dönemlerinde, Haçlı Seferlerinin başlangıcından yaklaşık kırk yılı aşan bir zamandan sonra kaleme almıştır. Aynı şekilde Üsâme b. Munkız, eserini ilerleyen yaşında, geçmiş anılarını hatırlayarak yazmıştır. İki yazarımızın da hafızası pekâlâ eskiyi hatırlarken yanılabilir. Nitekim zaman zaman kronolojik hatalar yaptıkları eserlerini incelediğimizde görülmektedir. Ayrıca, sonraki olayların da eserin oluşumunda etkileri olabilir. Yazarlarımızın objektifliklerinin sorguya açık olduğu aşikârdır. Bununla beraber, yazarlarımız sahip oldukları olumlu ya da olumsuz bakış açılarını eserlerine yansıtmaktan çekinmemiş olabilirler. Yine de aynı tarihteki diğer kaynaklar incelendiğinde iki yazarımızın da tutarlı ve doğru bilgiler verdikleri de görülmektedir. Tarihî olgulara, ideolojik amaçlarla müdahale edildiği çokça karşılaşılan bir durumdur. Devletlerin amaçları doğrultusunda olguların manipüle edilmesi ise şaşırtıcı olmamaktadır. Bu bağlamda, incelediğimiz iki eserde de daha sonradan değiştirilmiş, eklenmiş veya yok edilmiş kısımlar olabilir.

İkinci el kaynaklarımızın da nesnellik açısından güvenilirliği tartışılabilir. Doğuya bakışında oryantalist yaklaşımlardan kurtulamamış birçok yabancı kaynağın da Anna’ya ve Üsâme b. Munkız’e kayıtsız kalmayarak kaleme aldıklarını, Aleksiad’a ve Kitâbü’l-İʿtibâr’a çokça başvurdukları eserlerini, kendi bakış

---

1 Müeyyidüddevle Ebu Muzaffer Üsâme İbn Münkız b. Mürşid el- Kinânî eş- Şeyzerî Kitâbü’l-İʿtibâr, haz. Philip K. Hitti,(Beyrut 1999); Türkçe çevirisi için bkz. Üsâme İbn Munkız, **İbretler Kitabı**, çev. Yusuf Ziya Cömert, (İstanbul, 2012), s. 202

2 Üsâme İbn Munkız, **İbn Munkız Haçlılara Karşı**, çev. Selahattin Hacıoğlu, Bordo Siyah Yayınları, (İstanbul, Temmuz 2012), s. 257

açılarından değerlendirmiş oldukları söylenebilir. Elbette bu arada, bir de kendi bakış açımız olacaktır. Bu konuda olabildiğince objektif davranmaya özen gösterdiğimizi belirtmek isteriz.

Bir Hıristiyan Bizanslı olan Anna ile bir Müslüman Arap olan Üsâme'nin birbirlerine bakışları konusuna çokça değinmedik. Anna ve Üsâme arasındaki din, dil, kurumlar, ahlak anlayışı ve âdetlerdeki farklılıklardan doğan karşıtlık, bu ikiliklerin açıkça ve sık bir şekilde tezahür ettiği alan olarak yazımlarına yansımıştır. İki büyük rakip iken, batıdan gelen yeni bir düşman karşısında, aldıkları tavır pekâlâ eserlerinde görülmektedir. Araplar, Haçlıların gelişiyle, artık zayıflamış olan geleneksel düşman olarak gördükleri Bizans'a karşı yeni bir bakışa sahip oldular. Her iki toplum ve her iki taraf yöneticileri arasında baştan sona ilişkiler karmaşık, aynı zamanda dinamiktir. Akademik söylemlerde sıklıkla karşı karşıya gelmiş Müslüman-Bizans ilişkileri ayrı bir çalışma konusudur. Bu bakımdan bu konuya girmemeyi tercih ettik.

1095 yılında doğan Üsâme b. Munkız anılarını 93 yıllık ömrünün sonuna kadar getirmiş[3], Anna ise 1069'da başladığı anlatımını 1118'de tamamlamıştır. Anna, Bizans'ın 1138 yıllarında yaptığı Doğu Seferi'ne de değinmektedir.[4] İki temel kaynağımızın yaklaşık 23 yıllık bir kesişme dönemi vardır. Aynı zamanda İoannis Kinamos, (D.1143'ten sonra Ö. 1185'ten sonra), Tarih yazım türünde 1118-1176 yılları arasındaki olayları kapsayan çalışma kronolojik olarak Anna Komnena'nın devamı niteliğindedir[5]. Bu anlamda Üsâme b. Munkız'in değindiği bazı olayları

---

[3] Müeyyidüddevle Ebu Muzaffer Üsâme İbn Münkız b. Mürşid el- Kinânî eş- Şeyzerî Kitâbü'l-İʿtibâr, haz. Philip K. Hitti,(Beyrut 1999); Türkçe çevirisi için bkz. Üsâme İbn Munkız, **İbretler Kitabı**, çev. Yusuf Ziya Cömert, (İstanbul, 2012) s. 158. Çalışmamız boyunca,"İbn Munkız" biçiminde kullanılacaktır.

[4] Anna Komnena, (1996), **Alexiad**: Malazgirt'in Sonrası, B. Umar (Çev.), İstanbul: İnkılap Kitabevi, s11./ Çalışmamız boyunca "Anna" biçiminde kullanılacaktır.

[5]Levent Kayapınar, *Bizans Tarih Kaynaklarının Neşri: Dünya Ve Türkiye'deki Durum,* www.academia.edu. s.180, İonnes Kinamos İmparator I. Manuel Komninos'un (1143-1180) sekreteridir. İmparator Manueil'in ölümünden sonra eserini kaleme almıştır. Çalışma 1118-1176 yılları arasındaki olayları kapsar. Epitomi adlı eseri yedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm İmparator I. İoanis Komninos'un (1118-1144) tahta çıkışı ile başlarken, yedinci bölüm İmparator I.Manuel Komnenos'un Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'a karşı savaş hazırlıkları ve Miryokefalon Savaşı ile tamamlanır. Nikeferos Brienios gibi tarih yazımında eski antik Yunan yazarı Ksenofonos'u örnek almıştır. Eserini 1180-1182 yılları arasında kaleme almıştır. Eserin Neşri için, Augustus Meineke, Corpus Scriptorium Historiae Byzantinae, Bonn: 1836; J. P. Migne, Patrologiae cursus completus, Series graeca, 133, s. 309-678, (Paris 1857-1906); İngilizce çevirisi için bkz. Charles. M. Brand, Deeds of John and Manuel Comnenus, (New York, Columbia University Press, 1976)

İoannis Kinamos'un anlatımlarında bulmamız mümkündür. Üsâme eserini 1180'lerde yazmaya başlamıştı[6]. Bununla birlikte başındaki bazı sayfaların kayıp olması nedeniyle eser 1135 yılı olayları ile başlar.[7] Üsâme b. Munkız, kronolojik bir sıra takip etmemektedir.

Haçlı Seferleri üzerine yapılmış olan bu çalışma, Anna ve Üsâme b. Munkız'ın yaşadığı coğrafya itibariyle dönemin Bizans ve Yakın doğusunu mercek altına alarak başlamış, Haçlı Seferleri tarihinin önemli olaylarına dikkat çekerek genel bir bakışla devam etmiştir. Daha sonra her iki eserin de değindiği konular üzerine değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kabul görmüş tarihçilerin Anna'nın eseri Aleksiad'a ve Üsâme b. Munkız'ın eseri Kitâbü'l-İʿtibâr'a bakışlarına çalışmamızda yer verilmiştir.

2. Araştırmanın Önemi ve Hedefleri

Çalışmanın temel hedefi, Türkiye'deki tarih çalışmalarına ve özellikle Ortaçağ tarihi çalışmalarına katkı sunabilmektir. Haçlı Seferleri Tarihine dair önemli bir metodolojik çalışmayı ortaya koyarak ve seçilen konu aracılığı ile yapılacak araştırmalara fayda sağlamaktır. Bilindiği gibi Bizanslılarla Müslümanlar sıklıkla karşı karşıya gelmişlerdir. Bu iki zümre, birbirlerinden farklı kültürler ve sistemler olarak değil, daha ziyade bir değerler dizisinin birbirini reddi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, ortaçağ coğrafyasında, tarihi ve kültürel bağlamlarla iki edebi eser arasındaki yansımaları incelemeye gayret etmektedir. Çalışma içinde şekillenen imge "*haçlı seferleri*" gerçek tarihsel olaylara dayanır.

Haçlı Seferleri, başka bir görüşe göre, Avrupalıların söylediği gibi asil bir Avrupaî macera olmaktan daha çok, fanatik, kendini beğenmiş, hoşgörüsüz Hıristiyan Batı'nın vahşi bir saldırısına hazırlıksız yakalanan Müslüman Doğu'da Avrupa sömürgeciliğinin yayılacağının ilk belirtisidir[8]. Haçlı Seferleri tarihi ile ilgili olarak gerek tarihsel-kronolojik, gerekse kültürel-düşünsel gerçeklikleri bu çalışmamızda ortaya koyma gayretinde olduk.

[6] İbn Munkız s.263
[7] İbn Munkız s.25
[8] Paul M. Cobb, **Müslümanların Gözüyle Haçlı Seferleri**, (çev. Ekin Duru), 2018, s.27

Anna Komnena ve Üsâme b. Munkız döneminde Haçlı Seferleri'ne odaklanan bu çalışmada, Ortaçağın en önemli olaylarından kabul edilen bu seferleri söz konusu yazarlar ile ortaya çıkan etkilerini dönem ve koşulları ile beraber ele almaya çalıştık. Zira tarihçilerimizin hayatlarının önemli bir kısmında bu koşullardan birçok bakımdan etkilendikleri görülmektedir. Bu nedenle çalışmada, önceliğimiz dönemin Bizans'ı ve Ortadoğu'sunun durumu, birden ortaya çıkmış Haçlıların gelişi ile şekillenmiş yeni olaylar ve yazarlarımızın bu olaylara bakışı ele alınmıştır. Başlangıç olarak odaklanılacak olan mesele Haçlı Seferleri'ndeki genel siyasi yapıdır. Nadia Maria, Haçlıların ortaya çıkışını, Yakındoğu'da Haçlı devletlerinin kurulması ve Bizanslılar ile Müslüman komşuları arasındaki ilişkilerde bir devrime neden olduğunu kaydeder.[9] İşte bu devrimin hangi boyutlarda ve ne tür etkileri olduğuna dair düşünceleri de ayrıca ortaya koymaya çalıştık.

Kitâbü'l-İʿtibâr, Haçlı Seferleri döneminde, Dârü'l-İslâm'da (bugünkü Ortadoğu coğrafyası) olup biteni yazarın bizzat katıldığı savaş anları, iç dinamik ve zaaflarıyla, önemli aktörleri ve gündelik hayata yansıyan çeşitli boyutlarıyla gördüğü, duyduğu kadarıyla ve birinci elden anlatır. Üsâme b. Munkız yaşadığı dönem itibariyle Müslüman bir şövalye özelliği göstermektedir. Şövalyelik kurumu Müslümanlık için yabancı olsa da, batıdaki şövalyelik kurumunun özelliklerini gösteren yazarımız, batılı tarihçiler tarafından Müslüman şövalyesi kabul edilmektedir.[10] Döneminin kültürünü, yaşayış tarzını, dini inançlarını, şahit olduğu siyasî ve askerî olayları, yaşadığı, ziyaret ettiği yerlerdeki sosyal ve ekonomik hayatı, Haçlılar, Müslümanlar ve birbirleri ile olan ilişkilerini anlatırken yansıtır. Kendi ilgi alanları olan, avlanma usulleri, yaraları ve hastalıkları tedavi yöntemleri, savaşlar, savaşlarda kullanılan araç gereçler gibi konularda önemli bilgiler verir. Dönemin Ortadoğu'sunu bölgedeki halkın gündelik hayatları, ahlâk ve namus anlayışı üzerinden, ibretlik hikâyeler anlatır.

Batılı tarihçilerin Haçlı Seferleri algısı; "biz" ve "ötekiler" biçiminde değerlendirilir. "Biz" derken Haçlılar, "ötekiler" derken de Müslüman dünyasının algısına odaklanırlar. Anna'nın kitabı böyle keskin bir ayrım yapmanın pek de

---

[9] Nadia Maria el Cheikh, **Arapların Gözüyle Bizans**, (Çev. Mehmet Moralı), İstanbul, 2012,s.182
[10] Mohsen Zakeri, Muslim "*Chıvalry*" at the time of the Crusaders. The case of Usama b. Munqidh, www.Academia.edu.

mümkün olmadığını gösterir. Anna, Haçlılar gibi Hıristiyan olmasına rağmen, Müslümanlar gibi mağdur konumdadır. Tarihsel olguların analizinde, genel olarak sosyal, siyasal, ekonomik ve bazen dinsel bir çerçeve kullanılır. Her zaman ilgi çekmiş Haçlı Seferleri tarihinde dinsel bir çerçeve, ekonomik ya da siyasal nedenlerin ortaya çıktığı görülmektedir. "Haçlıları aklama manifestosu" olduğu izlenimi veren kitaplar yazmaktan kendini alamamış batılı tarihçilerin aksine, mümkün olduğunca objektif değerlendirmeler yapmaya gayret ettik. Biz ve ötekiler ayrımı son dönem tarihçiler tarafından yeniden ele alınmaktadır. Buna karşın, Peter Frankopan gibi tarihçiler, tarihi, bir bakıma, kaynakları ışığında yeniden şekillendirmeyi denemektedirler.[11]

Kuşkusuz Haçlı Seferlerini ve Bizans tarihini aynı zamanda İslâm ve Türk tarihinin bir parçası olarak görmek gereklidir. Bu çalışma ile ülkemiz araştırmalarına bu konuda mütevazı bir katkıda bulunmayı hedefledik.

3. Araştırmamızda Kullanılan Kaynaklar

Haçlı Seferleri tarihi üzerine yazılmış Batı ve Doğu metinlerinin çoğu 19. yüzyılda, beş cildi Latince ve Fransızca metinler, iki cildi "yasalar", iki cildi Yunanca metinler, iki cildi Ermenice ve beş cildi de Arapça metinlerden oluşan "Recueil des historiens des croisades" adlı çalışmada bir araya toplanmıştır. Fransızların hazırladığı "*Recueil des Historiens des Croisades*" adlı büyük eser, Haçlı Seferleriyle ilgili doğu ve batı kaynaklarını birleştirmesi açısından başlı başına temel kaynak kabul edilmiştir. Nitekim bu seride bizim çalışmamızın ana kaynaklarından olan Kitâbü'l-İʿtibâr ile Aleksiad da yer almışlardır; "Usame İbn Munqidh, Des enseignements de la vie (Haçlı Seferleri sırasında Suriyeli bir soylunun anıları)" A. Miquel'in sunuş yazısı ve çevirisi ile 1983 yılında Paris'de güncel olarak yeniden basılmıştır. Aleksiad da "Anna Comnene, Alesiade, G. Bude kol. ed. B. Leib, Paris,1937-1945" tarihlerinde Avrupa'da yayınlanmışdır.[12]

---

[11] Peter Prankopan, Oxford Üniversitesi'nde Global Tarih Profesörü, Akdeniz, Rusya, Orta Doğu, İran, Orta Asya ve ötesinin tarihi ve Hristiyanlık ile İslam arasındaki ilişkiler üzerine çalışmaktadır. Ayrıca ortaçağ Yunan edebiyatında uzmanlaşmıştır ve Penguen Klasikleri için *Alexiad'ı* çevirmiştir (2009).

[12] Anna Komnena eserine, "Aleksias" adını vermiştir. Aleksias adını vermesinde ise, İliada adının orjinali olan İlias'tan esinlenmiştir. İlias, eski Hellen diline göre türetilmiş bir dişi sıfattır ve "İlion'sal,

Aleksiad adlı eserin, Türkçe çevirisini Bilge Umar, bir taraftan, Leib'in Fransızca çevirisini yayınladığı kitapta yer alan Rumca asıl metinden; diğer taraftan da Leib'in Fransızca çeviri metinden ve E.R.A.Sewter' in Penguin Classics dizisinde yayınlanmış İngilizce çevirisinden yararlanarak oluşturmuştur.[13]

Kitâbü'l-İʿtibâr adlı eser, daha önce Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, Rusça ve İspanyolcaya çevrilmiş, Arapçası da Fransa'da ve İngiltere'de yayınlanmıştır. "*İbretler Kitabı*" adıyla yayınlanan Türkçe ilk çevirisi, Giriş bölümünde mütercimin belirttiği üzere eser, Philip Hitti'ye ait İngilizce çevirisinden Türkçeye aktarılmıştır[14]. İkinci Türkçe çeviri, Ortaçağ'ın Ortadoğu'sunda Kahire, Musul, Şam üçgeninde olup bitenleri birinci elden anlatan, Prens Üsâme İbn Munkız'ın anıları, "*İbn Munkız Haçlılara Karşı*" adıyla yayınlanmıştır.[15] Kitabın tam metnini Arapça aslından, Selahaddin Hacıoğlu 2018 yılında çevirmiştir. Kitâbü'l-İʿtibâr, Amin Malouf'un "*Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*" adlı çalışmasının ana kaynaklarındandır. Kitâbü'l-İʿtibâr, "*İbretler, İbret Alma Kitabı*" olarak da Türkçeye çevrilebilir.

Bu iki ana kaynağımızın yanı sıra, Ortaçağ Tarihi, Haçlı Seferleri, Bizans Tarihi, Ortadoğu Tarihi ile ilgili tezimizin konusu olan tarihleri konu alan birçok kaynak, makale, tez taranmıştır. Çalışmamız giriş bölümünü takip eden, iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, tezimizin yazımı ile ilgili bilgileri

---

İlion ile ilgili" (Destan) diye anlaşılır. Anna Komnena'nın kendi eserine verdiği Aleksias adı, İlias adına benzemeye çalışarak "*Aleksios'sal*" yani "*İmparator Aleksios'un Destanı*" anlamındadır. Eserin günümüz dillerine çevrilmesi ile birlikte eserin adı "Aleksiad" olmuştur. Bkz. Anna s. 6-7

[13] Anna s.3

[14] Kitâbü'l-İʿtibâr'ın neşirleri Hartwig Derenbourg (Paris 1886-1893; Frankfurt 1994), Philip Khuri Hitti (Princeton 1930; Bağdad 1965; Kahire, ts.; Beyrut 1981), Abdülkerîm el-Eşkar (Dımaşk 1980) ve Kāsım es-Sâmerrâî (Riyad 1407/1987) tarafından yapılmıştır. Rubin Mass, eserden seçtiği bazı kısımları Muntaḫabāt min Kitāb al-Iʿtibār li-Usāma Ibn Munqid adı altında İbrânîce çevirisiyle birlikte yayımlamıştır (Jerusalem 1943). Almanca: Georg Schumann, Usāma Ibn Munḳidh. Memoiren eines syrischen Emirs aus der Zeit der Kreuzzüge (Innsbruck 1905); Holger Preißler, Die Erlebnisse des syrischen Ritters Usāma Ibn Munqidh (Leipzig 1981; Münih 1985). İngilizce: Philip Khuri Hitti, An Arab-Syrian Gentleman and Warrior in the Period of the Crusades, Memoirs of Usāmah Ibn-Munqidh (New York 1929; Beyrut 1964; Princeton 1987; London 1987); George R. Potter, The Autobiography of Ousama (London 1929). Fransızca: Hartwig Derenbourg, Souvenirs historiques et récits de chesse (Paris 1895); André Miquel, Des enseignements de la vie: Souvenirs d'un gentilhomme syrien du temps des Croisades (Paris 1983). Türkçe: Yusuf Ziya Cömert, İbretler Kitabı (İstanbul 1992). Rusça: M. Salier, Usāma b. Munqid, Kniga nazidania (Petersburg 1922; Moskova 1958). Eser ayrıca Darko Tanaskovič tarafından Sırpça'ya da tercüme edilmiştir (Belgrad 1984).

[15] Üsâme İbn Munkız, **İbn Munkız Haçlılara Karşı**, çev. Selahattin Hacıoğlu, Bordo Siyah Yayınları, (İstanbul, Temmuz 2012), s. 5-9; Ali Sevim, "*İbn Münkız*",TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:20, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi,(İstanbul, 1999), s. 221-222.

detaylandırdık. Birinci bölümde, Haçlı Seferleri tarihini özetlerken, Orta çağ tarihi ile ilgili Müslüman ve gayr-i Müslüman tarihçilerin kitaplarından yararlandık. İzzet Çıvgın'ın "*Orta Çağ Tarihi*" ve Editörlüğünü Umberto Eco'nun yaptığı "*Ortaçağ*" kitabından faydalandık. Yine aynı dönem tarihini anlatan Abül-Farac tarihi yararlandığımız kaynaklar arasındadır. İki kaynağımızın yazıldıkları dönem dikkate alınarak, daha çok Haçlı Seferleri'nin başladığı döneme yoğunlaştık. Haçlı Seferleri söz konusu olduğunda dünyaca kabul görmüş Steven Runciman'ın Haçlı Seferleri Tarihi'nden ve Türkiye'de Haçlı Seferleri konusunda iki büyük isim olan Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın ve Prof. Dr. Işın Demirkent'in eserlerinden de faydalandık. Anna'nın ve Üsâme b. Munkız'ın eserlerini bu bölümde ayrıntıları ile inceledik. İkinci bölümde söz konusu Aleksiad'da ve Kitâbü'l-İʿtibâr'da geçen tarihi olaylar, kişiler incelenirken, kabul görmüş tarihçilerin bu eserler ile ilgili görüş ve düşüncelerini değerlendirdik. Sonuç bölümünde de bulgularımızı paylaştık.

1. BÖLÜM

HAÇLI SEFERLERİ ÜZERİNE

1.1. TARİHİ SÜREÇTE GENEL HATLARIYLA HAÇLI SEFERLERİ

Haçlı Seferleri, bilindiği gibi 1096 yılında başlayan ve 1291 yılında Latin Hıristiyanların Doğu'daki son merkezleri olan Akka'dan çıkarılmalarına kadar yaklaşık iki yüzyıl devam eden, Avrupa'nın doğuya yönelik askerî harekâtına verilen genel addır.[16] Bu dönem içinde dokuz büyük sefer yapılmış, bu seferler arasında bazı küçük teşebbüsler de olmuştur. Daha sonra Türk-İslâm dünyasına karşı yapılan bütün savaşlar da bu anlamda değerlendirilmiştir.[17]

Avrupa kaynaklarında Haçlı Seferi terimi 1250'den sonra kullanılmaya başlanmıştır. 1250 öncesinde bu dönem için "*Kudüs'e yolculuk*", "*Kutsal topraklara yolculuk*", "*Geçiş ya da Deniz-ötesi yolculuk*" tabirleri kullanılmıştır. Haçlı Seferi, Roma Kilisesi tarafından İsa Mesih'in yaşadığı toprakları Müslüman istilasından kurtarmak söylemiyle örgütlenmiş bir tür askerî hacdır. Diğer taraftan ise, Muallim Naci, Lügat-i Naci adlı eserinde, haçlılar için "çelipabiler" terimini kullanılmıştır.[18]

Kudüs, 638'de ilk olarak Halife Hz. Ömer tarafından fethedildiğinden beri Müslümanların elindeydi. Fakat aradan geçen zamanın büyük bir kısmında Hristiyan hacıları izin almadan ve engellenmeden diledikleri gibi burada ibadetlerini yapabiliyorlardı[19]. Kudüs, ilk olarak 1071'de Atsız adında bir Türkmen beyinin komutasındaki Selçuklu Türkleri tarafından ele geçirildi[20]. Selçuklular'ın Kudüs'e tamamen hâkim olmaları 1077 Mısır seferi sırasında gerçekleşti. Haçlı seferleri

---

[16]Işın Demirkent, "**Haçlılar**", DİA Merçil, E. ve Demirkent, I. "Haçlılar". DIA, C. XIV,(İstanbul,1996), s.525.

[17] Işın Demirkent, "*Haçlı Seferleri ve Türkler*", Türkler (Editör: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 6, Ankara, 2002, s. 651

[18] Muallim Nâci, **Lugat-ı Nâcî**, İstanbul, 1317.

[19] Claude Cahen"*An introduction to the First Crusade*"s.251.

[20] Osman Turan, **Selçuklu Tarihi Araştırmaları**, TTK. Ankara, s. 155

öncesinde hâlâ Türklerin elinde olan Kudüs, Haçlılar Kutsal Ülkeye girmeden, 1098'de Fâtımîler tarafından ele geçirilmiştir.[21]

Haçlı ordularına iştirak edenler arasında Fransızlar başı çeker. Fransız olan Papa II. Urban ilk seferin yapılmasına Fransa'da karar vermiş, katılanların çoğu da Fransız olmuştur. Benedikten Keşişi Guibert de Nogent (1053-1124), bu seferlere "*Gesta Dei Per Francorum*" yani "*Fransızlar Ma'rifeti ile Allah'ın A'mali*" ismini vermiştir. Bu seferlerin katılımcılarına; omuzlarına kırmızı kumaştan dikilmiş haç işaretleri taşımaları nedeniyle haç taşıyan anlamında "*Haçlılar*" denilmiştir[22]. Yine Haçlı Seferleri üzerine Batılı Tarihçilerden gelenekselciler; Kudüs'ün kurtarılması ya da savunulması adına yapılan seferleri gerçek haçlı seferleri olarak değerlendirmektedirler[23]. Haçlı Seferleri birliklerinin çoğunluğunu Kuzey'in insanları oluşturuyordu. Bazı İskandinavlar olsa da Fatih Guillaume'nin oğulları arasındaki kavgalar dolayısıyla İngilizler bulunmuyordu. Orduda çok sayıda İtalyan da vardı. Denizciler ve değişik limanların tüccarları da bu seferlere iştirak etmiştir[24]. Işın Demirkent'e göre; 1101 yılı Haçlı Seferlerinin, Batı'da Haçlı Seferleri literatürü içinde fazlaca yer almayışı ve ihmal edilişinin nedeni, Türklerin Bizans ve Haçlıları Anadolu'da durdurmuş olmalarıdır.[25]

XI. yüzyılın son çeyreğinde Selçuk ve Peçenek tehlikesi altındaki Bizans İmparatoru VII. Mikhail Dukas, Papa VII. Gregorius'a Doğu ve Batı kiliselerinin yeniden birleşmesi sözü veren ve yardım için ricada bulunan bir mektup göndermişti. Bunun üzerine, Papa VII. Gregorius Avrupa'nın önde gelen dini ve laik liderleriyle yazışmalar yaparak onların doğudaki Hıristiyanlara destek sağlamaları için çağrıda bulundu. Ancak bu çağrı papalığın laik kesimle olan güç çekişmeleri yüzünden somut bir cevaba dönüşmedi[26].

---

[21] Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi 1**(çev. Fikret Işıltan) T.T.K. Basımevi, Ankara, 1998, s.59; Mehmet Şeker, *Kudüs'te Selçuklu İzleri*, 100. yılında Kudüs, TTK, Ankara, Aralık 2017.
[22] Polat, İbrahim Ethem, **Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler**, Ankara, 2006, s.47
[23] Polat, İ. E.,a.g.e. ,2006 s. 55
[24] Claude Cahen, **Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı**, Yeditepe yayınları, (Çev. Mustafa Daş, İstanbul, 2016), s.103
[25] Işın Demirkent, *Vefeyât,* İslâm Araştırmaları Dergisi, Sayı 15, 2006,s. 227-237
[26] Vasiliev, A. A., **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, (Çev. Ahmet Müfit Mansel, Maarif Matbaası, Ankara, 1943), s. 396

Anna, Bizans ordusunun Malazgirt'te aldığı ağır yenilgiyi kabul eder.[27] "*Rum devleti ülkesi kapsamından çıkmış durumda bulunan kenti, ötekinden geriye alıp kendi mülkü edinecekti; bu yoldan, birer ikişer, hisarları yeniden ele geçirecekti; özellikle Türk mızrağının yengi kazanır olduğu zamandan beri neredeyse hiç'e inmiş bulunan Rum egemenliği ülkesini genişletecekti*." Malazgirt sonrası Bizans'ın durumu ve babasının niyetini anlatırken Bizans'ın kasası tamtakırdı. Anna, eserinde açık yüreklilikle bu durumu şöyle belirtir: "*İmparatorluk hazinesi bir önceki İmparator Nikephoros Botaniates tarafından hiç himmet edilmeksizin öylesine boş kalmıştı ki, artık kapısı kilitlenmiyordu; kapı kanatları gelen geçen herkese açıktı, çünkü içeride hiçbir şey kalmamıştı. Bu nedenle, durum çok ağırdı; güçsüzlük ve yoksulluk, ikisi birden, Rum devletini ezmekteydi*."[28] Bizans'ın içteki bu büyük değişikliler sonucunda meydana gelen kargaşa ortamında bağımsız Türk grupları Anadolu içlerine kadar ilerleme ve ciddi bir mukavemet ile karşılaşmadan ülkeyi fethetme imkânı buldular. İlk başlarda bu işgal etme süreci küçük boyutlardaydı. Alp Arslan'ın kuzeni ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın(1075-1086) gelişiyle onun liderlik ve idaresine bırakılan fetih hareketleri gitgide büyüdü. Öyleki Bizans ve Süleyman Şah, bağlaşık hareket edebiliyordu. Anna, Rum ordusunda savaşacak Türk atlı birliklerini gönderen İznik'i başkent edinmiş Anadolu Selçukluları Sultanı Süleyman Şah'a verilmek üzere, ailesinin kendilerine ait değerli madenlerini devlet darphanesine teslim ettiğini açıklar. [29] Selçuklu Türklerinin baskısı Bizans üzerinde artmaktadır. İstanbul düşerse, bütün Doğu Avrupa'nın İslâm fetihlerine açık hale geleceği korkusu, Hıristiyan dünyasının ileri gelenlerini endişelendiriyordu. İşte Haçlı Seferleri bu durumu sadece geciktiren bir olaydır.

Kısacası, 1071-1095 döneminde, Türkler Kudüs'ü Mısır'daki Fâtımîlerin elinden alır. IV. Heinri (1050–1106) papayı, onu kutsal Roma İmparatoru olarak tanıması için zorlar[30]. İmparator Aleksios, Haçlı liderlerinden Bohemond'un babası, Robert Guiscard'ın dikkatini Bizans üzerinden çekmek için Alman İmparatoru'ndan

---

[27] Anna s.201

[28] Anna s. 152

[29] Anna s. 125, 153; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Boğaziçi yay. İst.,1999, s.67-72; Mehmet Şeker, *Rukne'd-din Süleyman Şah b. Kutalmış*, Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Yıl: 1 Sayı: 1 2016, s.39; Ali Sevim, "*Süleyman Şah* I", TDV İslam Ansiklopedisi, s. 22

[30] Anna s.159

yardım istemiştir[31]. Yine Aleksios, Türk saldırıları için de Avrupa'dan yardım isteğinde bulunur. Bunun üzerine papa II. Urbanus da bir haçlı seferi çağrısı yapar.[32]

İslâmiyet'in ve Müslümanların önü alınamaz ise, Haçlılara göre, siyasî, sosyal ve iktisadî düzenlerinin temelini oluşturan Hıristiyanlık, büyük bir sarsıntı yaşayacaktı. Bu nedenle çok güç şartlarda oluşturulmuş Batı Âlemi'nin siyasî ve iktisadî birliğinin temelini oluşturan Hıristiyanlığın zarar görmesi, diğer bütün birlik alanlarını da etkileyecek bir husus olarak görüldüğünden, "*Tanrı Barışı*" olarak adlandırılan bir hareketle Hıristiyanlığın korunması fikri ve bunun için harekât eylem plânlarının temelleri daha IX. yüzyıllardan itibaren atılmaya başlanmıştır.[33] Haçlı Seferlerinin ortaya çıkış sebebinin çeşitli nedenleri olsa da, "*Tanrı Barışı Müessesesi*" ortak dayanakları olmuştur. Ortaçağ tarihçisi Le Goff, Kilisenin Haçlı Seferleri'nin adil savaşı ve adaleti sağlayıp şiddeti önlemenin tek yolu olarak gören barış hareketlerine dayandığını belirtir. Latin Hıristiyanlarınca Haçlı Seferleri için Adil Savaş düşüncesi uygun görülür.[34]

Çoğunluğu şövalyelerden oluşan, 1096 yılının sonuna doğru kontların, düklerin yönetiminde asıl Haçlı orduları, gruplar hâlinde İstanbul'a gelmeye başladılar[35]. Kendi iç meseleleri yüzünden ilk sefere bizzat katılmış Batı Avrupalı hükümdar yoktur. Almanya Kralı IV Heinrich[36], papalarla güç mücadelesi içindeydi. Fransa Kralı I. Philippe eşinden boşandığı için kilise tarafından aforoz edilmişti. İngiltere Kralı II. William Rufus vasalları, kilise ve halkla sürtüşme halindeydi.[37] Önemli Lordlar sefer için ikna edilmişti. Fransız Blois Kontu Etienne[38]

---

[31] Anna s.156.
[32] Susan Wise Bauer, **Ortaçağ Dünyası**, (çev. Mehmet Moralı), İstanbul, Alfa, 2014, s. 702
[33] Batı Âlemindeki "*Tanrı Barışı*" harekatı hakkında geniş bilgi için bkz.: Güray Kırpık, "*Haçlı Seferlerinde 'Tanrı Barışı' Müessesesi*", SDÜ. Fen Edebiyat Fak., Sos. Bil. Dergisi, Isparta, 16, (2007), s.88-90. İlk hareketin başlangıcı olarak karşımıza çıkan "*Tanrı Barışı*" kavramının eski çağ pagan Avrupa inançlarında bulunan bir unsur olması üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Roma Tarihçisi Edward Gibbon'un Batı insanının savaş hususunda en çok etkilendiği şeyin; onları yönlendiren din adamları vasıtası ile tanrıları olduğu tespiti dikkat çekicidir. Edward, bu teşvik ile gözü dönmüş bir savaş makinesine dönüşen tabiatlarını eski çağ pagan inançlarına bağlamaktadır. Geniş bilgi için bkz.: Gibbon, Roma İmparatorluğunun Gerileyişi ve Çöküşü Tarihi I. , s. 252.
[34] Jacques Le Goff, **Avrupa'nın Doğuşu**, (çev. M. Timuçin Binder), Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.111
[35] Anna s. 305
[36] Anna s. 53-54,156.
[37]Vasiliev, A. A., a.g.e., .s.405
[38] Anna s. 339; İbn Munkız s. 150

(Stephan),Vermondois Kontu Hugue[39], Lorraine Dükü Godefroi de Bouillon ve kardeşi Baudouin[40], Toulouse Kontu Raymond[41], Fransa Kralının kardeşi Hugue de Vermandie[42], Flandre Kontu Robert, Norman reisi Bohemund ve yeğeni Tankred gibi tanınmış Haçlı liderleri bulunuyordu. Tüm bu prensler ve kendilerine bağlı vasallar ile düşük rütbeli diğer askerler haçlı seferlerine katılmayı kabul etmişlerdi.[43] Anna, sarayda gördüğü bu haçlıların küstahlığından bahseder[44]. Haçlı Seferleri döneminin önemli tanıklarından ve Frenklerle ikili ilişkiler içinde bulunan İbn Munkız, bir şiirinde Frenklerin sadakatsizliklerini, verdikleri sözlere ve ettikleri yeminlere bağlı kalmadıklarını dile getirerek Kudüs Haçlı Kontluğu'nun Kralı Baudoin[45]'i şu ifadelerle hicveder:

"-Dini ihanet olan o haine, ölesice meluna bir sor bakalım ihanet ona neler yaptı?"

"-İnsanların huzurunda İncil'e yemin ettikten sonra ordusuna ihanet etmesinde bir özür var mı?"

"-Yeminini bozmaya ve sözünden caymaya sevk eden şey neydi? Aşağılık bir ruh ve hilekârlıktı."[46]

1092'de Melikşah'ın (1072-1092) ölümünün ardından Haçlı Seferleri'nin vuracağı Suriye gibi iç bölgelerde parçalanma süreci başladı. Suriye'de Melikşah'ın yeğenleri Halep hâkimi Rıdvan(1095-1113) ve Şam hâkimi Dukak(ö.1104) çatışma halindeydi. 1094'te başlayan bu hâkimiyet mücadelesi 1104'e kadar devam etti. Bu süreçte pek çok kayıp yaşandı. Arap Beyleri Kudüs ve Hums'da olduğu gibi küçük

---

39 Anna s. 309
40 Anna s.305
41Fransa'nın en köklü ailelerine mensuptu. Taşıdığı Toulouse Kontu, Provence Markisi, Narbonne Dükü ve Saint-Gilles Kontu ünvanları zenginliğinin de başlıca kaynağıydı. En zengin lordlar arasında olup, savaşçılığı ile de nam saldığı Güney Fransa'daki konumunu kaybetme tehlikesi olmamasına rağmen, Doğu'da kalma nedeni bir muamma olarak kalmıştır. David Nicolle, **Birinci Haçlı Seferleri**, 1096-99, çev. L. Ece Sakar (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013), s.14.
42 Anna s. 308
43**Anonim Haçlı Tarihi** (Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum), Çev. Ergin Ayan, Selenge Yay., İstanbul 2013, s.57
44 Anna s. 320
45 Urfa Kontluğu'nun kurucusu Baudoin de Boulogne'dur. Urfa Haçlı Kontluğu'nun kurucusu olmakla beraber üç yıla yaklaşan Urfa'daki faaliyeti dışında Kudüs Haçlı Devleti'nin kralı olarak 1118 yılına kadar yaşamıştır. İdari, siyasi ve askeri düzenlemeleri ile Doğu Frank Devleti'nin gerçek anlamda kurucusudur. Bkz.:Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi**(1098-1118),(Ankara TTK yayınları ,1990)1.,s. 1
46Usame b. Munkuz, Divan, Thk. Ahmet Bedevi-Hamid Abdülmecid,(Kahire,1953),s.203. Usame'nin bu eserinin yalnızca bir bölümü günümüze ulaşmıştır. Hartwig Derenbourg (Ousāma b. Munkidh, I. La vie d'Ousama, Paris 1889-1893) ve Ahmed Ahmed Bedevî - Hâmid Abdülmecîd (Kahire 1953; Beyrut 1403/1983) tarafından neşredilmiştir.

emirlikler oluşturdular.[47] İbn Munkız, Tâcüddevle Tutuş (1079-1095) ve 1082'den 1098 yıllına kadar Munkızoğulları hânedanlığında hüküm süren amcası İzzuddevle Nasr'ın arasında geçen bir alıkoyma hikâyesini anlatır.[48] Halep yakınlarında gerçekleştiğini söylediği hikâyesinde; Melik Rıdvan ile bir hizmetkârları arasında geçen diyalogu anlatan İbn Munkız, sadakat temasını işlemiştir.

Haçlılar, 1097 tarihinde ilk olarak İznik'i ele geçirdiler. Anadolu'nun batı bölgelerine kadar sokulmuş olan Türklere karşı saldırıya geçtiler."Bohemond ve bütün Kont'lar, deniz yolundan Kibotos'a geçmek üzere hareket edecekleri yerde buluştular ve Godefroi ile birlikte, Saint-Gilles'in varışını beklediler. Ancak, birleşerek [Selçuklu Türklerinin o dönemdeki başkenti] İznik üzerine hareket etmek için…" Ardından güney doğuya doğru yürüdüler. Tarihin yazacağı en kanlı günlerden biri olan 15 Temmuz 1099'da Kudüs'ü ele geçirdiler. "*Müslüman ya da yahudi, halkının pek çoğunu kılıçtan geçirdiler*." Haçlılar, büyük bir yağma ve kıyımdan sonra Kudüs Krallığını kurarak, Godfroy de Bouillon'u kral ilan ettiler.[49]

Haçlılar, karşılarında büyük bir güç olarak sadece Türkiye Selçukluları'nı buldu. Haçlı ilerleyişi sonucunda Antakya ve Urfa Latinlerin eline geçti. Anadolu Sultanı Kılıçaslan,(1092-1107) İznik ve çevresini kaybettiğinden, devletin merkezini Konya'ya taşıdı (1100). Bu esnada Anadolu'da parçalanmış halde bulunan Türk devletleri Haçlılara karşı ortak bir amaç için birleşmişlerdir. Türkiye Selçuklu ve Danışmendli ittifakına Halep Meliki Rıdvan, Harran Emiri Karaca[50] ve Artuklu Beyi Belek(ö.1124) de katılmışlardı. 3 Haziran 1101'de Haçlılar, Türkler karşısında tahmin etmedikleri bir yenilgi aldılar. Bu durum Haçlı tarihinde Türklerin önemini gözler önüne serdiği gibi, ardından yapılan seferlerde Haçlıların kara yolu yerine deniz yolu üzerinden bir güzergâh izlemelerine de neden olacaktır[51]. Haçlılar, belki zor bir coğrafyada Türklerle karşılaştıklarından, Anadolu için de var olan planlarını gerçekleştirmekten vazgeçmiş olabilirler.

---

[47]Mehmet Altay Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, T.T.K., Ankara,2017, s. 120; Rıdvan ve Dukak, babaları Tutuş'un bıraktığı Suriye yönetimini 1094 yılında ikiye böldüler. Bkz. Sedat Bilinir, *Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104)* , **Asia Minor Studies**, Cilt: 4 Sayı: 7 Ocak 2016 / Volume: 4 Issue: 7 January 2016
[48] İbn Munkız s.85
[49]Anna s. 343
[50]İbn Munkız s.102
[51]Cüneyt Kanat, Devrem Burçak, **Sorularla Haçlı Seferleri**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013,s.107

Müslümanları bu bölünmüşlükten kurtarıp, onları birleştirme gücüne sahip bir liderin olmaması, Haçlıların işine yarıyordu. Müslümanları bir bayrak altında toplama başarısının temelleri bu dönemde Musul Atabegi İmâdüdîn Zengî (1127-1146) ile başladığı genel kabul gören bir görüştür.

Hitti, Zengî'nin ortaya çıkışını, Haçlılar karşısında talihin artık Müslümanlar lehine dönmeye başlaması olarak görür.[52] Çoğu Haçlı ve Müslüman hükümdarı diğer dinlerden hükümdarlara karşı mücadele vermekten ziyade ellerindeki toprakları koruyup genişletmekle ve bağımsızlıklarını korumakla ilgiliydiler. Kiminle kime karşı ittifak yapılacağı konusundaki kararlar diğer tarafın dininden çok daha fazla bu tür değerlendirmelere göre alınıyordu. Örneğin, 1183 yılına kadar Selahaddin Eyyubî'nin Müslümanlara karşı savaşması hâlen Hıristiyanlara karşı savaşmasından üç katı fazladır ve Hıristiyanlara karşı elde ettiği başarı da çok fazla değildir.

Müslümanlar tarafından Yakındoğu'daki Haçlılara karşı çoğunlukla saldırı pozisyonunda bulunan üçlünün (İmadeddin-Nureddin-Salahaddin) siyasî, askerî ve ideolojik açıdan ilk halkası olarak gösterilen, Zengî'nin ölümüyle İslam birliği dağılmamış, yerine geçen oğlu Halep Atabegi Nureddin Zengî(1146-1174), babasının kaldığı yerden bu süreci devam ettirmiştir. Gücünü Suriye'nin düzeni ve Haçlılar ile mücadeleye veren Nureddin, halefi Salahaddin'in Kudüs zaferiyle taçlandıracağı bir dönemin temellerini sağlamlaştırmıştır. Corole Hillenbrand, Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri adlı eserinde, Müslümanların toparlanmasının temellerini İmadeddin Zengî'ye bağlamamakta, bu konuyu tartışmaktadır.[53]

İmadeddin Zengî, Suriye ve Mısır bölgelerini hükmü altında birleştirmiştir. Haçlılara karşı kazandığı zaferler sonucunda, büyük bir siyasal gücün sahibi olur ve bu bölgelerde kendi bağımsız otoritesini kurar. Selçuklu Devleti'ne bağlı görünmekle birlikte, artık Suriye'de özerk bir Zengî Hanedanlığı kurulmuştur. İmameddin Zengî,

[52]P. K. Hitti, **Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi**, (çev.: Salih Tuğ), Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1981, c. IV, s. 1035-36. Aynı zamanda İbnü'l Esir, Zengi'nin atılımlarının Müslüman dünyasında talihin dönüşünün başlaması değerlendirmesini yapar. Bkz. Tuleymat, Abdulkâdir Ahmet, "**İbnu'l-Esîr El-Cezerî'nin Hayatı, Ailesi, Hocaları, Eserleri Ve Et-Târihu'l-Bâhir Fi'd-Devleti'l-Atabekiyye**" Adlı Eseri (H. 555-630/1160-1232), s.33

[53]Corale Hillenbrand, **Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri**, (çev. Nurettin Elhüseyni), Alfa yayınları, 2015, s. 141

1135 yılından itibaren Büyük Selçuklu Sultanı Mehmet Tapar'ın oğlu olan Irak Selçuklularının Sultanı Mesut'un (1135–1152) vassalı olmuştur. Sultan Mesut ise, Büyük Selçuklu Sultanı Sancar'ın vassalıdır. Bu ilişkisinin sonucunda, İmadeddîn bölgedeki iktidarını sağlamlaştırmıştır.[54]

Aleksios'tan sonra Bizans tahtına oğlu Johannes Komnenos (1118–1143) oturdu. Johannes, ilk olarak Peçenekleri yenilgiye uğratarak (1122) Balkan Yarımadası'nın kuzeyini istikrara kavuşturdu. Ardından Yohannes, Balkanlarda Bizans'ın huzurunu kaçırmaya başlayan Sırplara büyük bir sefer sonucunda üstünlüğünü kabul ettirdi. Üsâme b. Munkız'ın kitabında da belirttiği gibi[55] Haçlı seferleri sırasında bölgede kurulmuş olan Kilikya Ermeni Krallığı'na 1137 yıllarında bir sefer düzenledi ve onları kendisine bağladı. Johannes de tahtını oğlu Manuel Komnenos'a (1143–1180) bıraktı. Böylece Komnen hanedanı (1081–1185) Bizans tahtında yüzyıldan fazla hüküm sürdü. Manuel de, haçlı seferlerinden dedesi ve babası gibi kayıpsız çıkmaya çalıştı. Yüzünü doğuya dönen Manuel, Antakya Prensi'ni ve Kudüs Kralı'nı vassallık statüsüyle kendine bağladığından Müslüman Türkler tarafından sıkıştırılan Doğudaki Latin krallıkları Bizans'ın üstünlüğünü kabullenmiş görünüyorlardı. Oysaki Batı'daki büyük devletler güçlü bir Bizans istemiyorlardı. Özellikle Venedikliler, Ege'deki çıkarlarının Bizans'ın güç kazanması durumunda olumsuz etkileneceğini düşünüyorlardı. Ortada giderek artan Latin-Grek gerilimi, hatta bir Latin-Grek düşmanlığı vardı. İki taraf da birbirine güvenmiyordu ve bu güvensizlik kamuoyuna yansımıştı. Bu düşmanlığı en net biçimiyle Bizanslı tarihçi Niketas Khoniates'in (1155–1215) kaleminden izlemek mümkündür: "*Melun Latinler... Mülkümüze ağızlarının suyu akıyor, kökümüzü kurutmak istiyorlar... Onlarla aramızda bir kin uçurumu var, ruh bakımından onlarla birleşmemiz imkânsız, her şeyimiz birbirinden ayrı*" [56]. İki taraf arasındaki gerginlik o safhaya varmıştı ki, Roma Cermen İmparatoru I. Friedrich, Bizans'a karşı Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçaslan'la (1156–1192) ittifak yapmaktan çekinmedi. Haçlı seferlerinin

[54]Ramazan Şeşen, **Salâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti**, İst.,1983, s.69-72, 411-418; Ebru Altan, **İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)**, Ankara 2003, s. 7-10, 50-53, 98, 111, 117-124, 126.
[55] İbn Munkız s. 148
[56] Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, çev. Fikret Işıltan,TTK., Ank., 1991,s.360-361

etkilerini atlatan Selçuklular, Anadolu'yu yeniden hâkimiyetleri altına almayı 1176'da Bizans'a karşı yapılan Miryokefalon Savaşı'nı kazanarak başardılar.[57]

1204 yılındaki seferde Haçlılar, Müslümanlarla çarpışmak yerine, görünüşte hedefi Mısır olan seferi, Konstantinopolis'e yönlendirerek, şehri sistemli bir şekilde yağmaladıktan sonra, bir Latin İmparatorluğu kurmuşlardır.[58]

Hülâgû'ya(1217-1265) bağlı Moğol ordusunu 1260'ta Ayn Câlut'ta yenen Memlukler,[59] Baybars(ö.1277) ve Kalavun(ö.1290) gibi sultanların başarısıyla, Memlukler'in 1291'de Frenkleri Doğu Akdeniz'den çıkarması, Kudüs'ün geri alınmasından sonraki ikinci önemli olaydır. 1291 yılındaki Memluklerin Akka'yı alışı, Frenk yönetiminin sona erişinin miladı kabul edilir.[60] Prof. Dr. Erol Güngör, Baybars'ı Türk tarihinin sayılı devlet adamlarından kabul ederken, dehasının Osmanlı Devleti'nin sultanlarından Yavuz (ö.1520) ve Kanunî (ö.1566) ile mukayese edilebileceğini söyler. Birçok bölümünü Avrupalı tarihçilerin geleneksel perspektifinden özetlemeye çalıştığımız "*Clermont'tan Akka'ya*" öyküsüne kısaca burada değinmiş olduk.

Büyük Haçlı Seferleri bitmişti ve Suriye-Filistin hattında kurulan Latin krallıkları da iki yüz yılın sonunda bütünüyle ortadan kaldırılmıştı. Bizanslılar Anadolu ve Balkanlar'daki Latin hâkimiyetini 1261 itibariyle sona erdirerek eski topraklarını yeniden kazandılar. Ancak Atina ve Mora Yarımadası'ndaki Latin yönetimler bir süre daha ayakta kaldı. Kıbrıs'taki Latin hâkimiyeti ise bir hayli köklüydü (1191–1489). Kıbrıs, 1489 sonrasında Venedikliler'in daha sonra da 1571'de Osmanlılar'ın eline geçti. Haçlı Seferleri'nden en çok Venedikliler faydalanmıştı. 1204 yılındaki Dördüncü Haçlı Seferin'den itibaren Vedediklliler, Adriyatik ve Ege kıyılarında çok sayıda koloni kurmuş, bunlara Kıbrıs'ı ekleyerek güçlenmişlerdi. Osmanlı'nın Anadolu'dan başlayarak Katoliklik ile Asya Kıtası arasında kalın bir duvar örmesiyle birlikte, iki dünya arasındaki pencere kapanmıştır. II. Abdülhamid(1876-1909), Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğuna karşı da bir

[57]İzzet Çıvgın, 2008, s.342
[58]Georgıos Akropolites, **Vekayiname**, çev. Bilgi Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.21
[59]Erol Güngör, **Tarihte Türkler**, ötüken yayınları, s. 152
[60]Eco Umberto, **Ortaçağ** (Barbarlar-Hıristiyanlar-Müslümanlar), (çev. Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2014., s. 151.

"*Haçlı Seferi*" yürüttüğünü birçok kez söylemiş, değişen ve gelişen teknoloji ile birlikte "*Haçlı Seferleri*" kılık değiştirerek günümüze kadar gelmiştir.

1.1.1. Anna Komnena Zamanında Doğu Roma

Bilindiği üzere, tarihte kendisini "*Bizans*"[61] adıyla anmış bir devlet olmadığı gibi kendilerini "*Bizanslılar*" olarak gören bir halk da olmamıştır. XIX. yüzyılın modern tarihçileri tarafından "*Bizans*" olarak adlandırılan Doğu Roma, çoğunluğun kabulüyle Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasıyla ortaya çıkmıştır. Tarihçiler, Bizans tarihini çoğu zaman Konstantinos (ö.M.S.337) ile başlatırlar. Bizans İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu'nun devamı niteliğindedir. Son dönemlere kadar her zaman kendilerine *Romaioi* yani Romalı demişlerdir.[62] "*Rum*" kelimesi de buradan gelir. Bizans adı Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkentinden türetilmiş bir addır. İstanbul'un antik adı Byzantion'dur. Bizans kültürünün ortaya çıkışı, Batı Avrupalıların Doğu Roma kültürünü kendilerininkinden ayrı bir kültür olarak tanımlamalarının bir sonucudur. Roma devlet tarzı, Grek kültürü ve Hıristiyan inancı ile bütünleşen Bizans'ın gelişmesinin temelidir. Bu unsurlardan birisi çıkarılsa Bizans'ın varlığı düşünülemez.[63]

Anna Komnena, ülke sınırlarını bir zamanlar şöyle anlatır: "*Gerçekten, bir zaman olmuştu ki, Rum devletinin kimliğindeki Roma İmparatorluğunun sınırları, doğu'nun, batı'nın ucu olan sütunlara dayanmıştı: batıda, Herakles Sütunları denenlere, doğuda ise, Hindistan sınırına yakın bir yerlerde bulunan Dionysos Sütunlarına. Kapladığı alanın genişliğine gelince; Roma İmparatorluğu egemenliğinin nerelere yayılmış bulunduğunu söylemek, zor: bir yanda [güney yanda] Mısır'ı, Meroe'yi, Sıcak Bölge'ye komşu yöreleri; öteki yanda da [kuzey*

---

[61] "*Bizans*" isminin ortaya çıktığı "*Bizantion*" adını "*Byzas*" adlı bir kişiye bağlayan birkaç öykü vardır. Bu ismin tarih öncesine dayanan efsanevi hikâyesine göre, o günlerde koloni şehri olarak kurulan"*Bizantion*" kenti adını "*Byzas*" adındaki bir kral ve ya kumandandan almıştır. Akademik anlamda bu isimlendirme XVIII-XIX. yüzyıllarda bu devleti nitelemek adına tekrar gündeme gelmiştir. Doğu Roma için sonradan söylenen "*Bizans*" adlandırması da buradan kaynaklanarak günümüzde yaygınlık kazanmış ve "*Bizans İmparatorluğu*" tanımlaması ile literatüre girmiştir. Bir diğer rivayete göre de "*Bizans*" adını ilk olarak XVI. yüzyılda Hieronymus Wolf (1516-1580) Corpus Historiae Byzantinae (1557) adlı eserinde Doğu Roma'yı ifade etmek için kullanmıştır. Bu isim daha sonraları yaygınlık kazanmıştır; Bu devletin Yunanca adı ise "*Basilia tön Romania*" (Roma İmparatorluğu) veya sadece "*Romania*" dır. (İlber Ortaylı, **Son İmparatorluk Osmanlı**, İstanbul 2006, s.44.); Abdullah Kaya, *Doğudaki Roma'nın Bizanslaştığı Devir*, CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2013, Cilt: 37, Sayı: 2,s.18

[62] Anna s. 110

[63] Ostrogorsky, **Bizans Devlet Tarihi**, s.25

yanda da], ünlü Thule'yi, daha yukarısında Kuzey Kutbu'nun bulunduğu kuzey ülkelerinde yaşayan tüm halkları kapsıyordu."[64] Aleksios döneminde ise İstanbul Boğazı ve batıda Edirne sınırları oluşturur olmuştu.

Roma İmparatoru Diocletianus(d.245–ö.312), Büyük Roma İmparatorluğu'nu ikiye ayırdı ve her birinin başına eşit yetkili birer yönetici mevkii oluşturdu. Batı ve Doğu yöneticileri Diocletianus'tan sonra birbirleriyle savaştılar. M.S.324 yılında Konstantinos, bütün Roma İmparatorluğunun başına geçti. Başkenti Bizans'a taşıdı ve burayı "Yeni Roma" olarak adlandırdı. Daha sonra Konstantinopolis diye anılan Bizans, Doğu Roma'nın ya da Bizans İmparatorluğu'nun başkenti oldu. Bizans Tarihi de böylelikle başlamış kabul edilir.[65] Çeşitli zamanlarda, Bizanslılar başkentlerini Yeni Roma, Yeni Kudüs, Bakire'nin Kenti ve Kentlerin Kraliçesi olarak adlandırdılar.[66] Anna, eserinde bugünkü İstanbul kentini çokça "*Kentlerin Kraliçesi"* ve yine sıklıkla "*Byzantion*" tabiriyle anmaktadır. Ayrıca "*Konstantinou Poli*" ismiyle bugünkü İstanbul'dan bahseder.[67] İstanbul, Ortaçağ'da Hıristiyan dünyasının en büyük kentiydi. Martin Erbstösser, dönemin İstanbul'undan şöyle bahseder: Şehirde, altın işlemeciliği ipek dokumacılığı, fildişi süslemeler, kuyumculuk gibi yüksek sanat değeri taşıyan mallar üretiliyordu. Haçlılar, anılarında İstanbul'u ticaret, üretim, bilim ve sanat alanlarında oldukça gelişmiş olarak betimler. Şehir aristokrasisi şaşaalı bir hayat sürmektedir. Ülkenin zenginliğinden idareci sınıf ve tüccarlar dışında faydalanabilen yoktu. Köylüler ve küçük esnaf yüksek vergi öderken, çiftçilik ilkel aletlerle yapılıyordu. İslâm topraklarındaki gibi sulama sistemleri yoktu. Yine de Batı Avrupa'daki çağdaşlarına göre köylüler çok ilerideydi. Batı Avrupa gibi, kilise ve kral arasında güç kavgaları yoktu. Krallık kiliseden daha üstün görülüyordu. Hanedanlar birbirleriyle taht için mücadele ediyor, bu mücadelelerden ötürü uzun zaman boş kalan taht yönetimde sıkıntı yaratabiliyordu. Halk, fakirliğe, doğal afetlere ve hastalıklara karşı kiliselerdeki

---

[64] Anna s. 201-202

[65] Prokopios, **Bizans'ın Gizli Tarihi**, (çev. Orhan Duru), Türkiye İş Bankası Yayınları, s. xv

[66] Anna s. 106, 389, 431, 469, bkz. İstanbul İsimleri için: Igor Sevcenko,"*Constantinople Viewed from the Eastern Provinces in the Middle Byzantine Period*"Harvard Ukrainian Studies 3-4,1979,s.712-747

[67]Anna s. 55, 124, 370

ikonlara ilk dönem Hıristiyan inanların eşyalarına dua ediyor, bunlardan medet umuyorlardı. [68]

Bongars'ın metninde (*Recueil des Historiens Croisades, Occidentaux,3-5*) o zamanki İstanbul'un tasviri şöyledir:

> "*Ne kadar asil ve harika bir şehir, kiliselerle, ustalıkla yapılmış binalarla dolu. Şehrin içindeki manzaralar ile mermerden ve pirinçten yapılmış gravürler ne kadar da harika. Şehrin bir tarafında deniz ve sınırlarını belirleyen zapt edilemez surları, diğer tarafında hendek ve hisarlarla çevrelenmiş güçlü surlar bulunmakta. Sıkça yapılan deniz yolculukları şehir halkının ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlıyor. Kıbrıs, Rodos, Mytilene, Korinth ve diğer tüm adalar bu şehre hizmet ediyorlar. Achaia, Bulgaria ve bütün Grekler bu şehre hizmet edip en kaliteli ürünlerini gönderiyorlardı. Rumlar, Alanlar, Kumanlar, Peçenekler, İtalyanlar, Venedikler, Türkler, Araplar ve diğer tüm milletlerden insanlar bu şehre geliyorlardı*."[69]

4 Nisan 1081'de, Aleksios Bizans tahtına geçtiğinde, devlet hazinesi Malazgirt savaşı sonrası ortaya çıkan iç savaşların sonucunda boşalmıştı. Öyleki Anna'nın ailesinin değerli eşyaları dâhil olmak üzere "*İmparatoriçe Zoe'nin tabutu üzerinde bulunan altın ve gümüş süslemeler ile kutsal ayinlerde hiç mi hiç kullanılmayan nesneler bile alınıp kullanıldı*.[70]" Norman lideri Guiscard, istilaya hazırlanırken[71], Peçenekler ve Kumanlar'ın yeni saldırılar için fırsat kolladıkları bilgisini de Anna bizimle paylaşır. "*Bizim üzerimize ok savuranlar gerçekten, çoğalıp duruyordu. Öyle ya, ne Pers'lerin [Selçuklu Türklerinin] yayılmaları ne de İskit'lerin akınları…*[72]" Selçuklu Türkleri konumlarını güçlendirmişlerdi. Bizansla aralarında bağlaşık hareket ediyor, antlaşmalar yapıyorlardı.[73] Marmara Denizi sahilindeki yörelerle sınırlı hâkimiyetleri vardı. Ege sahilinde Çaka\Çakan Bey, Ege adalarından bazılarını ele geçirmiş, İstanbul'u tehdit ediyordu.[74]

---

[68] İbrahim Ceyhan, *Almanca Araştırmalara Göre Haçlı Seferlerinin Kültürel Boyutu,* Dokuz Eylül Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilimdalı Yüksek Lisans Tezi, 2005, s.17-18

[69]**Anonim Haçlı Tarihi (Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum)**, (Çev. Ergin Ayan), Selenge Yay., İstanbul 2013, s.63

[70] Anna s.180

[71] Anna s.146

[72] Anna s.181

[73] Anna s.153

[74] Anna s.118

17 Temmuz 1085'te Normanların lideri Kefalonya'da hastalanıp ölünce Bizans biraz rahatlamıştı.[75] Ardından Aleksios, Peçenekler'e karşı Kumanlar'la anlaşma yaparak ve Kumanlar'ı kendi tarafına çekmeyi başardı. Aleksios'un ordusu, 29 Nisan 1091'de Levunion Savaşı'nda hem Kumanların desteği hem de Kumanlarla birlikte hareket eden Rumlar sayesinde Peçenekleri bozguna uğrattı. Bozgun sonunda Peçenekler'e karşı çok büyük kıyım gerçekleşti. Aleksios'un diğer başlıca düşmanı Anadolu'daki Selçuklu Türklerinin kuvveti de azalmıştı. Süleyman Şah'ın 4 Haziran 1086'da Tutuş ile Ayn Saylam denilen yerde karşı karşıya geldiği savaşta Süleyman Şah'ın hem savaşı hem de hayatını kaybetmesi[76] ve Melik Şah'ın 1092'deki ölümünden sonra güçlü bir şahsiyetin liderliğinden yoksun kalan Türkler arasındaki mücadeleyi Anna da anlatmaktadır.[77] İşte bu karmaşanın içinde, 1096 yılının mayısında kuzeyden bir ulak, ilk Fransız ordusunun Macaristan'ı geçerek Belgrad'taki devlet arazisine girdiğini bildirdi.[78]

Venedik, yakın doğu ticaretinde eski müttefiki Bizans İmparatorluğu ile beraber söz sahibi idi. Venedik donanmasının desteği karşısında, Aleksios döneminde Venediklilere önemli ticari imtiyazlar tanındı. Bu imtiyazlar uzun vadede ekonomik ve batı ile olan ilişkilerde bir dönüm noktasıdır.[79] Henri Pirenne'ne[80] göre, Müslümanlar, sekizinci yüz yıl boyunca, Bizans donanmasının Batı denizciliğini koruyamadığı her yerde denizi Hristiyan gemicilere kapatmıştır. Aynı şekilde Haçlı Seferleri ile Avrupalılar yeniden dış dünyaya açılmıştır. Bu dönemde Avrupa kentlerinin yükselişe geçtiğini ve ekonomik alan olarak yeni kentlerin doğduğunu görüyoruz. Bizans payitahtı, yerinde bir tabirle "Ortaçağın Parisi" idi.[81] Dördüncü haçlı seferinin vakanüvisi ve İstanbul'un yağmalanması sırasında bizzat bulunan

---

[75] Anna s. 187
[76] Anna s. 195
[77] Anna s. 206
[78] Anna s. 255
[79]Anna s.183; bkz. Geniş bilgi için: Donold M. Nicol, **Bizans ve Venedik; Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine Bir Araştırma,** İstanbul, 2000.s.57-59
[80] Roma imparotorluğu'nun yıkılışından 14. yy. ortalarına kadar batı Avrupa tarihinin ekonomik gelişimini daha çok kurumların evrimini ele alarak inceleyen öncü bir tarihçidir.
[81] Charles Diehl, **Bizans İmparatorluğu'nun Tarihi**,(çev. A.Gökce Bozkurt), İstanbul,2010, s.145.

görgü tanığı Robert de Clari'nin ifadesine göre "*dünya servetinin üçte ikisi İstanbul'dadır ve üçte birlik diğer kısmı bütün dünyaya yayılmıştır*."[82]

Bizanslılar, Kudüs'e tekrar sahip olmak istemiş olabilirler. Yine de siyasi bir gerekçe olmadan, mutlaka Müslümanların elinden alınması gerekmiyordu. Onlara göre, Kudüs, kutsal bir kentti[83]. Kutsal yerler dört yüz yıldan beri imparatorluğun elinde değildi. Batı'nın Doğu'ya yönelik saldırısından ziyade "taraflar"ı net olmayan ve elbette kalıcı ittifaklara dayanmayan bir dizi değişken koalisyon kabul edilen haçlı döneminde Bizans, değişkenlerden biriydi.

Bizans devleti, güç, zenginlik ve kültür açısından etkileyici bir geçmişe sahipti. Bizans İmparatorluğunun güç ve saygınlığını Müslümanlar kabul etmişlerdir. Bizans da buna karşın Arapların önemini kabul etmişti. Örneğin, İmparatorluk sofrasında, Müslümanlar, Franklardan daha yüksek düzeyde otururdu.[84] I. Aleksios döneminde Antiokheia'lı Symeon Sethi Arapça öyküleri Yunancaya çevirdi.

1.1.2. Üsâme b. Munkız'ın Zamanında Dâru'l-İslâm (Suriye-Mezopotamya- Irak)

Araplar, Hz. Muhammed'in ölümünü izleyen yaklaşık yüzyıl içerisinde fetih yoluyla Pers ve Roma imparatorlukları kadar büyük ve güçlü bir imparatorluk kurmayı başardılar. Araplar tarafından Konstantinopolis, 674-678 ve 717-718 yıllarında iki kez kuşatıldı. 637 yıllarında Müslüman Araplar ve Sasaniler, Bizans ordularını bozguna uğratıp Antakya, Şam ve Kudüs'e girerek, Suriye ve Irak'ı ele geçirdiler[85]. 651'de İran'ın fethi tamamlanmıştı. 646'da Mısır'ı ardından da Kuzey Afrika'yı ele geçirdiler. VII yüzyılın sonlarında Pers İmparatorluğu'nun sınırlarını geçerek Orta Asya'ya doğru yönelmişlerdir.[86] Daha sonra XI. yüzyılda Yakın Doğu'da en önemli değişimlerden biri Selçukluların önderliğinde, Asya'dan gelen yoğun Türk göçünün Anadolu üzerine yoğunlaştırılarak, Anadolu'nun Türk yurdu

---

[82] Robert de Clari, **The Conquest of Constantinople**, İngilizce çev. E. H. McNeal, 1196,s.101, (çev. Beynun Akyavaş), İstanbul'un Zaptı(1204), Ankara,2000,s.40
[83] Anna s. 341
[84] Nadia Maria El Cheikh, a.g.e., 2012, s. 161.
[85]İbn Munkız s. 12
[86] Gaye Yavuzcan, **Haçlı Seferleri, Selçuklular, Eyyubîler ve Osmanlılara Karşı** 1097-1444, **Dünya Savaş Tarihi**, Cilt V, Editör: Kelly De Vries, Çev. Emir Yener, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 126.

haline gelmiş olmasıdır. Haçlı seferlerinden bir süre önce Anadolu'da büyüklü küçüklü on dokuz beylik vardı. Bunlardan bir kısmı haçlı sefer güzergâhındaydı. Bizans, Selçuklu akınlarıyla uğraştığından, güneyi ve doğuyu kontrol etmekte zorlanıyordu.[87]

XII. yüzyıl boyunca, Suriye ve Yukarı-Mezopotamya'nın tarihi, Haçlılara karşı savaşlarla doludur. Bağdat'tan daha iyi konumda olan bölge, bir askerî direnişin, manevî ve kültürel yenileşmenin merkezi konumundadır.[88]Alman Haçlı müellifleri, Haçlı seferleri başlamadan önce İslâm ülkelerinin ekonomik, kültürel ve fikir üretkenliği bakımından batıdan üstün olduklarını belirtirler.[89] Richard W. Southern'in bu konudaki düşüncesi de şöyle idi: "*Pek çok şey kaybolduğundan, çok net söylenemese de İslâm ülkelerinin IX, X ve XI. yüzyıllarda Ortaçağ Hıristiyanlığının XIV. yüzyıldan önce üretmiş olduğundan çok daha fazla ve çok daha çeşitli ilmî eserler ürettiği kesindir.*" "*Kadim dünya ayrı parçalara bölündüğünde İslâm, Grek bilimi ve felsefesinin baş mirasçısı oldu. Ortaçağ İslâm'ın altın çağı idi.*" [90]

Mısır, IX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İslâm halifelerinin denetiminden çıkmaya başladı. 868 yılında Mısır'da Türk kökenli memluk Ahmet bin Tolun, (868-905) Mısır Valiliği göreviyle geldiği ülkede özerk bir devlet kurdu, on yıl sonra Suriye'yi de ele geçirdi. Fâtımî, Eyyubi ya da Memluk olsun, Mısır'da hüküm süren bütün hanedanlar her zaman Suriye'yi de yönetmişlerdir.[91]

IX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkarak İslâm âlemini özellikle de Suriye'yi birbirine katan İsmâîlîler[92] olarak da bilinen yedi İmamcılar, kısa sürede Arabistan'ın Ahsa eyaletinde varlık gösterdiler. Ardından Fâtımî Hanedanı etrafında siyasal bir harekete dönüşen İsmâîlilik, 969'da Mısır ve Suriye'nin de ele geçirilmesiyle güçlendi. Şîilik, bütün İslâm âlemindeki en güçlü siyasal harekete dönüşmüştü. Hatta Sünnî Abbasi Hanedanı bile 945'ten sonra Şiî Büveyhîlerin

---

[87]İbn Munkız s. 13; Mükremin Halil Yinanç, **Türkiye Tarihi Selçuklu Devri, 1944**, s.132.
[88]Servet Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası - İnsanlık Tarihine Giriş II Orta Çağ**, Say yayınları, İst., 1986, s. 352.
[89]İbrahim Ceyhan, *Almanca Araştırmalara Göre Haçlı Seferlerinin Kültürel Boyutu*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilimdalı Yüksek Lisans Tezi, 2005,s. 2
[90]Richard W. Southern, **Ortaçağ Avrupasında İslam Algısı**,(çev. Ahmet Aydoğan), 2001.s.17,18,21
[91] Nadir Özkuyumcu, İslâm Ansiklopedisi, **Tolunoğulları**,41.cilt, İstanbul, 2012 s.233-236.
[92] İbn Munkız s.197.

koruması altına girmiştir. Türklerin Sünniliği benimseyerek Halife'nin kurtarıcısı olup, İslâm âlemindeki en büyük güç haline gelmesi, dengeleri değiştirdi. Şîi Fâtımîler, Mısır'a 969–1171 yılları arasında hâkimdi. 1096'da başlayan Haçlı seferlerinin Mısır-Suriye ticaret hattını uzunca bir süre kesintiye uğratmış olsa da, Mısır, İskenderiye'de faaliyet gösteren İtalyan tacirler sayesinde bu dönemi ekonomik anlamda çok fazla zarar görmeden atlatabilmiştir. Ayakta kalabilmelerini bu ticarete borçlu olan Fâtımîler, XII. yüzyılın ilk yarısında yalnızca Mısır'da tutunabilmiş, yüzyılın ikinci yarısında ise Eyyubi yükselişine karşı koyamamışlardır. Selahattin, son Fâtımî Halifesi el-Adid'in 1171'de ölümüyle, Mısır'a el koymuş, ülkeyi yeniden Bağdat'taki halifenin temsil ettiği Sünni İslam'ın yörüngesine sokmuştur. Üsâme b. Munkız eserinde, hilafeti Fâtımîlerden alıp el-Müstedî'ye vermesinden övgüyle bahseder [93].

Şeyzer'den, Suriye'nin kuzey batısında nimeti bol bir kasaba olarak bahsedilir.[94] Kıyıda bulunan Şeyzer, eskiden Turris Stratonis olarak bilinirdi. Eski tarih kitaplarında, Büyük Herod tarafından genişletilmiş, İmparator Augustus'a nispetle Caesarea (Şeyzer) adıyla anılmış ve Roma İmparatoru'nun emriyle ikinci Filistin'in başkenti yapılarak, asil binalar ile süslenmiştir. Birçok akarsu ile sulanan bahçeleri olan bu şehrin limanı yoktur. Eski Mısır metinlerinde "*Senzar ve Sezar*" biçiminde adı geçen Şeyzer, eski Yunan'da "*Sidzara*" Asi nehri kıyısında küçük ve sarp bir tepe üzerinde yer alır.[95] Birçok parçadan oluşan Büyük Suriye, Dicle (Tigris)'den Mısır'a, Kilikya'dan Kızıldeniz'e kadar uzanır. Dicle ve Fırat arasında kalan toprakların alt kısmına Mezopotamya denir. Suriye'nin bir parçasıdır. Daha sonra Suriye'nin büyük eyaletlerinden biri olan Cölesuriye toprakları gelir. Kilikya, kuzeybatı yönünde burayı sınırlar. Güneye doğru Fenike bulunur. Merkezi Sur ve buna bağlı on dört şehir vardır. Güneye doğru Hayfa ikincisi Akka, Banyas[96], Sarepta, Sayda, Beyrut, Cübeyl, Botrium, Trablus, Artasia, Arka, Arados, Antarados ve Maraklea'dır. Fenike'nin diğer kısmı Lübnan olarak da bilinir. Üç Filistin Suriye'nin parçasıdır. Birincisi Yudea olup merkezi Kudüs, ikincisinin merkezi sahil

---

[93] İbn Munkız s.203. İzzet Çıvgın, 2008,s. 535
[94] Yakût, **Muʿcemü'l-büldân**, c. III, s. 434
[95] İbn Munkız s. 11-12, **Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği-2**, haz. Ergin Ayan, Gece kitaplığı, Ankara,2018, s. 87
[96] İbn Munkız s.119

şehir Şeyzer'dir. Başkenti Bethsan olan Skythopolis ve Büyük Suriye'nin en dış kısmı Mısır'a bakan Idumaea'dır.[97]Anna, eserinde Şeyzer'i babasının Bohemond ile yaptığı anlaşma mettinde "*Kal'at Secar*" olarak anmaktadır. Bunun dışında "Çukur Suriye" biçiminde belirttiği yerler bu bölge ve civarını kastederek söylediği bölgelerdir.[98]

Endülüslü seyyah Ibn Cübeyr, 1184–1185 yıllarında Filistin-Suriye hattındaki bu şehirlerin bazılarını ziyaret etmiş ve buralarda Müslümanların da barış içinde yaşadıklarına tanık olmuştur. Şeyzer (Caesarea), İbranice Ḫorbat Qesari ("Caesarea Harabeleri"), antik liman ve Filistin idari şehri, günümüzde İsrail'in Hayfa'nın güneyinde, Akdeniz kıyılarındadır. Ürdün nehrinin dalga kıranlarının yakınındaki Caesarea Philippi'den ayırmak için genellikle Caesarea Palaestinae veya Caesarea Maritima olarak adlandırılır. Aslen Straton'un Kulesi olarak bilinen eski bir Fenike yerleşimi, Museviler'in hükümdarı Judaea'nın kralı olan Herod tarafından M.Ö. 22-10 yıllarında yeniden inşa edilmiş olup şehir genişletilmiştir. Şehir, İmparator Sezar Augustus olarak yeniden adlandırıldı. Sebaste (Yunanca: Augusta), Filistin'in merkezindeki antik Samiriye'nin Sezar'ın büyük beton bloklardan oluşan yapay bir limanı ve tipik Helenistik-Roma kamu binaları vardı. Bir su kemeri, kuzeydoğuya yaklaşık 16 km uzaklıkta bulunan kaynaklardan su getirmiştir.[99]

Filistin, Türkmen Beyi Atsız tarafından 1071'de Fâtimiler'den alınmış, 1077'de Sultan Melikşâh, kardeşi Tutuş'u Suriye meliki olarak tayin etmişti. Ayrıca kendisine, Suriye ve Filistin'in yanı sıra Mısır'ın da fethi emrini vermiştir. Böylelikle Emir Tutuş'un mülkü olarak Selçuklu İmparatorluğuna katılmış, 1086'da Tutuş tarafından Türkmen Beyi Artuk'a tımar olarak verilmişti.[100]

Kudüs ve Filistin o dönemde Arap dilinde Eş-Şam olarak bilinen Suriye coğrafyasında bugünkü Suriye Devleti'nden daha büyük bir bölge olan kutsal toprakların yalnızca bir bölümüdür. Bu kutsal bölge Mısır'dan doğuda Fırat nehrine, kuzeyde Toroslardan, güneyde Kızıldeniz'e kadar uzanır. Bu bölgelerin çoğu

---

[97] **Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği-2**,a.g.e. s. 231-232
[98] Anna s. 430
[99]Encyclopædia Britannica, https://www.britannica.com/place/Caesarea, Erişim:23.05.2019
[100]Salim Koca, Büyük Selçuklu Sultanı Meliksâh'ın Suriye, Filistin, Mısır Politikası ve Türkmen Beyi Atsız, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Selçuk Üniversitesi, 2007,s.22-25

tapınma merkezine dönüşmüştür. Kudüs, Filistin'deki en kutsal kent, Filistin ise Suriye'nin geniş toprakları arasında en değerli bölgedir. 1050 yıllarında Dârü'l-İslâm, son derece canlı bir uygarlık, farklı unsurları barındıran bir nüfus ve iyi bir ekonomi ile varlığını sürdürüyordu.[101] Şamlı İbn Asâkir(ö.1176) biyografik eserinde, "*Dünya yüzünde dört kent cennet içindir. Mekke, Medine, Kudüs ve Şam; dört kent de ateş içindir; Konstantinopolis, Taberiyya, Antiohia ve San'a"* diyerek Konstantinopolis hakkında açık bir şekilde olumsuz duygular ifade eder.[102]

Şamlı İbn Asâkir eserine, Şam isimlendirmesinin kökeni hakkındaki rivayetler ile başlar. Bu rivayetler arasında Şam'ın Sam b. Nuh'dan geldiği; Sam isminin Süryanice'de Şam, İbranice'de Şim olduğu, İbn Faris'in Iştikaku Esmai'l-Buldan adlı eserinde el-Yedü'ş-Şü'mi (sol)'den türetildiği yer almaktadır. Dımeşk'in ise yine İbn-i Faris'in eserine göre "Demşeka"dan türediğine ve devenin hızlı yürüyüşünü ifade ettiğine yer verilmiştir. Daha sonraki bölümde ise Dımeşk'in Nuh tufanı akabinde Harran'dan sonra kurulan ilk şehir olduğu hakkındaki rivayetler bulunmaktadır.[103]

Haçlılar Kudüs'ü işgal ederken, Muhammed Tapar kardeşi Berkyaruk ile savaşıyordu. Haçlıların Beytü'l Makdis ve civarını ele geçirmelerinin nedenlerinden birisi de o dönemde İslâm dünyasının dağınıklığı, oldukça coğrafi çeşitlilik gösteren, etnik köken, dil ve din bakımından birbirinden farklı gurupların yaşadığı bir bölge olarak, bu bölgenin, çok sayıda hükümdar arasında paylaşılmış olmasıydı. Müslüman ümmetinin başı kabul edilen iki kişi vardı. Bunlardan biri 1094'te halife olan Bağdat'taki Abbasi halifesi el- Mustazhir Billah, diğeri ise Fatimi halifesi el-Amir idi[104].

---

[101] Paul M. Cobb, **a.g.e.,** s. 67

[102] İbn Asakir, **Târîhu Medîneti Dımaşk**: Tehzîbu Târîhu Dımaşk el-Kebîr, II, (thk: Abdülkadir Bedran), Beyrut, Dârü'l-Mesire, 1979, s. 209; İbn Asâkir Târîḫu Medîneti Dımaşḳ'ta Dımaşk'ın kuruluşu ve Dımaşk kelimesinin iştikakından bahseder, tarih kelimesinin etimolojisi ve tarihin faydaları hakkında bilgi verir. Ardından Şam ve Dımaşk'ın faziletlerini anlatır, bu konuyla ilgili saydığı âyet ve hadislere dair yorum ve açıklamalarda bulunur. Dımaşk'ın coğrafî tasviri ve topografyası hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir; genelde Suriye'deki İslâm fetihlerinden ve özelde Dımaşk'ın fethinden söz eder. bkz. Târîḫu Medîneti Dımaşḳ, Abdülkerim Özaydın, TDV İslâm Ansiklopedisi'nin 40. Cilt, 2011, İstanbul, s. 90-92

[103]Eyüp Baş, İbn. Asakir ve Tarihu Dımaşk'i Üzerine, Erişim: http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/779/9988.pdf s.699(22.10.19)saat.23.56

[104] P.M. Holt, **Haçlılar Çağı**, 11.yüzyıldan 1517'ye Yakındoğu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, çev. Özden Arıkan, 1999, s. 9

1.2. ALEKSİAD ÜZERİNE

Aleksiad, Doğu Roma İmparatoru, I.Aleksios Komnenos’un kızı, Doğu Roma tarihçisi Anna Komnena (Ἄλλα Κνκλελὴ) tarafından yazılmış ortaçağ biyografi kitabıdır. Yapıtın asıl adı ‘Alexias’tır. Eser on beş bölümden oluşur. İlk bölüm Malazgirt Savaşı ile başlamakta ve babası I. Aleksios Komnenos‘un 1118‘de ölümüyle tamamlanmaktadır. Anna’nın eseri, Bizans tarihi açısından Psellos‘un tarihinin[105] devamı niteliğindedir.

1.2.1. Anna Komnena’nın Kitabı Aleksiad

Aleksiad, ele aldığı dönemin tarihini, özellikle Anadolu, Balkan Yarımadası, Doğu Akdeniz yöresinde, Türk, Bizans, Haçlılar tarihlerinin kesişme dönemini (1071-1118) aydınlatırken, adı "*İmparator Alexios'un Destanı*"[106] biçiminde çevrilen nesir halinde gerçek bir destan şiiridir. Tarafsız olmayı hedef tutmasına rağmen Aleksios’a övgü olmaktan bütünüyle uzaklaşamaz. Geçmiş bir devrin dilini titizlikle muhafazaya uğraşan ağdalı bir üslupla ve sürekli olarak biraz fazla şairane bir söyleyiş edası olmasıyla beraber dili akıcı, anlatımı canlı, çoğu kez uzun tümceler kurmasına rağmen kolay anlaşılır niteliktedir. Pierre L’Hermite’in(ö.1115) Haçlı Seferine ilişkin bütün olayları için birinci sınıf bir kaynak olarak kalır.[107]

Bizans ve Haçlılar arasında, Birinci Haçlı seferiyle başlayan, ara sıra çatışmaya neden olan ihtilaflar, 1204’de Latinler’in İstanbul’u zapt etmesi ve yağmalamasıyla sonuçlanan bir sürecin başlangıcı oldu. I. Aleksios Komnenos’un imparatorluk döneminde başlayan bu süreci Anna’nın kitabı Aleksiad’dan takip etmek mümkündür. Bizans ve haçlılar arasında çok eskiye dayanan Hıristiyanlık anlayışıyla ilgili inanç farklılıkları, birçok konuda birbiriyle uyuşmayan dünya görüşleri ve kültürel başkalıklar, Haçlı Seferleriyle iyice gün yüzüne çıkmıştır. Haçlılara karşı Bizans’ın sergilediği tavrı, kuşku ve olumsuz önyargıları Birinci Haçlı Seferinin dinî coşkunluğu ve heyecanına tanıklık eden Anna, kitabında bize Bizans’ın penceresinden gördüklerini açıkça anlatmaktadır.

---

105 Ortaçağ Bizans tarih yazımının en büyük yazarı olarak tanınır. 976-1078 yılları arasındaki olayları anlatır. İki cilttir. Malazgirt Savaşı ile ilgili bilgiler içerir.
106 Anna, s. 6
107 Auguste Bailly, **Bizans Tarihi**, cilt 2,Türkçe (çev. Haluk Şaman), Tercüman 1001 Eser, s.358

Aleksiad'da Haçlı Seferinin Türkler'e yönelik saldırılar olduğu söylenmekle birlikte, aslında, Bizans'a yönelik de bir saldırı mâhiyeti arzettiğini satır aralarında kaydetmektedir. Anna, Türklerle aralarında geçen münasebetlerden sıklıkla bahseder. Büyük Selçuklu sultanı Melikşah ve veziri Nizamülk'ün çok etkin olduğu bu dönemlerde Bizans, başını Türk akınlarından kaldıramamakta, bazen Türkler'den yararlanmakta, bazen de onlara karşı savaşmaktadır. Anna'nın verdiği örneklere bakılırsa, Süleyman Şah'tan Robert Guiscard'a karşı Aleksios yardım talep etmiştir. Robert Guiscard, Haçlı Seferlerinde önemli bir kişi olan Bohemond'un babasıdır [108]. Bu dönemi anlatırken Anna, 1081 yılları ile ilgili bilgiler de verir. Robert'e karşı Arnavutluk kıyılarında savaşmadan önce Aleksios, Süleyman Şah ile barış antlaşması yapmıştır[109].

Anna, anne ve babasına yoğun bir sevgi beslemektedir. Eserinde, anne ve babasını diğer karakterlerden açık bir şekilde üstün tutmaktadır.[110] Edebi bir dille yazdığı eserinde Homeros'a ulaşmaya çalışırken, anne ve babasının yanı sıra, büyük annesi[111]ve eşine[112] de övgü dolu sözlerle hayranlığını dile getirir. Komnenos kadınlarının büyüklüğünü başarılı bir şekilde tasvir eder.

Menkıbe, kahraman veya ermiş bir kişinin olağanüstünlükler taşıyan hikâyeleridir. Meşhur kişilerin ahvaline dair hayat hikâyesi, kıssalardır. Edebiyat terimi olarak din büyükleriyle çeşitli alanlarda kendini göstermiş kişilerin hayatına olağanüstü niteliklerine ilişkin öyküye menkabe, bu öykülerin toplandığı kitaplara da menâkıb kitapları denilmiştir.[113]Anna'nın eseri Aleksiad'ın bizdeki karşılığı menakıb olabilir. Menâkıbnâmeyi efsane, destan ve masaldan ayıran bazı özellikleri vardır. Bu özellikler, menâkıbnâmelerde mekân ve zaman mefhumlarının mevcut olması ve

---

[108]Anna, s. 133-142-153
[109] Anna s.193
[110] Anna s. 42- 367
[111] Anna s.114
[112] Anna s. 11-12
[113]Şemseddin Sâmi, **Kamus-i Türki**, İstanbul, 1901.s. 1420, Bekir Topaloğlu, Hayrettin Karaman, **Arapça Türkçe Yeni Kamus**, İstanbul 1996.s.48, Ferit Develioğlu, **Osmalıca Türkçe Ansikopedik Lügat**, Ankara 1997.s.735

menâkıbnâmeye konu olan kahramanların gerçek kişiler olmasıdır.[114] Bu özellikleri ile de Aleksiad, tür olarak bu sınıfa sokulabilir.

Anna'nın dili, İlkçağ Atina tarihçi ve edebiyatçılarının dil zarafeti olarak tanımlanan "Attika zarafeti" bakımından zengindi. Kıvrak zekâsı emsalsiz, kitaplara ve okumuş kişilere düşkünlüğü vardı.[115] Ortaçağ tarihçisi Komnena, İlyada ve Odesia'ya sayısız gönderme yaparak ve kahramanları ile Homeros'un kahramanlarını özdeşleştirerek edebiyat yeteneğini ortaya koyarken bilgisini ve zekâsını da göstermektedir. 1143-1153/54 yılları arasında Kecharitomena Manastırı'ndaki yaşantısı sırasında yazdığı eserinin konusu, yazıldığı tarihten kırk ile altmış yıl öncesinden başlar ve Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'un muhteşem imparatorluk yıllarını anlatmaktadır.[116]

Anna, Haçlılar ile ilgili din adamlarının savaşı destekleyip, hatta bizzat katılmalarını oldukça yadırgamış, buna bir anlam verememiştir. Bu, Bizans'ın dini savaşa alet etme konusundaki genel fikrini yansıtması bakımından önemlidir. X. yüzyılın sonunda, Nikephoros Phokas, Kuzey Suriye'de ardılı İoannes Tzimiskes'in Filistin'e kadar yürüteceği seferlere başladığında, patrik, imparatorluğun isteğini yerine getirmeyi ve dinsizlerle savaşırken ölen askerleri şehit unvanıyla onurlandırmayı kabul etmez. Bizzat Latin Rahipleri bu seferlerde görmek, bu nedenle Anna Komnenos'u öfkelendirir.[117]

"*Papas'ın nasıl olması gerektiği konusundaki düşünce, Latinlerde, bizde olanın aynı değildir; bizde, kilise törelerine [Kanon'lara], yasalara ve özellikle şu buyurduğuna bağlı kaldığımız İncilin istediklerine bakılır: "Elini sürme; yakınma; saldırma, çünkü sen kutsal dinin adamısın." Barbar Latin ise, [Papas diye görevlendirilmiş de olsa] bir yandan kutsal ayinlere katılır, kalkan'ı sol koluna geçirir ve sağdakiyle mızrağı tutar; bir yandan da kilisedeki ekmek-şarap töreninde İsa'nın kanını simgeleyen şarabı içer; insanların birbirini kıyımdan geçirdiği çatışmaları izler ve kendisi de, Davut' un bir Mezmurunda söylendiği gibi, Kan adamı olur.*"

Anna Latin papazların savaşa katılmalarına hayret etmektedir. Latinler ile Doğu Roma'nın farklı dünya görüşleri konusunda da iyi bir örnek teşkil eder. İki

---

[114] Mehmet Ali Hacıgökmen, Menâkıb-ı Şeyh Evhadü'd-Dîn-i Kirmânî'de Geçen Selçuklu Tarihi ile İlgili Bilgiler ve Değerlendirilmesi, TAD, C. 34/ S. 58, 2015, s.543-562

[115] İoannes Zonaras, **Tarihlerin Özeti**, (çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul,2008, s. 177

[116] Carolyn Connor, **Bizans'ın Kadınları**, (çev. Barış Cezar),Yapı Kredi Yayınları, 2011, İst. s. 329

[117] Anna s. 313

kültür arasındaki eski düşmanlıkların yeniden günyüzüne çıkışının Bohemond'un Papa'yı ziyaretinde canlandığını belirten Anna, batının ve Bizans'ın arasındaki olumsuz havayı yansıtır. "*Bohemond, Roma' da İsa Elçisinin Taht'ına [Makamına] gitti, Papa ile görüştü, onu Rumlara karşı olabildiğince öfkelendirdi ve bu Barbarların [Papa ile Latinlerin] soyumuza karşı duyduğu çok eski kinlerini uyandırdı*"[118].

1.2.2. Aleksiad'da Haçlı Seferleri

Tarihte büyük Haçlı Seferleri'nin başlaması, Süleymanşah, Ebul-Kasım[119] ve Çaka/Çakan Bey gibi önderler kumandasında Türkmenlerin genel saldırısıyla doğrudan ilişkilidir. Aleksiad adlı eser, bu Türk büyükleri ile ilgili bilgiler veren nadir kaynaklardandır. Kutalmış oğlu Süleyman, 1080 itibariyle Kilikya'dan (bugünkü Çukurova bölgesinden) Marmara'ya kadar olan bir alana hâkim olmuş ve Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuştu. Efes de Türk beyi[120] Tanrıvermiş'in elindeydi. 1097'de Haçlıların Selçukluları İznik'ten çıkarması, İmparator Aleksios'un elini güçlendirdi.[121] Sonrasında, Haçlılar, Anadolu içlerine yürümeye başladı. İznik düştükten sonra, diğer taraftan bir Bizans ordusu da İzmir'i karadan ve denizden kuşatma altına aldı. Türk kumandan Çaka/Çakan Bey şehri teslim etmek zorunda kaldığını bildirir.[122]

Anna'ya göre, bütün Batı Avrupa, Adriatik'in öte kıyısı, İtalya ile Herakles Sütunları arasında yaşayan Barbar uluslarının tümü birden, herkes ailesinin tümüyle birlikte yola çıkmışlardı ve Avrupayı bir ucundan öteki ucuna kadar geçerek, Asya'ya geliyordu. Haçlı ordusu, Konstantinopolis'e yaklaştıkça İmparatorun endişesi artar[123]. Anna, Haçlıların gelişini şöyle aktarır: "*Keltler, birbirini izleyerek, silahlarla, atlarla, diğer çeşit askerlik donanımıyla geldiler durdular. Bu adamlardaki coşku ve atılganlık öylesineydi ki, bütün yolları doldurup kapladılar; bu*

[118] Anna s. 383
[119] Anna, s 194-197-206-229
[120] Anna s.336-338
[121] Anna s. 324
[122] Anna s. 329,
[123] Anna s. 309

Kelt askerlerinin yanı sıra, kum tanelerinden ve yıldızlardan daha çok sayıda silahsız insan, omuzlarında palmiye dalları, haçlar taşıyarak yürümekte idiler…"[124]

Pierre, başta Franklar olmak üzere tüm Hıristiyan dünyasına haçlı sefer çağrısını yaparken, hedefte Türkler'in olduğunu Anna şu sözleriyle anlatır: "*Tanrısal bir ses bana, Fransa'daki tüm Kontların önünde şunu duyurmamı buyurmuştur ki, Kontların her biri Kutsal Mezar'da saygı duası etmek için yurtlarından ayrılmalıdır ve hem bütün güçleriyle, hem de içlerinin bütün ateşiyle, Kudüs'ü Agarenos'*lardan *[Türklerden] kurtarmayı, kendilerine görev edinmelidir.*"[125] Anna, eserinde Haçlı Seferleri'nin başlamasıyla ilgili şöyle der, "*Pierre'in vaazlarında buldukları bahane* sayesinde- *ele geçirmek isteyen Latinler, daha dürüst olan yığınları aldatarak bu büyük hareketi [Haçlı Seferi'ni] yola çıkarmışlardı ve Kutsal Mezarı kurtarmak için Türklere karşı savaşa gidiyorlarmış gibi yaparak, arazilerini satmışlardır. Aslında kendileri için kılıç zoruyla yeni araziler, mülkler zaptetmek derdindeydiler."*[126] Anna'nın eserinin birçok yerinde Haçlıların geliş amaçları ile ilgili düşüncelerini görmek mümkündür, örneğin "*gerçekte İmparatoru tahtından etmek ve başkenti ele geçirmek istiyorlardı.*[127]"

Haçlı orduları, 1097 yılının başlarında, Anadolu yakasına, İmparatorun sağladığı gemilerle geçtiler. İznik'in kuşatılmasının ardından, Aleksios'un şehri teslim almasıyla Anadolu içlerine doğru yola koyuldular.[128] I.Haçlı Seferine katılanların sayısından Fulcherius Carnotensis ve Albertus Aquensis 600 bin kişi olarak bahsederken, Ekkehard 300 bin, Raimundus Aguilers 100 bin kişi olarak verir. Her ne kadar sefere katılan kişi sayısı tam olarak bilinmese de bir hayli fazla katılımın olduğu kesindir.[129] Haçlı seferlerine katılanların sayısını Runciman, Anna

---

[124] Anna s. 304

[125] Anna s. 303; Bizantolog Vasiliev, Haçlı Seferleri'nin başlamasının Pierre'in çağrısına dayandığı yönündeki iddianın bugün artık reddedildiğini belirtir; bu reddin ötesinde bir açıklama yapmaz. Runciman ise Clermont konsilinde papa Urbanus'un konuşması esnasında Pierre'in orada olmadığını bile söyler. Ancak Selçuklu kaynaklarına dayanan Işın Demirkent, bu reddedilen iddianın yerinde daha somut ve gerçek nedenler olduğunu anlatır. Bkz. Vasiliev, Bizans İmparatorluğu, s. 461, 80; Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, c. I, (çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 89; Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 11.

[126] Anna s. 308

[127] Anna s.313,454

[128] Anna s.318,325

[129] Cüneyt Kanat-Devrim Burçak**, Sorularla Haçlı Seferleri,** s.46; Steven Runciman, a.g.e., Ankara 1986, I, s. 263-267; Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi**, (çev. H. D. Andreasyan), Ankara 1987, s. 190

Komnena'nın eserine dayanarak açıklar. Yalnızca savaşçılar bu kalabalığı oluşturmamaktadır. Kalabalığın içinde din adamları, kadınlar, çocuklar ve savaşamayacak durumda olanlar da vardır. Bu sayı Runciman'a göre, genel toplamın dörte biridir. Aleksiad'da kaydedildiğine göre Godefroi de Boullion'un 10 bin şövalyesi ve 70 bin piyade askeri vardır.[130] Anna keşiş Pierre'in sayısı yukarıda söylediğimiz gibi, vaazlar verdikten sonra, Lombardiya Boğazını herkesten [diğer Haçlı topluluklarının hepsinden] önce geçti, yaya giden 80 000 adamla ve 100 000 atlıyla başkente ulaştı [30 Temmuz 1096; birlikte geldiği ordunun bir bölümü de izleyen günlerde geldi]. [131]Anna diğer bir kont Raoul'un da yanındaki asker sayısını da verir. "*Arkasından, Raoul denen Kont, 15 000 atlı savaşçısı ve piyade askeriyle, geldi; Marmara kıyısında, Patrik'iri manastırında, kendi komutası altındaki Kontlarla birlikte, konakladı.*[132]" Anna daha sonra gelen haçlıların çok sayıda olduklarını belirtmek için şöyle der: "*ilkyazda açan yapraklar kadar, çiçekler kadar çoktular.*"[133]

Anna'nın, Aleksiad'da Haçlı Seferinin kutsal hedefleri veya Hıristiyanlık adına icra edilen eylemlerle bir derdi yoktur. En azından Aleksiad'da yazdıklarından bu sonuca varılabilir. İstanbul'u ele geçirmek niyetinde olduğunu söylediği, Robert Guiscard'ın oğlu Bohemond'u ve yandaşlarını şu şekilde tasvir eder: *"…en yoksul halk takımı, gerçekten Efendimizin mezarında saygı duası etmek ve kutsal yerleri görmek isteğiyle yola çıkmışlardı; ama özellikle Bohemond ile onun yardakçıları gibi sapık adamlar, yüreklerinin dibinde başka bir tasarım ve umut beslemekte idiler; belki de bu arada başkentin kendisini ele geçiriveririz diye umuyorlardı, olaya bir çıkar sağlama vesilesi bulduk diye bakıyorlardı.*"[134]

Anna, Bizans'a yapılacak bir seferin çok öncesinde, babası Aleksios'un, Haçlı liderleriyle ilk karşılaşmada, haçlıların sefere çıkış amaçlarının Doğuda kendi devletlerini kurmak, Bizans'ı ele geçirmek olduğunu sezinlediğinden bahseder. Bu düşünce ile Haçlı liderlerinin her birine, batı âdetlerine uygun bir şekilde haç ve İncil üzerine, kendisine vassallık yemini ettirdi. Aleksios, Haçlı liderleriyle Türkler'den ve

[130] Anna s. 313
[131] Anna s. 306
[132] Anna s. 317
[133] Anna s. 319
[134] Anna s. 305

Araplar’dan alınacak yerlerin kendisine bırakılması ve bunun karşılığında da kendilerine maddî yardım ile askerî destek verme konusunda birer antlaşma yaptı.[135]

Yapılan vasallık anlaşmasına göre Alekseios, ayrıca kumandanlarından Tzitas’ı beşyüz kişilik Peçenek birliği ile haçlılara yardımcı olması için haçlıların yanlarına verdi.[136] Anna Komnena’nın anlatımına göre Bohemond, imparatora ettiği yemine sadık kalmamıştır. Antakya’nın ele geçirilmesi sırasında Anna’nın Ermeninin biri dediği (Fîrûz) ile anlaşmasını gizli tutan Bohemond, şehri kendi adına ele geçirmek ve burada bir devlet kurmak istiyordu. Kürboğa’nın bölge üzerine hareketi haber alınınca, Bohemond da bu planını bir an önce uygulamaya koydu. Antakya ele geçirilirse anlaşma gereği imparatorun temsilcisi Tzitas’a teslim etmek gerekmekteydi. Bu yüzden Bohemond, Tzitas’a gidip; Kürboğa’nın büyük bir orduyla yola çıktığını ve imparator ile Selçuklu Sultanı’nın anlaştığını, bu orduyu da imparatorun, Haçlı ordusunun üzerine yönlendirdiğini söyledi. En azından durumun böyle olduğuna diğer liderler inanıyorlar ve kendisini öldürmek için hazırlık yapıyorlardı. Canını tehlikede gören Tzitas buna inandı ve oradan ayrıldı. Onun ayrılması ile birlikte Bohemond, planlarını daha rahat bir şekilde hayata geçirdi[137].

Anna Komnena’ye göre, Bizanslılar için Haçlı Seferi bir tehdit olduğu kadar aynı zamanda sunulmuş bir fırsattı. Gereği gibi organize olmuş bu güçlü ordular imparatorluğun doğusundaki düşmanlarının bertaraf edilmesine katkı sağlayabilirdi. Haçlı Seferleri ile ilgili, Aleksios ve danışmanları muhtemel bir tehdidi etkisiz hale getirmenin yollarını ararken, diğer taraftan en fazla faydayı sağlamak üzere durumu kendi lehlerine çevirmenin hesabını yaptılar. Örneğin Anna “*Kudüs'deki Kral Baudoin'ın desteği sağlanmalı; bunların, Antakya'ya karşı İmparatorun girişeceği bir sefere katılmak eğiliminde olup olmayacaklarını anlamak üzere, düşünceleri yoklanmalı; onların Tancred'e karşı düşmanlık duyguları içinde bulunduğu bir kez sağlam yoldan öğrenilmeli, artık tam bir güvenle ona karşı sefere çıkılabilirdi; aksi takdirde, Antakya sorununu başka bir yoldan çözüme bağlamak gerekecekti.*[138]” Yine başka bir örnek, Haçlılar Aleksios’un Anadolu içlerinde Akşehir yakınlarında iken

---

[135] Anna s. 317,430
[136] Anna s. 332
[137]Anna s. 334; Işın Demirkent, “*Tatikios (Türk Asıllı bir Bizans Kumandanı)*”, Belleten, LXVII / 248, TTK, Ankara 2003, s. 107-10; Steven Runciman, a.g.e. , c. I, s. 172
[138] Anna s. 444

seferde olduğu sırada, Antakya'nın alınması ile ilgili yardıma geleceğini umuyorlardı. Bu kuşatmadan ayrılmış olan Blois kontu Etienne'nin birlikleriyle Aleksios karşılaştığında, kont, Kürboğa'nın ordusu karşısında tüm haçlı birliklerinin yok edileceğini söyledi. Kont'un söylediklerine inanmaması için bir nedeni olmayan Aleksios, kendi ordusunu korumak için geri dönme kararı aldı. Bu karar, Haçlı Seferleri ve bölge tarihi için önemli bir karardır.[139]

1102 Yazı'nda Çukurova'ya gönderdiği komutanı Monastras, Antakya Prinkepsliği'nin elinde Longinias, Tarsus, Adana, Misis başta olmak üzere bütün Çukurova'yı almıştır. 1103 yılı başında Tancred/Tankred'in yönetimindeki Antakya Prinkepsliği Bizans'a ait Lazkiye'yi ele geçirmişse de 1104'te Aleksios'un gönderdiği Bizans komutanı Kantakuzenos şehri geri Bizans hâkimiyetine almıştır[140]. Ancak kısa bir süre sonra şehir tekrar Antakya Prinkepsliği'ne geçmiştir. Bizans İmparatoru, 1113'te Anadolu Selçuklu Şehzadesi Melikşah ile Kütahya yakınlarında karşılaşmışsa da bir sonuç alamadan sarayına dönmüştür. Ertesi sene taraflar arasında bir karşılaşma daha olmuştur. Melikşah, karşı tarafa bir barış anlaşması sunmuştur. 1116'te Akşehir yakınlarında iki ordu antlaşma yapmıştır.[141]

1104 yılında Edessa'nın güneyindeki Harran'da Müslümanların kazandığı zaferin sonrasında Anna, Bohemond'un doğuda güçlü bir Norman devleti kurmasının imkânsızlığını görerek hükümdarlığını yeğeni Tancred/Tankred'e emanet edip Avrupa'dan yeni kuvvetler toplayıp, imparatora bir darbe indirmek için yola koyulduğunu anlatır.[142] Bu yolculuk ile ilgili anlattığı nükteli uydurma hikâye bilinen başka bir kaynakta yoktur. Bohemund'un ölüm tarihi kaynaklarda farklı olarak verilmiştir. Anna'nın verdiği bilgiye göre babasıyla yaptığı anlaşmadan altı ay sonra 1108-1109 tarihlerinde öldüğünü anlatırken, genel olarak 1111 yılı kabul görmektedir.[143]Bohemond, bu anlaşmadan sonra Antakya'ya gitmemiş, ülkesine geri dönmüştür. Yeğeni Tancred'den yönetimi geri almamıştır.

---

[139] Anna s. 339
[140] Anna s. 356,357
[141] Anna s. 498-501
[142] Anna s. 363
[143] Anna s.443; Steven Runciman, a.g.e. , II.cilt, s. 42

Anna, Haçlıların Ereğli'de Emir Hasan ve Danişmend emirinin kumanda ettiği bir Türk ordusuna rastladığından bahseder. Danişmend Emiri'nin Bohemond ile şahsen savaştığını anlatır.[144] Emir Hasan, önemli bir şahsiyet olmasına rağmen kaynaklarda çokça karşımıza çıkmaz.

Anna, Latinleri cesaretlerinden ötürü ayrıca övgüye layık bulmuştur.[145] "*Kelt ulusu, zaten çok ateşli ve coşkuludur; bir kere harekete geçince artık durdurulamaz.*" Yine savaşçı yanlarını övdüğü Haçlılar için "*Kelt ulusu, diğer niteliklerinin yanı sıra, bağımsız ruhludur ve kendi içinden gelerek öğüt istemez [öğüt almayı, dinlemeyi sevmez]; bu insanlar ne askerlik disiplinine, ne de askerlik sanatına alışkındır; ama iş dövüşmeye, savaşmaya gelince, hınç, yüreklerinde ulumaya başlar ve o zaman, yalnız baştakiler değil buyruk altındakiler de, karşı durulmaz olurlar.*"[146] diyen Anna, İmparator Alekseios'un Haçlı liderlerine Raymond'u danışman almaları konusunda tavsiyede bulunduğunu belirtir. Raymond'un kibarlığını ve yaşamındaki temizliği beğenmektedir.[147] Aleksios'un Anadolu seferi ve Raymond'un haçlı reisleri arasında imparatora en çok bağlı lider olduğu anlatılır.

Aleksios, Bohemond[148] gibi çok ünlü bir adamın karşılanmasına özen göstermiştir. Anna, Bohemond'un ağırlanmasına değinirken "*Bohemond, imparatorla görüştükten sonra, kendisinin ağırlanması için hazırlanan Kosmidion Manastırı'na geçti. Ona zengin bir sofra kuruldu.*" diyerek Bohemond'a gösterilen ilgi ve alakadan bahseder. Bohemond'un Danişment Gazi'ye esir düştüğü Anna Komnena'nın eserinde yer almaz. Anna'nın bu bilgiye ulaşamamış olması şaşırtıcıdır. Anna, Bohemond'un esir düştüğü tarihlerde (1100 yılının ağustosu) Norman askerlerinin Danişmentlilerle yaptığı savaşın Türkler tarafından kazanıldığı ve esirlerin olduğunu belirtir. Yalnız Bohemond'un durumundan bahsetmez. "*Türkler, yığınsal bir saldırıyla, [Normanların bırakıp kaçtığı] ordugâha yüklenip*

---

[144] Anna s. 332
[145] Anna s.85/86
[146] Anna s. 306-340
[147] Seven Runciman, a.g.e., I.cilt, s.123
[148] Bohemund, bağımsız feodal bey anlamında "dominus" biçiminde adlandırıldığı, destansı bir kahraman olarak tasvir edildiği, Gesta et Aliorum Hierosolimitanorum adlı eserde çokça zikredilen birisidir. Eserin yazarı bilinmemektedir. Kasım 1095 Clermont Konseyi ile başlayıp, 1099 Askalan Savaşı ile sona eren Birinci Haçlı Seferi tarihinin birinci el kaynaklarındandır. Doç. Dr. Ergin Ayan tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. **Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum**, Anonim Haçlı Tarihi, Selenge Yayınları, İst. 2013

orayı tümüyle talan ettiler, sonra kaçanların peşine düştüler; yaya askerini yakaladılar ve hepsini kılıçtan geçirdiler; yalnız Horasan'a [Danişmendli iline] yanları sıra götürüp orada göstermek için birkaç kişiyi esirgeyerek tutsak ettiler.[149]" Godefroi'nin Müslümanlar tarafından tutsak edilmesi ile ilgili bilinen tek kaynak Anna'nın eseridir[150]. Bu bağlamda esir düşmüş kontlar ile ilgili yanlış bilgilendirilmiş olabilir.

Anna, babasının elçiler aracılığı ile Tancred'e karşı diğer haçlı kontlarından 1112 yılında yardım istediğini anlatmaktadır. Bizans İmparatoru bu yıllarda karadan Anadolu Selçuklu Sultanı Melikşah(1110-1116), denizden de Pisalıların akınları ve haçlılar ile ayrı ayrı uğraşmaktaydı. "*Kutsal kente varır varmaz, Baudoin elçilerden, İmparatorun gönderdiği parayı istedi. Boutoumites yanıt verdi: "Siz, İmparatora, [İstanbuldan] geçerken and içerek verdiğiniz sözü tutup, Tancred'e karşı ona yardımcı olmayı vaad ederseniz, size gönderilmiş parayı alacaksınız". Diğeri ise, İmparatora değil Tancred'e yardım etmeye kararlı olduğu halde, parayı istiyordu ve o parayı alamadığı için öfkeleniyordu. Tüm Barbar soyu işte böyledir: armağanlar ve para karşısında ağzı açık, ama kendilerine o paranın verilmesi nedeni olan işi yapmaya sıra gelince, onun için bu hiç önem taşımaz. Kont Jocelin'le de görüştüler; onun da Baudoin ile aynı yolda yanıtlar verdiğini görünce, elçiler, hiçbir şey elde edememiş olarak, ayrıldılar. Karada Emir Şahinşah, doğu'dan gelip Alaşehiri ve kıyı bölgelerini tehdid ediyordu.*[151]" Anna'nın bu ifadelerinde de görüldüğü gibi Haçlı liderleri hem İmparator'dan para istemekte, hem de ona karşı sadâkat göstermemektedirler.

1.3. KİTÂBÜ'L-İʿTİBÂR ÜZERİNE

Kitâbü'l-İʿtibâr, belli bir tarih veya dönem esas alınarak yazılmamış, tamamen anılarını anlatanın sohbeti şeklinde kaleme alınmıştır. Kitabın anlatımı belirli bir kronoloji takip etmez. Üsâme'nın, anılarını yazdırmasındaki amacı artık kendisinin yazamayacak kadar yaşlanması ve tarihe dair son bir eser bırakmak istemesidir. Üsâme b. Münkız'ın bundan başka eserleri de bulunmaktadır.[152]

---

149 Anna s. 347
150 Anna s. 344
151 Anna s.447-448
152 1.**Dîvânü'ş-şiʿr** (Dîvânü Üsâme b. Münḳıẕ). Altı bölüm halinde (gazel, müleh, vasf, medih, risâ, edep) düzenlenen eser yaşanan gerçek hayatla ilgili şiirlerden oluşur. Sadece bir bölümü günümüze ulaşmış olan eser Hartwig Derenbourg (Ousāma b. Munkidh, I. La vie d'Ousama, Paris 1889-1893) ve Ahmed Ahmed Bedevî - Hâmid Abdülmecîd (Kahire 1953; Beyrut 1403/1983) tarafından neşredilmiştir. 2. el-Bedîʿ fî naḳdi'ş-şiʿr (nşr. Ahmed Ahmed Bedevî - Hâmid Abdülmecîd, Kahire

1.3.1. Üsâme b. Munkız'ın Kitabı Kitâbü'l-İʿtibâr

Kitâbü'l-İʿtibâr'ın, çalışmamızda daha çok kullanığımız Türkçe çevirisi olan '*İbretler Kitabı'*, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Eserin yazma nüshasında sadece bir bölüm için ayrım yapılmıştır. İkinci Bölümün başlangıcında "*Bunlar kimini bizzat yaşadığım, kimini de itimad ettiğim insanlar tarafından bana anlatılmış nadir olaylardır. Önceki sayfalarda ele almak istediklerimin bir parçasını teşkil etmediklerinden olayların hikâyelerini bir ek olarak bu kitaba ilave ediyorum."*[153] İfadeleri ile ikinci bölüm için bir giriş paragrafı ayrılmıştır. Eski dönemlerde yaygın olarak uygulanan kendini tanıtma geleneğini sürdüren İbn Munkız, kendisi için de hayr dua etmiştir. Eserin giriş kısmında Üsâme b. Munkız'in kendisi hakkında Yusuf Ziya Cömert'in verdiği bilgiler yer alırken, verilen bu bilgilere göre yazarın tam adı Müeyyedü'd-Devle Ebu'l-Hâris Üsâme b. Mürşid b. Ali b. Munkız'dır. Eser, hem anı, hem de otobiyografi sınıfında Haçlı Seferleri döneminde, daha çok Ortadoğu diye adlandırılan coğrafyada, olup biteni farklı yönleriyle, iç dinamik ve zaaflarıyla, önemli aktörleri ve gündelik hayata yansıyan çeşitli boyutlarıyla canlı bir anlatım sunan birinci elden bir kaynaktır. Eldeki elyazması nüshanın ilk kırk iki sayfasının

---

1380/1960; Beyrut 1407/1987). 3**. Kitâbü'l-ʿAṣâ**. Başta Hz. Mûsâ'nınki olmak üzere meşhur kişilerin asâlarına dair hikâye ve şiirleri, sâlih-âbid kişilerin menkıbelerini ve kendi hayatıyla ilgili bazı olayları ihtiva eder (nşr. M. le Marquis, Paris 1893; nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Kahire 1370/1951, 1392/1973; nşr. Hasan Abbas, İskenderiye 1978; Kahire 1981). 4. **Kitâbü'l-Menâzil ve'd-diyâr**. 568'de (1172) Hısnıkeyfâ'da tamamlanan eser, Şeyzer ve diğer bazı şehirlerde meydana gelen depremlerle diğer bazı konular hakkında olup eserde şiirlere de yer verilmiştir (nşr. Enes Halidov, Moskova 1961 [tıpkıbasım]; nşr. Şuayb el-Arnaût, Dımaşk 1385/1965; Kahire 1992; nşr. Mustafa Hicâzî, Kahire 1968). 5. **Kitâbü Lübâbi'l-âdâb** (Kitâbü Lâmiyyeti'l-âdâb). Siyaset, cömertlik, cesaret, edebiyat, belâgat, hikmet, gençlik ve ihtiyarlık gibi birçok konuyu ele alan edebî bir eserdir. İlk defa bir bölümü el-Muḳteṭaf dergisinde yayımlanmış (Kahire 1908) daha sonra Ahmed Muhammed Şâkir tarafından tam neşri yapılmıştır (Kahire 1354/1935). 6. Telḫîṣu Menâḳıbi'l-ʿÖmereyn li'bni'l-Cevzî. İbnü'l-Cevzî'nin, Hz. Ömer ve Emevî Halifesi Ömer b. Abdülazîz hakkındaki Menâḳıbü ʿÖmer b. el-Ḫaṭṭâb ve Sîretü ve menâḳıbü ʿÖmer b. ʿAbdilʿazîz adlı iki eserinin senetlerini kısmen hazfederek ortaya koyduğu çalışmadır. Her iki eser müstakil olarak yayımlanmıştır (nşr. Zeyneb İbrâhim el-Kārût, Menâḳıbü Emîri'l-müʾminîn ʿÖmer b. el-Ḫaṭṭâb, Beyrut 1407/1987; nşr. Naîm Zerzûr, Sîretü ve menâḳıbü ʿÖmer b. ʿAbdilʿazîz, Beyrut 1404/1984). İbn Münkız'ın kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: **et-Târîḫu'l-Bedrî, Feżâʾilü'l-ḫulefâʾi'r-râşidîn, Kitâbü Târîḫi Âli Münḳız, Târîḫu'l-İslâm, Aḫbârü'n-nisâʾ, Kitâbü't-Teʾessî ve't-tesellî, Kitâbü'ş-Şeyb ve'ş-şebâb, Aḫbârü'l-büldân, Târîḫu'l-ḳılâʿ ve'l-ḥuṣûn, Ezhârü'l-enhâr, en-Nevm ve'l-aḥlâm, Resâʾilü's-sâʾil, Ẕeylü Yetîmeti'd-dehr, Mekârimü'l-aḫlâḳ, Kitâbü'l-Ḳażâ.** Bkz. TDV İslâm Ansiklopedisi, Ali Sevim, 20. cilt, s. 221-222.

[153] İbn Munkız s. 206

kayıp olduğu ve bazı kelime veya satırların okunuşunda sıkıntılar yaşandığı belirtirmiştir.[154]

Regine Pernoud "*Les Croisades*" adlı eserinde haçlı seferleri kroniklerinde geçen rivayetleri bir araya toplamaya çalışmıştır. Eseri, Hagen Thürnau,"*Die Kreuzzüge in Augenzeugenberichten*" (Görgü Şahitlerinin Dilinden Haçlı Seferleri Tarihi) adıyla Almancaya çevirmiştir. Yazar, Üsâme b. Munkız'in eserini bu çalışmasında kullanmıştır. Ayrıca, Işın Demirkent, T.T.K.'nın Belleten dergisinde (Belleten, LIV, 863-897) Haçlı seferleri kaynakları arasındaki doğulu tarihçilerin eserlerinin tanıtıldığı Paris Akademisinin yayını "Haçlı Seferleri Kaynaklarının Büyük Külliyatı" adındaki makalede yine Üsâme b. Munkız'ın eserine yer verir.[155] Üsâme'nin eseri, Ortaçağ tarihçileri arasında ilgi görmüştür.

Kendisi de bir asilzade olan Üsâme, nasıl yetiştirildiğine dair bilgiler de verir. Müslümanların Frenkler hakkında ne düşündüğü konusunda aydınlatıcı açıklamalar da bulunan ibn Munkız, Ortaçağ Müslüman tarihçiliğinde Frenkler konusuna fazla değinilmediğinden, batılı tarihçiler tarafından, değerli ve önemli görülmüştür.[156] İbn Munkız, el-Melikü'l-Adil Nureddin, Emir Fahreddin Kara Arslan ibn Davud(ö.1167) gibi Anadolu Türk Tarihi'nin önemli şahsiyetlerinin gündelik hayatlarına dair de hikâyeler anlatmıştır. Aynı zamanda kendisi de bir avcı olan İbn Munkız, döneminin güç sahibi olan bu kişileriyle ava çıkmıştır. Bu av hikâyelerinin günümüze kadar ulaşmasını sağlamış döneminin dikkat çekici yazarlarından birisidir.[157]

Emir Unar(ö.1149) ile birlikte Akka'ya Frenklerin kralı Fulk oğlu Fulk'un ziyaretine giden İbn Munkız, kralın Emir Unar'ın beğendiği bir şahini Cenevizli birinden alarak ona verdiğini anlatırken, haçlılar ile yakın ilişkiler geliştirdiklerinden bahseder.[158] O, itibar sahibi bir kişi olduğundan Atabek Zengi'nin(ö.1174) kendisiyle çıktıkları avlarda ilk avlanan ceylanı Zengi'nin kendisine gönderdiğini, hem avcı,

---

[154] İbn Munkız s. 25

[155]İbrahim Ceyhan, **Almanca Araştırmalarda Haçlı Seferlerinin Kültürel Boyutu**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2005, s.9

[156] B.Lewis, Orta çağ'da Müslüman tarihçilerin frenklere karşı ilgisiz olduğunu söyler. Bkz. "**The use by Muslim historians of non-müslim sources"Londra,1962. s. 181**

[157] İbn Munkız s.234

[158] İbn Munkız s.233

hem diplomat, hem de şair olarak her zaman çevresinden ilgi gördüğünü anlatmıştır.[159]

Üsâme b. Munkız eserinde, "Allah herkese bir ömür biçmiştir ve hiç kimse bu fermanını değiştiremez. İyi, kötü, ne varsa herşeyin takdirinin Allah'a ait olduğu" düşüncesini bütün eseri boyunca vurgular. [160] Bunu da misallerle ders vermeye çalıştığı hikâyelerinde ana fikir olarak ortaya koyar. Olayları objektif olarak anlatmaya çalışan Üsâme b. Munkız, beğenmediği kişilerin ayaklar altına düşmesi için ve de beğendiği kişilerin de yükselmesi için Allah'a dua eder.

İbn Munkız'in Frenklerin mizaç, örf, âdet ve davranışlarına karşı ilgi duyduğu eserinde farkedilmektedir. Bununla beraber yabancı gördüğü Frenklere ve Müslüman dünyasındaki kâfir varlığına dair aşağılayıcı tutumundan vazgeçmez. Eser, batılı anlamda otobiyografi özelliği taşımazken, kendisinin, arkadaşlarının ve tanıdıklarının başına gelmiş sahici olayların bir dökümü niteliğini de her zaman göstermez[161]. Kitâbu'l İ'tibâr, Üsâme İbn Munkız'ın hâtıralarını, gözlemlerini ve kimden duyduğu ile birlikte kıssaları içermektedir. Arap edebiyatında "Âdâb" olarak anılan edebiyat türündeki bir eser, bilgi vermeyi amaç edinir fakat bunu yaparken insicamsız biçimde konudan konuya atlama eğilimindedir ve genellikle malzemesini metodik ve etraflı bir biçimde takdim etmez, bu malzemeyi seçerken de en başta eğlendirici, oyalayıcı, heyacanlandırıcı olma özelliğine dikkat eder Âdâb türünün gereği,''*gerçeği*" anlatmakla yükümlü değildir. Daha ziyade iyi bir hikâye anlatmayı gözetir. Gerçeğin biraz belki daha çok abartılması sakıncalı sayılmaz. Dışarıdan gelmiş, saldırgan davranışlarına, görgüden ve kültürden yoksunluklarına ilişkin küçültücü îmalarda bulunmak, beklenmedik askerî işgale karşı oluşmuş bir tutumdur. Bu türün son derece açık bir anlatımı vardır. Uzman kişilerce kaleme alınan teknik el kitaplarından büyük ölçüde ayrılır. Ancak bu dilde, edebî Arapçanın inceliklerini yakalamak için ne özel bir zaman harcanmış ne de bu yönde özel bir temâyül var olmuştur.[162]

---

159 İbn Munkız s.230
160 İbn Munkız s.200
161 İbn Munkız s.208-209
162 M. V. McDonald, '*Bir Tür Olarak Arap Edebiyatında Hayvanı Konu Alan Kitaplar*', Çev. Şener Şahin U.Ü. **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 2, 2007, s. 393-403

Üsâme b. Munkız'ın eseri 12.yy. Suriye ve Filistin'indeki sosyal-kültürel hayata ilişkin zengin bir kaynaktır. Tarihçiler, bu esere yoğun bir ilgi göstermiştir. Nitekim Hillenbrand, Üsâme b. Munkız'ın ve yine aynı üslupta yazılmış olduğunu söylediği İbn Cübeyr'in seyahatnamesini bizzat haçlı döneminden kalma izler taşıdığı için göz ardı edilemez iki otantik Müslüman görüşü olarak değerlendirir[163].

Haçlı Seferlerine katılan Hıristiyanlar için Müslüman şairler, vak'anüvisler yazılarında çeşitli sıfatlar kullanmışlardır. Üsâme de diğer Müslüman yazarlar gibi en çok '*Frenk*' tabirini kullanmıştır.[164] Haçlılar, Yakın doğu'ya geldiklerinde Ortaçağ Müslümanlarınca "*İfrenc*" veya "*Firenc*" biçiminde anıldılar. İlk zamanlar bu tabir, muhtemeldir ki Charlemagne'ın(ö.814) imparatorluğunda yaşayan halkı tanımlıyordu. Daha sonrasında, Batı Avrupa'dan gelmiş insanları anlatır olmuştur. Frenk ülkesi Pireneler'in ötesi, o yıllarda Araplarca "İfrence", Acemler ve Türkler için ise "Frengistan" şeklinde anılırdı.[165]

Haçlıları küçümsemek, dönemin Arap şairleri, yazarları tarafından çokça rastlanan bir durumdu. Müslüman yazarların genel kanısı, Frenklerin, âciz, sözünde durmayan, yeminini bozan, hilekâr, yalancı, kendi ordusuna ve yapılan anlaşmalara ihanet eden zalimler olmalarıyla, dönemin müslüman kaynakları ise, Frenklerin en çok güvenilmez oluşları ve faziletten yoksun olmaları üzerinde durmuşlardır. Arap şair ve edip Üsâme b. Munkız için de Frenkler aynıydı. "*Frenkler, cesaret dışında insanların faziletlerinden hiç birine sahip değiller.*" Aynı düşünceyi Anna da dillendirmiştir. Üsâme b. Munkız, "*Her şeyi yaratan Allah'ın işleri ne kadar esrarlı! İnsan Franklarla ilgili durumları anlatmaya koyulduğunda, Yüce Allah'a hamd ve sena etmekten kendini alamaz, zira onların cesaret ve dövüş meziyetlerine sahip hayvanlardan başka bir şey olmadığını görür, aynen hayvanların sadece dayanıklılık ve yük taşıma meziyetlerine sahip olması gibi…"*diyerek, haçlılar hakkında kendi

---

[163] Hilenbrand, a.g.e., s 274

[164] İbn Munkız s. 55, 96. Franklar, Barbar İstilaları sırasında *kabile konfederasyonu* biçiminde örgütlenmiş olan Cermen kökenli halklardan birini oluştururlar. Onlar, Roma sınırını aştıktan sonra Galya'da kendi krallıklarını kurmuş; Latince *francus* ya da *franci* olarak okunan *frank* sözcüğü, Cermen dilinde *özgür insan* anlamına gelir. *Julianus* (361–363) tarafından yenilgiye uğratıldıktan sonra Roma siyasal otoritesinin izniyle bugünkü Belçika topraklarına yerleşmiştir. Onlar, Roma sınırları içine yerleşen ve Latin kültürünün etkisi altına giren ilk Cermen topluluktur. Bir süre sonra Cermen kökenli *Alamanlar* (Cermen dilinde, *Alle Männer* bütün adamlar) da Ren kıyılarına gelmiş; nehrin kuzeyine yerleşerek Frankların komşusu ve rakibi olmuşlardır. bkz. İzzet Çıvgın, a.g.e., s.147

[165] Hilenbrand,a.g.e., s.330

zamanının görüşlerini yansıtmıştır. Üsâme b. Munkız, bu satırlarda Haçlıları kendilerinden olmayan hiçbir kimseyle dostluk, ahbablık kurmayan, tıpkı kuvvetli ve yük taşıma yeteneğine sahip hayvanlar gibi cesaret ve savaşçılıktan başka hiçbir insani meziyeti olmayan kişiler olarak nitelemektedir.[166] Dönemi itibariyle, Franklar hakkındaki müslümanların düşüncelerini yansıtan eserinde, Frankları Üsâme b. Munkız,"*diğerleri ile imtizac etmeyen, gururlu, lanetli bir kavim*"[167] olarak tanımlar.

1.3.2. Kitâbü'l-İ῾tibâr'da Haçlı Seferleri

Bohemund'un Avrupa'ya giderken Antakya Prinkepsliği'nin(1098-1149) yönetimini bıraktığı yeğeni Tankred, Şeyzer'e mevzilenmişti. 27 Kasım 1108'de bir savaş başlamış ve birçok hayvana el konmuş, esirler alınmıştı. İbn Munkız'in amcası İzzeddin ebu'l Asâkir Sultan(ö.1157), fidye ödemiş, savaş sonucunda uzlaşılmıştı[168]. Tankred, Şeyzer'e saldırdığında Zelin Köyü yakınında bir mağarayı mesken tutmuş ve okçular yerleştirmişti. Tankred, çevredeki Müslüman halk için tam bir felaket idi. Kendisi ile yapılan barış anlaşması sonunda bir yıldan biraz fazla bir süre sonra yeniden Antakya ordusunun başına geçmiş 1110 yılının baharında Aşağı Şeyzer'in yakınında savaş başlamıştı.[169] Savaş sırasında Tankred'ın atlarından yetmiş tanesi ölmesine rağmen, Şeyzerli süvarileri mevzilerinden sökememişlerdir.

İbn Munkız, Caber kalesi komutanı Necmüddevle Mâlik ibn Salim ile Cuslin (Joscelin de Courtenay) (ö.1131) arasındaki münasebeti de anlatmaktadır. Cuslin'in Rakka ve Kal'a'ya bir saldırıda bulunmuş, hayvan sürelerine el koyup, birçok esir aldıktan sonra geri dönmüştür. Kal'a ile aralarında Fırat nehri vardır. Eskiden beri tanış olan Mâlik ve Cuslin arasında minnet bağı vardır. Bu minneti açıklamayan İbn Munkız, Joscelin'in 1104 yılında esir alınması ile ilgili olduğunu belirtmez. Mâlik, tekne ile karşıya geçerek, Cuslin'den aldığı hayvan ve esirleri ile ilgili görüştüğünü kaydeder. Mâlik'e itibar gösteren Cuslin, aldıklarını iade eder. Bu hikâyede bir tarih

[166] İbn Munkız s. 167
[167] İbn Munkız s.165
[168] İbn Munkız s.102-103
[169] İbn Munkız s.97-98

belirtmeyen Üsâme b. Munkız, ince siyasetin bölgeyi viran etmekten kurtulması ile ilgili bir sonuca varmıştır.[170]

1108 yılının Kasım ayında Tell-Başir yakınlarındaki, Müslümanların Haçlılara karşı yürüttükleri savaş, politik çıkarlara dayanan İslam-Haçlı işbirliğinin ilk örneği olmuştu. Cerdagne kontu William Jourdain yanında üç yüz kadar atlı ve Frenklerin okçuluğunda görevli iki yüz kadar Turkubuli'nin savaşta yer aldığını anlatmaktadır. Baudouin ile Joscelin ise savaştan sonra Tell-Beşir'e gittiklerini kaydetmektedir.[171]

1105 yılında ülkeye hâkim olan Muhammed Tapar'ın(ö.1118) düzeni yeniden sağlamasının ardından Frenklere karşı cihat fikri gelişmeye başlamıştı ve böylece 1110 yılında İslâm dünyası Haçlılara karşı taarruza geçti[172]. 1110 yılı Nisan ayında, Sultan Muhammed Tapar'ın emriyle Musul Valisi Mevdud'un kumandasında Urfa üzerine düzenlenen sefere Mardin emiri Necmeddin İlgazi bin Artuk (ö.1122), Merâga(Aksungur) emiri Ahmedil (ö.1133), Ahlatşahlar emiri Sökmen el-Kutbi(ö.1111), civardaki diğer valilerle çok sayıda gönüllü kuvvet katıldı. "*Şerefüddin Mevdüd ibn Altuntekin(ö.1113) Selçuklu Sultanı Muhammet Tapar'a bağlı olan Musul valisidir. Abbasi Halifesinin ricasıyla Sultan'ın Tancred'e karşı gönderdiği orduya komuta etmektedir.*" 15 Eylül 1111'de Antakya Hâkimi Tancred büyük bir orduyla ona karşı harekete geçtikten sonra Şeyzer yakınında kamp kurmuştur. İbn Munkız'in amcası ve babası Mevdud'un yanına giderek şunu söylerler. "*Doğru alan kampı dağıtıp, şehre gelmendir. Şeyzer'in doğusunda nehir kıyısında olan kampı taşımandır. Ordu çadırlarını aşağı taraftaki damlara kurar. Çadırlarımızı ve ağırlıklarımızı güvenli bir yere koyduktan sonra Frenkleri karşılarız.*" Şeyzer'den silahlı beş bin süvari Sipahsâlar'a katılır. Sipahsâlar'ın, orduya desteğe geldikleri için sevindiğini ekleyen İbn Munkız, savaş sırasında Türkler'in, Frenkleri su kaynaklarına ulaşmaktan alıkoyduğunu da belirtir. Frenklerin kendi topraklarına girmeden önce bizim askerlerimiz tarafından etrafı sarılıp, savaşın vuku bulduğunu anlatırken, sonunda Sipahsâlar Mevdud'un Şam'a gitmek üzere yola

[170] İbn Munkız s.123-124
[171] İbn Munkız s. 80-81
[172] İbn Munkız s.105

çıkarken, Frenklerin de kendi topraklarına döndüğünü anlatır.[173] 1110 yılında Franklar'a Munkızoğullarının 4.000 dinar haraç ödediğini ve Şeyzer'deki mahsullerin Franklar ve İbn Karaca'nın askerleri tarafından yağmalandığını anlatan Üsâme b. Munkız, bir anısında yine aynı yıl içerisinde Mahmud ibn Karaca'ya karşı amcası ve babasının yanı sıra katıldığı bir savaşı detaylı bir biçimde aktarmıştır. Mahmud İbn Karaca ve kardeşi Humus hâkimi Hirkan ibn Karaca'nın yeni yeni kullandıkları iki mızrağın birbirine eklenmesiyle yapılan uzun mızraklar kullanan süvarilerin de olduğu bir savaşı anılarında belirtmiştir.[174]

Kudüs Kralı Baudouin de Boulogne'in 1113 yılında Dımaşk Emiri Tuğtekin'e karşı çıktığı sefer öncesi Frenkler birleşerek büyük bir ordu kurdular. Urfa, Tell-Başir ve Antakya prensleri, Şam'ı ele geçireceklerinden çok emindiler, parasını ödeyen tüccarlara şimdiden hamamları, evleri satmışlardı. Antakya Prensi, Şam'a giderken Şeyzer önlerinde durdu. Şeyzer ve Hama'ya karşı Kefertab'da yüz tane süvari bırakmaya karar vermişti. Suriye Müslümanları Kefertab'a bu esnada saldırmak için anlaştı. Frenkleri yenen Müslümanlar Kefertab'ı aldılar. Şam Emiri Tuğtekin'in Musul sultanı Emir Mevdud, Sincar Sultanı Temirk ve Emir İyaz ile bir araya gelerek 13 Muharrem'de Ürdün'de Taberiyye'de Kral Baudouin'i ve Ruha, Tell-Başir Prensleri Joscelin başta olmak üzere ile Roger'ı yendi.[175]

Şeyzer, İsmâilîliler tarafından saldırıya uğramıştır. 1109 ve 1114 yıllarında yapılan hücumlar sırasında kaledekiler yok edilmeye çalışılmış fakat İbn Munkız'ın de anlattığı anılarında başarılı olamayan İsmâilîler kaleden dışarı atılmıştır[176]. Haçlı Seferleri sırasında İsmâilîliler tarikatının faaliyetleri bölgede hem Müslüman hem de Hırıstiyan taraflar için sıkıntı yaratmıştır.

Üsâme b. Munkız'ın anlatımına göre, Atabek Tuğtekin'e katılan Frenk ordusunun üzerimize yürümesi sonucunda meydana gelen savaş 14 Haziran 1115 tarihlidir. Atabek, Afamiye'de, Artukoğlu İlgazi ve Frenklerle toplanarak Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar ordusuna karşı müşterek bir savaş açmıştı. Sipahsalar Porsuk ibn Porsuk(ö.1126), 1113 yılında Emir Mevdud' un Bâtiniler

---

[173] İbn Munkız s.100-101
[174] İbn Munkız s.135-136
[175] İbn Munkız s.150
[176] İbn Munkız s.152

tarafından öldürülmesinden sonra Musul valiliğine atandı. Haçlılar ile cihad etmek için görevlendirilen Porsuk, 1115 yılında daha önce cihad hareketine katılması istenmesine rağmen katılmayan İlgazi'yi cezalandırmak için Sultanın ordusunun başında sefere çıktı. Güçlü Türk Porsuk, 1115 yılında Suriye'ye ulaşıp, Halep ve Dimaşk arasına, Hama'da karargâhını kurdu. Dara yakınlarında İlgazi' nin âni baskınına uğrayan Porsuk, mağlup oldu. İbn Munkız, Necmeddin İlgazi ile Porsuk ibn Porsuk'un komutasındaki doğu ordusunun Şam'a varması üzerine Afamiye'de Kale Köprüsü Hısn-ı Cisr denen mevkide yapılan savaşa bizzat katılmıştı.[177]

İbn Munkız, babasının Sipahsâlar Porsuk ibn Porsuk'un ordusuna katılmak üzere yola çıktığını Kefertab önlerinde bir anısını anlatırken değinir. 1115 yıllarında orduda aralarında Emir el-Cüyuş, Musul hâkimi Özbek, Rahabe Emiri Sungur Dıraz, Emir Kundugadi, Hacibü'l- Kebir Begtimur, İsmail el-Bekci ve diğer ünlü emirlerin şavaşa iştirak ettiğini kaydeder. Savaş sırasında, Maarra ve Kefertab, Müslümanların eline geçmişti. Kefertab'ın Munkızlere verilmesiden sonra Danis Savaşı, Frenkler ve Sipahsâlar Porsuk'un komutasındaki ordu arasında olmuştur. Frenkler bir hileye başvurmuş, Halep'i Porsuk'a teslim etmeyi önermiş ama şehrin ahalisinin buna itiraz edeceğinden korktuğunu belirterek asker istemiştir. Porsuk, Halep'e Emir el- Cüyus Özbek Han'ı üç bin asker ile göndermiştir. Roger, bir sabah onları gâfil avlamış ve yenilgiye uğratmıştır; böylelikle Frenkler, Kefertab'a yeniden yerleşmişlerdir[178].

Antakya ovasına bakan Hârim, Birinci Haçlı Seferi'nden beri Haçlılar'ın elinde idi. Üsâme b. Munkız, bu bölgede yapılmış bir savaşa bizzat katılmış, savaşı kazandıklarını belirtmiştir. Savaşın yerini Hısn-ı Cisr Kale köprüsü olarak anar[179]. Tuğtekin ve Togan Arslan ile beraber 1115 tarihinde Halep bölgesindeki Tell-Danis'te Kudüs Kralı II. Baudouin ve diğer Haçlı prenslerinin kumandasındaki büyük bir Haçlı ordusunu yenilgiye uğratıp, geri çekilmek zorunda bırakmışlardı. İlgazi, Haçlılarla mücadele için Şam atabeği Tuğtekin'le bir anlaşma yaptıktan sonra asker toplamak üzere Mardin'e gitti. Burada topladığı kuvvetlerle Dilmaçoğulları Emiri Toğan Aslan(ö.1137) ve Üsâme b. Munkız ile birleşip 40 bin kişi ile Tell-İfrîn vadisinde 1119 yılında Antakya Haçlı prensi Roger de Salerno'ya karşı yapılan

[177] İbn Munkız s. 124
[178] İbn Munkız s. 108-109
[179] İbn Munkız s.124

çarpışmada onları büyük bir bozguna uğratmıştır. Bu savaşta Prens Roger de öldürülmüştür.[180] Roger'ın kafasını kesen Tuğtekin, onu İlgazi'ye gönderdi. Üsâme b. Munkız'ın Kitabu'l-İtibar'daki ifadesine göre; 40 bin kişilik Haçlı ordusundan 20 kişi Antakya'ya dönebilmişti.[181] Franklar bu savaşa "Kanlı Meydan" diyorlardı.[182] Prens Roger de Salerno'nun kesik başı Bağdat'taki Abbasi Halifesi Müsterşid Billâh'a(1118-1135) gönderilince; Halife, İlgazi'ye; Dinin yıldızı anlamına gelen "*Necmeddin*" ünvanını verip, hil'at ve değerli hediyeler gönderdi.

Üsâme b. Munkız, Nisan 1119'da Mardin Emiri Artuklu Necmeddin İlgazi[183] Kınnesrîn'den Hârim, Ruc ve Cebelisümmâk'e akınlar düzenlemişti. Amcası İzzeddin Ebu'l-Asakir Sultan'ın Necmeddin İlgazi'ye katılmasını kendisinin de Frenk askeri grubuyla çatışmasını anlatmaktadır.

Üsâme b. Munkız, '*Kral Baudoin, Nureddin Belek tarafından esir alınmış, Belek'in ölümünden daha sonra Hüsameddin Timurtaş ibn İlgazi'nin eline geçmişti*.' diyerek anlattığı 1124 tarihinden sonraki olayı babası ve amcasının fidye miktarı belirlemedeki aracılığı nedeniyle Baudoin'in Şeyzer'e geldiğini ve ihsanla muamele gördüğünü söyler. Baudoin kral olduğunda Antakya için alınan vergiyi kaldırdığını ve minnet meselesi ile ilgili daha sonra Antakya ile alakalı işlerde etkin rol oynadıklarını belirtir. 1125 yılında Kral Baudoin ile Irak ve Suriye'de geniş bir alana hâkim olmak isteyen Dübeys b. Sadaka(ö.1135), Halep'i kuşattı. Porsuk, Halep'in haçlıların eline geçmesini önlemiştir. Ardından Kefertab'ı ele geçiren Porsuk, Azez kuşatmasında başarısız olmuş ve Halep'e dönmüştür.[184]Yalnızca bir yıl sonra, Kral Baudoin'in elçilerinden birinin gördüğü üzere, Süvadiye(Antakya) limanına hırpani kılıklı bir genç gelmiştir. Antakya'yı bu gence teslim eden kral, Kudüs'e dönmüştür. Bu gelen genç Bohemond'un oğlu olan Bohemond idi.[185] II. Bohemond ile kırsal arazide karşılaşmalarını ve II. Bohemond'un ordusuyla birlikte Üsâme b. Munkız'ın de içinde bulunduğu süvari birliğine küçük çaplı bir saldırıda bulunduğunu anlatır. II.

---

[180] İbrahim Ethem Polat, *Arap Edebiyatı Penceresinden Orta Çağda Haçlı Seferlerine Karşı Türklerin Mücadeleleri,*Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, 2004, İstanbul, cilt: IV, sayı: 13, s. 7-22
[181] İbn Munkız s 108.
[182] Hüseyin Kayhan, "*Haçlılar Karşısında Artuklular*", **I. Uluslararası Mardin Sempozyumu**, İstanbul, 2006, s.54.
[183] İbn Munkız s.69
[184] İbn Munkız s.108
[185] İbn Munkız s. 155-156

Bohemond'un bölgede yaşayan Müslüman halk için korkunç bir felaket olduğunu da belirtir.

Şihabeddin Mahmud ibn Karaca'nın ve İbn Munkız'ın komuta ettiği iki ordu birlikte hareket ederek 1124 yılında Afamiye üzerine saldırır. Frenk süvari ve piyadeleri ile şehrin yakınındaki harabelerde savaşırlar. Kaleye saldırılarını detaylı bir biçimde anlatan İbn Munkız, saldırı sırasında kolundan yaralanan Şihabeddin'in Hama'ya vardıktan birkaç gün sonra vefat ettiğini anlatmaktadır.[186]

İmadeddin Zengî, Emir Kutluğ Aba ve Artuklu Emiri Abdülcebbaroğlu Süleyman'ın Halep yönetiminde anlaşamaması üzerine 18 Haziran 1128'de Halep'e gelerek yönetimi kontrolüne almıştı. 1127/1128 tarihini verdiği anlatımında İbn Munkız, Hama ordusundan Şerheng, Gazi el-Telli, Mahmud İbn Beldaci, Hadru't Tut ve Sipahsalar Kutluk gibi büyük savaşçılar dediği süvarilerle karşılaşmasında bir tanesi ile mücadelesini ve onun yaralanmamasından duyduğu memnuniyeti anlatmaktadır. Zira İbn Munkız, bu süvarileri tanımakta ve mükemmel insanlar olduklarını düşünmektedir.[187]

1133'te Mardin Emiri Timurtaş ile İmadeddin, Artukoğlu Emir Fahreddin Karaarslan ibn Davud ibn Sökmen'e ait Sevr Kalesi'ni kuşatmışlar ve İbn Munkız de bu kuşatmaya katılmıştır.[188] Zengî'nin Diyarbakır'da yenilgisinin ardından burayı muhasara ettiğini belirten İbn Munkız, 17 Mayıs 1133'te şehrin nasıl ele geçirildiğini anılarında anlatmış, olayı canlı bir anlatımla paylaşmıştır. Kale, Atabek tarafından Timurtaş ibn İlgazi'nin hâkimiyetine verilmiştir.

Atabek, Şihâbeddin Mahmud'un Beni Nuymeyr tarafından ele geçirilmesi ve ortadaki karmaşayı düzeltmek için bölgeye gitmeye karar verdi."*1138 senesinde Melikü'l-Ümera Zengi, Şam önlerine geldi ve Darayya'da kamp kurdu. Baalbek hâkimi Cemaleddin Muhammed ibn Buri ibn Tuğtekin, Atabek ile birleşmek için anlaşmıştı. Atabek Şam ordusunun Cemaleddin'i yakalamak için harekete geçitiğini öğrenince Selahaddin'e Cemaleddin'i karşılayıp, Şamlıları kaçırmamak için*

[186] İbn Munkız s.77-78
[187] İbn Munkız s.94-95
[188] İbn Munkız s. 192

harekete geçmemizi emretti. Geceleyin Selahaddin'in elçisi geldi ve bu görev için İbn Munkız'e hazırlanmasını söyledi."[189] İbn Munkız, 1137-1138 tarihlerinde Şam ordusunun o zamanlar Salahaddin Muhammed ibn Eyyub el- Gısyani'ye ait olan Hama önlerine geldiğinde Şam şehrinin Şihabeddin Mahmud ibn Böri ibn Tuğtekin'e ait olduğunu belirtir. Hama ordusunda saf tuttuğunu anlatan Üsâme b. Munkız atının yaralandığını ve savaştaki başarılı askerî manevralarını paylaştığı anısından yine o yıllarda yaşadığı başka bir savaş tecrübesini de aktarmıştır.[190]

Muînüddin Üner'in idaresindeki Humus üzerine 1137'de yürüyen Zengî, Haçlılar'ın elindeki Bârîn'i hedef aldı.[191] 1139 yılında Vezir Üner, Üsâme b. Munkız'ı elçi gönderip her ay 20.000 dinar ödemek ve Banyas'ı Zengî'den alıp Haçlılar'a vermek şartıyla Kudüs Kralı Fulk (Foulque)'tan yardım sağladı. İbn Munkız, Kral Fulk'u ziyaret ettiklerini hatıralarında anlatmaktadır.[192] Ardından Dımaşk-Haçlı müttefik orduları Banyas'ı ele geçirince şehir Haçlılar'a bırakıldı. Zengî, Dımaşk'tan Hama'ya çekilirken 1139'de ele geçirdiği Ba'lebek şehrini Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin babası Necmeddin Eyyûb'a iktâ etti. Dımaşk'ı tekrar kuşatan Zengî gördüğü mukavemet karşısında hutbenin kendi adına okunması şartıyla buradan ayrılıp Musul'a döndü. Yardıma gelen Kudüs Kralı Fulk (Foulque), Zengî'nin düzenlediği baskından hayatını güçlükle kurtarırken Trablus Kontu Raimond ise esir düştü. İbn Munkız hatırâtında, II.Baudouin'ın kızı kraliçe Melisende ile evli Kudüs Kralı Fulk ile Cemaleddin Muhammed İbn Tacü'l- Mülük arasında ateşkes yapıldığı dönemlerde, kraliçenin babası II.Baudouin'in İbn Munkız'ın babasına minnet borcundan dolayı sıkça görüştüklerini anlatmaktadır. Frenklerin bu ziyaretler esnasında fidye karşılığı esirlerini alması için İbn Munkız'a getirdiklerini de belirtir.[193] Zengî'nin Kinnesrin yakınlarındaki zaferinden önce İmam er-Reşid ibn el-Müsterşid'in bir elçi göndererek Atabek'i huzuruna çağırmış olduğunu anlatır. Savaşa katılan elçi ibn Bişr'in Frenk şövalyesi tarafından öldürüldüğünü anlattığı hikâyesinde bu savaş sırasında üç bin civarında kesik başın sayılıp kalenin karşısında toplandığını Müslümanların ise çok az zâiyat verdiklerini

[189] İbn Munkız s.133-134
[190] İbn Munkız s.132
[191] İbn Munkız s. 193
[192] İbn Munkız s.233
[193] İbn Munkız s. 114

belirtir. Halife'nin görev yılları sırasında 1136-1138 tarihlerinde vuku bulan bu savaşa İbn Munkız de bizzat katılmıştır[194].

Bizans İmparatoru Joannes, aynı tarihlerde Çukurova'ya doğru sefere çıkmıştı. Haçlı kontlarıyla birlikte İslâm beldelerine karşı saldırıya geçmişti. Bu arada Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud(ö.1155), İmparator'un Şeyzer kuşatması sırasında Adana'ya hücum etmişti. Adana, Urfa, Malatya civarında meydana gelen bu olaylar karşısında İmparator oldukça zora düşmüştür. Şeyzer kuşatması sürerken, Haçlılara komşu bütün İslâm devletlerinin harekete geçmesi, İmparatorun aceleyle kuşatmayı kaldırmasına neden olmuştur. Selahaddin ve İbn Munkız bu kuşatma sırasında Şeyzer yakınlarında bulunuyorlardı. Selahaddin, İbn Munkız ile birlikte Musul'a hareket etmek üzere iken İbn Munkız'ın Selahaddin'den izin alıp Şeyzer'e dönerek tanık olduğu manzarayı şu şekilde anlatmıştır "*Kalbim hüzne boğuldu. Düşman, oğlumu yenilgiye uğratmış, evime kadar girmiş, ne kadar çadır, silah ve eşya varsa yağmalamış, sevdiklerimi tutsak etmiş ve dostlarımı kaçırmıştı. Felaket, öylesine büyük ve korkunçtu.*[195]" Şeyzer kuşatmasından sonra İbn Munkız, Şam'a gitmek zorunda kaldığını belirtirken, babası da o yıllarda vefat ettiğinden ve Şeyzer'de amcası hâkimiyet kurduğundan, uzaklaşmak adına Şam'a geldiğini kaydetmektedir.

Şeyzer kuşatmasının kaldırılmasının nedeni konusunda tarihçilerin farklı görüşleri vardır. Kuşatmanın Şeyzer savunmasının güçlü oluşuyla açıklanabileceği gibi Bizans İmparatorunun, şehrin alınmasının imkânsız olduğunun farkına varması ve bu yönde bir karar vermiş olabileceği gibi, haçlılar arasında fikir ayrılıkları da olabilir. O sırada Türkler tarafından kuşatılmış olan Urfa'nın yardımına gitmek için imparatorun Şeyzer'i terk etmesi de olasıdır. Kuşatmanın kaldırılmasından sonra Antakya'ya gelen İmparator, buradan İstanbul'a gitmiştir. İmparator II. Ioannes, 1137-38'de yapılan seferde Çukurova'da Ermenilerden geri alınan yerlerin emniyetini sağlamak ve buraların Bizans ile bağlarını pekiştirmeyi hedefliyordu.[196]

Bizans İmparatoru, Ermenileri kontrol etmek için sefer düzenlerken İbn Munkız Ermenilerle iyi ilişkiler kurduklarını anlatmaktadır. Üsâme b. Munkız,

[194] İbn Munkız s.25-26
[195] İbn Munkız s.27-28
[196] İbn Munkız s.126

“*Babamla Reuben’in iki oğlu Therodoros ile Leon arasında karşılıklı dostluk ve haberleşme ilişkisi vardı*” diyor. Babasına ermeni şahincilerin her yıl on kadar şahin gönderdiğini yazıyor. Ayrıca başka hediyelerin de gönderildiğinden bahsetmiştir. Dönemin ermeni baronları olan Kilikya bölgesindeki ermeni liderleri ile iyi ilişkiler kurduklarını belirtiyor. Babasının da ermeni baronlarına atlar, kokular, Mısır yapımı elbiseler gönderdiğini kaydeden Üsâme b. Munkız, aralarındaki dostluk ve muhabbettin ileri boyutta olduğunda dair haberler vermiştir.[197]

30 Kasım 1144’de Kahire’ye vardığını anlatan İbn Munkız, kendisine Fâtimî Halifesi tarafından son derece muhteşem bir ikâmet tahsis edildiğini ve büyük hürmet gördüğünü anlatmaktadır. Şahsına zeamet geliri[198]bile düşünülmüş, hayatının bu dönemini refah içinde geçirmiştir.

Mısırdaki vezirlik kavgalarına şahit olan ve olaylara karışan Üsâme b. Munkız’in anlatımına göre; 23 Eylül 1149 tarihinde Kahire’de büyük büyük bir çatışma meydana gelir. Reyhaniyye böyle büyük bir katliama sahne olurken, XII. Fâtimi halifesi el-Hafız Lidinillah(ö.1149) bu olaya sessiz kalır. El-Zâfir Biemrillah(1149-1154) halife olurken vezirlik makamına Necmeddin ibn-i Mesal getirilmişti. El Zafır’in halifeliği döneminde vezir el-Adil, İbn Abbas tarafından 3 Nisan 1153 ‘te öldürülmüştür. Ardından Abbas vezir olmuştur. Bu arada Abbas’ın oğlu Nasr’ı, halife, babasına karşı kışkırtır, babasını öldürmesini öğütler ve birçok hediye gönderdi. Fakat Üsâme b. Munkız, Nasr’ı babasını öldürmekten vazgeçirip babasıyla birlik olup halifeyi öldürmesi konusunda ikna eder. Halife, 15 Nisan 1154 tarihinde öldürülür. Yerine çocuk yaştaki El – Faiz(ö.1160) geçirildi. Bu kargaşa içinde Mısır’da bir isyan patlak verdi. Abbas ülkeden kaçmak zorunda kalır. Üsâme b. Munkız de bu isyan sırasında kaçmayı başardığına dair hikâyesini eserinde anlatır.[199]

İlk Haçlı Seferi’nden sonra Kudüs’te tesis edilen Latin krallık, güçlü ve birleşik bir Suriye’ye karşı direnebilmek için Mısır’la ittifak yapmanın kaçınılmaz olduğunu kavramıştır. Kudüs Kralı Amaury (1162–1174), Sünni Suriye’yi zayıf

[197] İbn Munkız s. 240
[198] İbn Munkız s.30
[199]İbn Munkız s.44-46

düşürmek için Şii Mısır'la yakınlaşmanın yollarını aramaktadır. Bu sıralarda Mısır'daki Fâtımi yönetimi iktidar savaşlarıyla yıprandığından hayli zayıf düşmüştür. Bu siyasi kavgalar sonucunda ülkeden kovulan Fâtımi Veziri Şavar, Orta-Doğu'nun o dönemdeki en güçlü siyasal aktörü olan Nureddin Zengi'ye sığınmıştır. Mısır'ı iyi tanıyan ve orada kendi yandaşları bulunan bir devlet adamını konuk etmek, hiç kuşkusuz Nureddin'in elini güçlendirmiştir. Şavar'ı Mısır siyasetinde yeniden etkin bir konuma getirebilirse ülkede kendi nüfuzunu kurabileceğini kavrayan Nureddin, Fâtımi vezirinin iktidarı ele geçirmesine yardımcı olması için güvendiği komutanlarından Şirkuh'u görevlendirir

Bu bölgede yaşanan depremler zaman zaman siyasi sonuçlar doğurmuştur. 1157 senesinin nisan ayında Şeyzer'de bütün bölgede hissedilen ve ciddi hasarlara sebebiyet veren, bölge de sıklıkla da yaşanan depremlerden daha da şiddetli, oldukça geniş bir bölgenin de etkilendiği bir deprem olur. Şeyzer kalesi de kısmen yıkılmıştır. Kefertab ve Efamiye neredeyse tamamen yıkılmış ve Şeyzer gibi harabeye dönmüştür. Antakya ve Trablus nispeten daha iyi durumda idi[200].

Haçlı orduları birleşik halde 24 Temmuz 1148'de Dımaşk'ı kuşatmaya başladılar. Ancak bir türlü surları aşmayı başaramadılar. "*Germenlerin Frenk kralları (3.Condrad) 1148 de Suriye'ye geldiğinde*[201]*Frenkler, onun etrafında toplandı ve Şam üzerine yürüdüler. Ordu ve Şam ahalisi onlara karşı koymak için çıktılar. 24 Temmuz 1148'de karşılarındaki Haçlı ordularını büyük Fakihi Huccetu'd-din Yusuf ve Şeyh Abdurrahman el-Halhuli adlı kişilerin konuşmasına yer vererek savaştıklarının Bizanslılar olduğunu sandıklarını anlatır.*" Bu iki kişinin ölünceye kadar savaştığını görmüştür. İkinci Haçlı Seferi'nde Haçlılar, Şam'da uğradıkları bu bozgun sonrası Kudüs'a dönmüşlerdir. Kudüs Krallığı askerlerinin de katılmasıyla büyüyen üç ayrı devletin karma ordusu Dımaşk'ı kuşattığını duyan Seyfeddin Gazi ve Nureddin ordularını toplayıp Haçlılar'a karşı Dımaşk'ı savunmak için Vezir Üner'e yardım etmek istese de, Üner, onların şehri ele geçirmelerinden kortuğu için buna izin vermedi. Haçlılar ile antlaşma yoluna gitmiştir.

---

200 İbn Munkız s.15
201 İbn Munkız s.128

Fâtımî halifeliğinde gerçek güç vezirlerin elinde idi. İbn Munkız'ın Fâtımî vezirleri ile olan yakın ilişkisi hatta İbn Munkız'ın anlatımına göre önerileri de Haçlılar, Türkler ve Fâtımîler arasındaki olayların şekillenmesine etki etmiştir. Vezir Rıdvan'ın Salhad Valisi Emîrüddevle Gümüştegin ile olan yakın iş birliği ve Rıdvan'ın nasıl öldürüldüğünü detaylı şekilde anlattığı görülmektedir. Hâfız-Lidînillâh, Rıdvân'dan sonra vezirlik makamını 1149'a kadar elinde tutmuştur.[202]

Vezirler, Askalân'ı destekleme konusunu önemsemiştir. İbn Salâr öldürülüp yerine onun üvey oğlu Abbâs geçince bu durum değişmiştir. Vezir değişikliğinden sonra Mısır'da huzur sağlanıncaya dek Askalân'a ilgi gösterilemedi. Fâtımîler'in iç karışıklıklarından faydalanan Haçlılar Askalân'ı kuşatma fırsatını kaçırmadı. İbn Salâr, öldürülmeden önce Haçlılara karşı Askalân'a destek göndermeyi planlar iken bir gece İbn Salâr dinlenmeye çekildiği sırada üvey oğlu Abbâs tarafından katledilir. Bu toplantının ardından İbn Salâr'ın evine çekildiğini ve orada öldürüldüğünü anlatan Üsâme b. Munkız, bu olayları ve sonrasındaki karışıklıkları da anlatır. İbn Salâr'ın görevlendirdikleri arasında üvey oğlu Abbas, Usâme İbn Munkız, Mulhem ve Dırgâm gibi emirler bulunmaktaydı. Üsâme b. Munkız, Abbas'ı üvey babasını öldürmeye teşvik edince Abbas, babalığını halifenin onayı ile öldürdü ve bu yüzden de Askalân'a yardım götürülemedi.

İbn Salâr'ın öldürülmesi konusunda en önemli kaynak, olaylara bizzat karışmış olan Üsâme b. Munkız'ın eseridir. İbn Salâr'ın üvey oğlu Abbas, oğlu Nasr'a veziri öldürmesini öğütlemiş, halife El-Zâfir de bunu uygun bulmuş ve Usâme İbn Munkız'ın da tavsiyeleri üzerine İbn Salâr, 3 Nisan 1153 tarihinde öldürülmüştü[203]. İbn Salâr, 1149 yılında İbn Mesâl ile yaptığı mücadeleyi kazanınca vezirlik makamına getirilmişti. "*Ordu, Abbas'ın önderliğinde birleşti ve Delas yakınlarında İbn Mesâl'in üzerine yürüdü. Düşmanı mağlub etti. İbn Mesâl'i öldürdü. On sekiz bin Sudanlıyı ve diğerlerini kılıçtan geçirdi. İbn Mesâl'in başı Kahire'ye getirildi. Bu olaydan sonra Seyfeddin'e karşı çıkan, aleyhinde bulunan kimse kalmadı.*"[204] İbn Munkız, anlatımını, Zafir'in Seyfeddin İbn Salâr'a el-Melikü'l-Adil ünvanı vermesinden kısa bir süre sonra Zafir'in İbn Salâr'a karşı

[202] İbn Munkız s.57-59
[203] İbn Munkız s.43-45
[204] İbn Munkız s.33

nefret ve kötülük duyarak, gizliden bir düşmanlık beslediğini anlatarak sürdürür. Ardından da Melikü'l-Adil'i öldürme planını nasıl uyguladığını detaylıca paylaşır.

Hama ordusuyla birlikte Kefertab'a giden İbn Salâr, Zeyneddin İsmail ibn Ömer ibn Bahtiyar'ın annesinin amcası Salâr Ömer ve Emir Suvar'ın Şeyzer'e sığındıklarını anlatır.[205] Emir Suvar, Dımaşk Emiri Börü'nün hizmetinden kaçarak Halep'e gelmiş ve Atabek İmadeddin Zengî'nin hizmetine girmiştir. O da Suvar'ı Halep'e naip tayin etmiştir. Atabek Zengî'nin Emirlerinden Suvar, haçlılara karşı birçok başarılı saldırı düzenlemiştir.

1150 yılında Haçlılar, Askalân'ı zapt etmek için ilk olarak Askalân'ın güneyinde harab halde bulunan Gazze'yi tamir etmeye başladılar. Buranın onarılmasıyla Fâtımî saldırılarına karşı bir savunma hattı oluşturulmuş olacaktı. Gazze'nin tamir edilmesi ile Haçlıların ne planladığı Fâtımî veziri İbn Salâr'ın gözüneden kaçmamıştı. Bu durumu engellemek isteyen İbn Salâr, o sırada Mısır'da bulunan Usâme İbn Munkız'ı bir miktar parayla Nûreddin Mahmud Zengî'ye yolladı. Usâme'nin hâtırâtında anlattığı üzere görevi, bu parayı Nûreddin'e vermek ve Gazze'nin tamirine engel olmasını istemekti. Nûreddin'den istenen, Haçlı topraklarına saldırarak Haçlıların dikkatini başka yöne çekmesiydi. Bu arada Fâtımî kuvvetleri Gazze'yi yıkacaklardı. Eğer Nûreddin, bu teklifi kabul etmezse bu defa Üsâme b. Munkız, o civardan toplayabildiği kadar asker temin edecek ve Askalân'a gidip şehri tahkim edecekti. Üsâme b. Munkız ve yanındakiler Busra'da konakladıklarında Nûreddin de Şam'a saldırmak için orada bulunuyordu. Usâme, yanına gelen Emir Esedüddin Şirkûh ile Nûreddin'in yanına giderek teklifi iletti. Nûreddîn'in, Dımaşklıların ve Haçlıların güvenilmezlik konusunda aralarında bir fark olmadığını belirterek, ikisinin de kendisinin düşmanı olduğunu söyledi. Nûreddîn'in teklifi kabul etmemesi üzerine Usâme, asker toplamak için izin istedi. Ayrıca Nûreddîn'in otuz süvarisi, başlarında Aynü'd-Devle el-Yarûkî olduğu halde Usâme'ye katıldı ve böylece Usâme, Askalân'a gitmek için Haçlı topraklarında ilerlemeye başladı.[206]

205 İbn Munkız s.181
206 İbn Munkız s.35-39

Üsâme b. Munkız, Askalân'da dört ay kaldı. Bu esnada Haçlılar ile küçük çaplı çatışmalar olduğu anlaşılan mücadelelerde yaşanmıştı. Bunlardan birisi Yubnâ'ya düzenlenen ve Haçlılardan yaklaşık yüz kişinin katledilip bir kısmının da esir alındığı saldırıdır. Üsâme b. Munkız, bu dört ayın sonunda Fâtımî veziri İbn Salâr tarafından Mısır'a davet edildi. Sonrasında ise Üsâme b. Munkız'in de dâhil olduğu olayların patlak vermesi üzerine Askalân, âdeta kaderine terk edildi. Usâme'nin yanında "*altı bin Mısır dinarı, bir deve yükü Dabik elbisesi, yirmi beş tane sırmalı altın işlemeli elbise, sincap kürkünden cübbe, Dimyat dokuması ve sarık ile Arap rehberler vardı*.[207]" Usâme'nin dönüşünden sonra Gazze'ye bir saldırı düzenledi. Kudüs kralı III. Baudouin, şehri Templierler Şövalyeleri'ne [208] teslim edip oradan ayrılınca Mısır'dan yollanan Fâtımî kuvvetleriyle güçlenen Askalân ordusu, Gazze önünde toplandı. Fakat Templierlerin, surlar arkasına çekilip sağlam bir müdafaada bulunmaları üzerine Askalân kuvvetleri çekilmek zorunda kaldılar. Bu geri çekilişi kıyıda bulunan Fâtımî donanmasının denize açılması izledi. Üsâme b. Munkız, eserinde bu saldırıyı tek cümle ile belirtirken kardeşi İzzü'd-Devle Ebu El-Hasan Ali'nin şehid olması dışında bir detay vermez[209].

Üsâme b. Munkız, Frenklerin ahlakı, âdetleri hakkındaki gözlem ve tecrübelerinin anlatıldığı bölümler eserin en ilgi çekici kısımlarıdır. İbn Munkız'ın maceraları sadece Haçlı savaşlarını değil, bölgede egemen olan hanedanların iç hesaplaşmalarını da bir ölçüde aydınlatmakta; Fatımiler, Selçuklular, Zengiler, Artuklular, Eyyubiler hakkında da bilgiler içermektedir. Aynı zamanda Arapların, Türkmenlerin, Kürtlerin, Rumların, Ermenilerin, Süryanilerin ve hatta yerleşik Frenklerin gündelik yaşamı ve kendi aralarındaki çeşitli münasebetleri hakkında da ayrıntılara yer vermektedir. Üsâme b. Munkız, Haçlılar'ın Müslümanlara göre farklı ve tuhaf bulduğu davranışlarından bahseder. Örneğin, Fulk adında saygın bir şövalye

[207] İbn Munkız s.29, 35, 39-43

[208] İslâm tarihçileri "Dâviyye" diye isimlendirirler. 1119 yılında Champagne şövalyelerinden Hugues de Payns ve arkadaşları tarafından II. Baudouin'in verdiği izinle Kudüs'te kurulmuştur. Templier, "Mescidiaksâlılar" anlamına gelir. Süryanice fakir anlamına gelen "Dâviye" kelimesinden veya Lâtince'deki "devotus" (âbid) sıfatından geldiği ileri sürülür. Hem hayır işleriyle hem de askerî konularla meşgul olan bu tarikat, kısa zamanda gelişme göstermiştir. Devletin resmî siyasetinden bağımsız hareket eden ve kendilerini sadece paraya karşı sorumlu sayan şövalyeler, Haçlılar'ın çekirdek gücü olan en çetin süvarilerini oluşturuyordu. Bkz. Encyclopædia Britannica, H. Luke, "Saint John of Jarusalem, Order of the Hospital of", Chicago 1972, XIX, s. 822-25

[209] İbn Munkız s.43

ile seyahat esnasında samimi olmuş, bu şövalye, Üsâme b. Munkız'ın oğlunu yanında batıya götürmeyi teklif etmesi üzerine nasıl şaşırdığını anlatmaktadır.[210]

[210] İbn Munkız s.168

2. BÖLÜM

HER İKİ ESERDE ÖNE ÇIKAN KİŞİLER VE OLAYLAR

2.1. ALEKSİAD'DA ÖNE ÇIKAN KİŞİ VE OLAYLAR ÜZERİNE

2.1.1. Anna Komnena'nın Şahsi Hayatı Üzerine

Anna, 2 Aralık 1083'de Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos ile eşi Eirene'in dokuz çocuğundan ilki olarak Konstantinopolis'te dünyaya geldi. Anna Komnena, Komnenos Hanedanlığı'nın bir ferdi olarak saray kadınlarının doğumlarına özgü Büyük Saray'ın Porphyra adı verilen odasında, Mor Odada, dünyaya gelmiş ve Porphyrogennetos (Mor Odada Doğan) ünvanını almıştır.[211] Anna bu odayı detaylı biçimde tasvir eder:

"*Porphyra [Mor Oda], İmparatorluk sarayının büyük bir odasıdır; tabandan çatı başlangıcına kadar dikdörtgen'sel biçim gösterir; çatı başlangıcından sonrası piramit gibi son bulur; deniz yanı, limana, taştan öküzlerin, aslanların bulunduğu yere [Boukoleon Limanına] bakar; tabanı mermer döşelidir, duvarları da öyle [mermer] kaplıdır; bunlar sıradan mermer değildir, hatta az bulunur daha pahalı mermerlerden de değildir, ama eski İmparatorların Roma'dan getirttiği mermerlerdir. Bu mermer, kısaca söyleyelim, tümüyle mor renktedir, üzerinde kum tanesi gibi serpilmiş kara noktalar vardır. Sanırım ki işte bu mermerler nedeniyle atalarımız o büyük odayı Porphyra [=Mor] diye adlandırmışlardır.*"[212]

Anna'nın ilk nişanlısı Gürcü İmparatoriçe Maria'nın oğlu Konstantinos nişanlılık döneminde öldüğünden bu evlilik gerçekleşmemiştir.[213] Bu evlilik gerçekleşebilseydi Anna, imparatoriçe olacaktı. 1097'de Anna, evlenecek yaşa geldiğinde babasının isteği ile hem komutan hem mülkî yönetici olan yüksek rütbeli Nikephoros Bryennios ile evlendi ve eşinin ölümüne kadar kırk yıl evli kaldılar.[214] Anna, kızkardeşi Maria ve erkek kardeşi İoannes'in doğumu ile ilgili ayrıntılar da vermektedir. Erkek kardeşinin dünyaya gelişinin anne ve babası tarafından çok istendiği ve erkek evlat sahibi olduklarında da eski üzüntülerinden eser kalmayıp,

---

211 Anna s. 9, 191

212 Anna s.215

213 Anna s. 5, 46, 96

214 Anna s. 11, Anna, annesiye birlikte, Ioannes'e karşı bir komploya karıştı. Başarılı olmayan bu komplonun ardından kardeşi, Anna da dâhil olmak üzere konuyla ilgisi olan herkesin hayatını bağışladı ise de Anna sürgüne gitmekten kurtulamadı. Eşi Nikephoros, imparatorluğa ve imparatora olan hizmetleri aksatmadan görevinde kaldı.; bkz. İoannes Zonaras, a.g.e., s.166.

tüm halkla birlikte bir bayram havası içinde kutlamalar düzenlendiğini kaydeder.[215] Ailesi ile ilgili bilgileri de Anna satır aralarında vermeyi sürdürür. "*İoannes'in oğullarının ilki, Balabista'da, küçük bir ikiz kızkardeş ile dünyaya geldi. Kentte büyük din şehidi Demetrios anısına yapılan kutlamalara katıldıktan sonra, [İmparator], başkente döndü.*"[216] Anna Komnena, babasının seferleri hakkındaki tarih çalışmasını otuz yıl kadar yaşadığı Kekharitomene Manastırı'nda yazdı. Anna, bu manastırda zorla tutulduğunu ve başka kişilerle görüşmesi konusunda kısıtlandığını anlatırken, bütün bunların nedeni hakkında bir bilgi vermez.[217]Burada yaşarken, özellikle Aristoteles'in eserleriyle ilgilenen entelektüel bir çevrenin merkezinde yer aldı.[218] Kardeşi Ioannes'in imparator olmasından ziyade eşini taht için daha uygun bulsa da, eşini imparator yapamadı. Anna'nın kaç yaşında öldüğü tam olarak bilinmese de yetmiş yaşlarında, 1153'te öldüğü sanılmaktadır. Efes metropoliti George Tornikes[219],Anna'nın cenaze töreninde bir konuşma yapmıştır. Anna'nın, sıradan bir Bizanslı olmadığına, zekâsına, entelektüelliğine atıfta bulunan konuşmasında o'na övgüler sunmuştur.[220] Bu konuşmanın yılı itibariyle Anna'nın ölüm yılı tahmin edilmektedir.

Bizans bir Ortaçağ toplumuydu. Edebî ve sanatsal üretimini de buna göre yorumlarsak klasik antik çağdan devraldığı canlı ve gelişkin bir edebî geleneğe sahipti. I.Aleksios Komnenos 1107'de Kutsal İncil, Yeni Ahit mektupları ve Mezmunlar Kitabı'nın öğretilmesi için hepsi de Ayasoyfa'daki diyakozlar tarafından yönetilen üç kürsü kurdu.[221] Bir imparator kızı olan Anna, sistemli bir eğitim almış olsa da hitabet ve edebiyat konusundaki ustalığı, antik felsefeyi özümsemiş olması, Aristoteles mantığını kabul ederken, şiir ve gramere olan ilgisinin yanında kendini sürekli geliştirmiştir. Kadın olmasına bağlı olan toplumunun ona dayattığı bir takım kültürel ve tarihsel olgulara karşı koymuş, kadınların uğraşmadığı entelektüel etkinliklerde bulunmuştur. Saray kadını olması, mor odada doğmasının tüm

---

[215] Anna s. 193,464
[216] Anna s. 372
[217] Anna s.467
[218] Averıl Cameron, Bizanslılar, (çev. Özkan Akpınar), Türkiye İş Bankası Yayınları, İst.,2016,s. 166
[219] George Tornikes, George ve Demetrius Tornikes'de, Lettres etdiscours, ed. J. Darrouzes (Paris, 1970), 235.4-8; bkz. Letter to John Kamateros, a.g.e., 129.1-10. Her ikisi de yaklaşık 1153-1155'ten kalma. Efes metropoliti George Tornikes, Anna'nın cenaze töreninde konuşma yapmıştır.
[220]Encyclopædia Britannica, Anna Comnena, https://www.britannica.com/biography/Anna-Comnena, Erişim: 23.05.2019
[221] Anna s. 173

ayrıcalıklarını sonuna kadar kullanmıştır. Örneğin, eserinde verdiği bilgilerden arşiv odasına girebildiği, üst düzey kişilerden hikâyeler dinlediği ve bizzat dönemin tarihinin önemli kişilerini görüp, konuşabildiği anlaşılmaktadır.

Anna, eserinin başında gördüğü eğitim alanları ile ilgili bilgiler verirken, yeni şeyler öğrenmeye olan merakını da dile getirmiştir: *"Ben, Anna… yazın'ın yabancısı olmamakla kalmıyorum, ayrıca bir de Hellen dilini derinlemesine incelemişliğim var, güzel konuşma sanatını ihmal etmeden [felsefeyle de ilgilendim] Aristoteles'in kapsamlı bilimsel yapıtlarını, keza Platon'un diyaloglarını dikkatle okudum. Tinsel yönümü dörtlü bilgi ile olgunlaştırdım; gerçekten bu övünme değil; hem doğa vergisine ve benim kendi öğrenme düşkünlüğüme borçlu olduğum özelliklerimi, hem çok yüce tanrının bana sonradan kazandırdığı, rastlantıların da etkisiyle kazandığım özelliklerimi açıklamam gerekiyor."*[222]Anna, felsefe üzerine sahip olduğu bilgileri hem tartışıp hem de yorumlayarak sayfalarca dönemin uzman sayılan kişileri üstünden yapabilmektedir.[223] Yakından ilgilendiği konular arasında tıp da olan Anna, "*hekimler arası danışma toplantısına başkanlık etmekteydim*[224]*"*derken ve özellikle babasının hastalığı ile ilgili detaylı bilgiler paylaşmaktadır.

Anna, Ortaçağın Bizans'ında toplumun günlük yaşamıyla ilgili anekdotlar aktarırken, halen yaygın olan falcılık safsataları ile ilgili bilgiler de vermektedir. Yıldız falının kendince geçmişi ile ilgili anlatımının ardından, babasının döneminde meşhur olmuş falcıları ile ilgili yaptırımlarını da anlatır.[225] "*Böylesine halk yığınlarının gelişi öncesinde, ekinleri esirgeyen [yemeyen], ama bağları kemirerek yok eden bir çekirge salgını kendini gösterdi. Zamanın falcılarının görüp söylediği gibi, bu olay, Kelt ordusunun, [hedefine] vardığı zaman, Hristiyanların işlerine bir zarar vermeyeceği; ama, sarhoşluğun şarabın ve [Şarap Tanrısı] Dionysos'un köleleri olan Barbar İsmail Oğullarını [Türkleri] korkunç biçimde ezeceğinin gerçekten bir belirtisiydi.*[226]*"* Anna'nın kendi anlatımıyla kendisinin de falcılara inandığını söyleyebiliriz. Ortaçağ'da batıl inançlarla ilgili yukarıda da bahsettiği çekirge saldırısı felaketini yenileyen Anna,"*Keltlerin gelişi öncesinde görülen*

---

[222] Anna s.9
[223] Anna s.172-175
[224] Anna s.516
[225] Anna s. 189
[226] Anna s.304

[felaket], geçen kez olduğu gibi, çekirgeler değildi, ama [bu kez de] şimdiye kadar görülmüş olanların en büyüğü, bir büyük kuyruklu yıldız gökte görüldü; kiminin dediğine bakılırsa bu, kısa çizgi biçiminde bir kuyruklu yıldız imiş, kimine göre de mızrak biçiminde imiş [çok uzunmuş. Gerçekten de, yakında ortaya çıkacak görülmedik olayların yukarıdan, bazı öncü belirtilerle haber verilmesi gerekiyordu."[227] Diyerek döneminin anlayışı hakkında bilgi vermektedir. Eserinde, kendisi bu konuya inanılmaması gerektiği, Hıristiyanlıkla falcılığın bağdaşmadığını da vurgular. Doğa olaylarının gelecek felaketlerin habercisi olduğu konusunda ise yine de temkinlidir[228]. Tiyatro, Ortaçağ'da İslâm dünyasında kaybolurken, Anna, aynı dönem için eserinde, Selçuklu sarayındaki gösteride doğaçlama oynanan oyunda gut hastası babasıyla ilgili alay edildiğini de yazmaktadır.[229]

Anna, anne ve babasına karşı büyük bir sevgi beslemektedir. Bu sevgiyi eserinde de çokça belirtmiştir. Kendi ifadesiyle şöyle der: "*Benim ana babama karşı duyduğum evlat sevgisi o kadar içimi yakıyordu ki çok kez yaşamımı onlar için tehlikeye atmışımdır.*[230]" Anna, anne ve babası dışında amcası da dâhil olmak üzere birçok yakınını tasvir ederken, edebi sanatlardan da bolca yararlanmıştır. Anna'nın eserinin başırılı bir başka yönü de edebi tarzıdır.[231] Anlattığı olayları, babasının komutanlarının ya da savaşa katılan rütbeli askerlerin sıradan bir şekilde yazılmış edebi değer taşımayan notlarından derlemiştir.[232]

2.1.2. Aleksiad'da Silahlar, Savaşlar, Taktikler Üzerine

Malazgirt Meydan Muharebesi, Bizans ordusunda büyük bir yıkıma neden oldu. Malazgirt sonrası yeniden teşkilatlanan ordu çekirdeğini, tagmalardan geri kalanlar oluşturuyordu. Anna, mızraklı askerlerin yürüyüş düzeni ile ilgili bilgileri şu şekilde aktarır: "*Mızraklı askerler, her iki yanında bir bölük, düzgün sıraya dizilmiş olarak, ilerliyorlardı. Bunların kimi İmparatorun yanında koşar adım, kimi daha*

227 Anna s.371
228 Anna s.190
229 Anna s.479
230 Anna s.192
231 Anna s.101-102-103
232 Anna s.467

önden, kimi [arkadan] izleyerek, gidiyordu.”[233] . Anna, “*Tayμa'ta*” diye bahsettiği “*Bu olaylar üzerine, Komnenos, taburlarıyla göründü.*” Türkçe çeviride tabur biçiminde geçen Taygata, başkent yönetimi ordusudur. [234] Bugünkü binbaşı rütbesi için eski helen dilinde “*Tagmatarkhos*”[235] kelimesini kullanan Anna, İzmir civarındaki bir diğer savaşı detaylı biçimde anlatmaya koyulur.

Bizanslılar, siyaset ve askeri strateji konularında oldukça ustalıklı idiler. Anna, babasının da uyguladığı siyaseti şu şekilde anlatır: “*Her savaşın amacı, barıştır; ama, hep birdenbire savaşa başvurmak ve selamete çıkaracak çözümü hep ihmal etmek, bu, sağ duyu yoksunu komutanların, demagogların, devleti yıkmak için entrikalar çeviren kişilerin işidir.*”[236] Tarih sahnesindeki rakiplerine göre bir muharebeyi kazanmanın savaşı kazanmak olmadığını çoktan anlamışlardı. Savaş yerine, anlaşmalar yapmak[237], düşmanı düşmana kırdırmak[238], hediyeler vermek, güdümlü isyanlar çıkartmak Bizanslılar’ın kullandığı sıradan metodlardı. Yaklaşık 1100 yılında dış politikada düşmanlarını etkisiz hale getirmek için kullandıkları strateji örneklerinden birini Anna şöyle verir; Antakya Prensi Bohemund’a bir ültimatomla gönderilen elçi heyeti görüşmede “*müttefiklerimiz savaşta gösterecekleri kahramanlık için bizden para aldılar*”[239] derken yine Anna’nın belirttiği üzere, “*Aleksios, düşman, tüm topluluğu birlik ve anlaşma içinde olduğu sürece güçlüdür; ama, geçimsizliğe düşüp bölük pörçük olduğu anda, güçsüzleşir ve böylece, kendi düşmanları için kolay bir av olur. İşte bu mektupların hesaplı kurnazlığının ve entrikasının esası [dayandığı temel düşünce] böyle idi*”[240]diyerek, Bizans’ın politikaları ile ilgili çok değerli bilgiler vermektedir.

Franklar ve Türklerin ağır okçuluğu, oluklu oku geliştirdiği bu dönemde görülür. Doğu kundaklı yayı Antikçağ’dan beri biliniyordu. Bizans Rumcasında ‘*arbalet*’ olarak geçen kelime Farsça’da ‘çark’ kelimesiyle aynı anlamdadır. Prenses

---

[233] Anna s.457
[234] Anna s.40. Düzenli Muhafız Birlikleridir. Skholai, Ekskubitoi, Arithmos ve İkanatoi süvari alaylarına topluca “Tagmata” adı verilirdi. Bkz. İan Heath, Bizans Orduları 900-1461, Askeri Tarih Dizisi, (çev. Buket Bayrı), Türkiye İş Bankası Yay. 2014.
[235] Anna s. 337
[236] Anna s.373
[237] Anna s.498-402
[238] Anna s. 19. Anna, Başkomutan Aleksios’un, Anadolu’da talan yapan Selçuklu Emiri Tutuş’a karşı izlenen Bizans politikasını anlatmıştır.
[239] Anna s. 356
[240] Anna s.402

Anna Komnena, Haçlılar İstanbul'a ulaştıkları zaman, her defasında 'arbalet' kelimesini kullanarak Frank kundaklı yaylarındaki fevkalade yeniliği övmekte ve bunun açık bir üstünlük sağlaması gerektiğini yazmaktadır.

Anna, Tzangra yayı ile ilgili "*Tzangra, [eski] Hellen'lerin hiç bilmediği bir Barbar yay'ıdır. [Bildiğimiz yay gibi] Sağ elin kirişi çekmesiyle, sol elin yayı öne doğru ittirmesiyle gerilmez; özel biçimde güçlü olan bu savaş aracını gerecek kişi deyim yerindeyse, sırtüstü durur ve iki ayağını, sağlamca, bu [özel] yayın yarım çemberine dayarken, iki eliyle de, çok büyük güç harcayarak, kirişi kendine doğru çeker… Fırlatılış, gerek kiriş yüzünden gerek harcanan büyük güç dolayısiyle çok zorluluk kazandığından, birbiri ardınca vurdukları yerde geriye doğru sıçramazlar; tersine, kalkanı geçerler, kalın demirden bir zırhı delerler ve uçuşlarını diğer yanda sürdürürler… İşte, tzangra'nın, gerçekten şeytan işi olan işlevi böyledir; bununla yapılmış atışlardan birinin vurduğu kişi artık yanmıştır, çünkü vuruşun geldiğini bile algılayamadan hemen ölür, vuruş öylesine güçlüdür.*"[241] Bu kadar detaylı bir anlatımın bir kadın tarafından yapılması ayrıca ilginçtir.

Frank taarruzu rakiplerini çökertirken, Türkler kaçış oyunu yapardı, Türklerin kaçış oyununu Anna da eserinde etraflıca anlatmıştır. Anna, tolgaya karşı tolga, kalkana karşı kalkan, savaşçıya karşı savaşçı kuralını benimsemediklerini; aksine, Türklerin, sımsıkı bitişik phalanx dizilişi olmadığından; safları aralıklı bıraktıklarını söyler; Turan taktiği olarak bilinen savaş metodunu anlatır. Türklerin savaş konusundaki ustalıklarını da detaylandırarak anlatan Anna, şöyle devam eder: "*Savaş donanımı konusuna gelince; Kelt denenlerin tersine, mızrağı hiç mi hiç kullanmazlar, ama düşmanı tam bir çember içine alıp ona ok atarlar ve kendilerini uzaktan savunurlar. Bir Türk, kovalamaya geçmişse, düşmanını, ok atmakla haklar; kendisi kovalanıyorsa, okları sayesinde üstün gelir: Bir ok fırlatır ve ok, uçarak, ya at'a ya atlıya saplanır; ok, [yayın] çok güçlü bir elle [gerilmesinden sonra] atılmışsa, gövdeyi bir yandan ötekine delip geçer; onlar [Türkler] gerçekten çok usta okçulardır.*" [242] Anna, yukarıda da bahsettiği üzere Latinlerin mızrak kullandığını belirtir. Türklerin, babasının saflarında katıldığı bir savaşta saldırı biçimlerini yineler. "*Türkler saldırıya geçtiler; bir phalanx oluşturmuş gibi hep birlikte değil,*

---

241 Anna s. 311
242 Anna s.487-488

tersine, ayrı birlikler halinde saldırıyorlardı; birliklerin her biri diğerinden az çok aralıklı idiler. Dolayısiyle, her takım, düşmana at üstünde saldırışa atılıyor ve onu bir ok yağmuru ile eziyordu."[243] Savaş meydanında yaşananları bu şekilde anlatması çok ilgi çekiçidir. Destan olduğunu belirttiği eserinde olayları anlatışı da destan özellikleri gösterir.

Batı'da Şam çeliği adıyla tanınan ıslak çelik, Doğu'da imal ediliyordu. Buna karşın Frank kılıçlarının ünü de az değildi. Frank kılıçları bütünüyle vuruş yapan kavisli doğu kılıcının aksine nokta atışı da yapıyordu. Anna Frank savaşçıların kalkanlarının uzun olması ve ağır donanımlı olduklarından atlarından indirildiklerinde yenilmez gibi görünen hallerinden eser kalmadığını belirtir. "*Yere inince gerek kalkanının boyu [fazla uzun olması], gerek çizmelerindeki mahmuzlar ve sarsak yürüyüşü…*" Genel biçimde hafif süvari zırhı olan Doğulu ve ağır donanımlı zırhlı atlı süvari Batılıların savaş yöntemi, süvarilerinin üstünlüğüne dayanıyordu. Frank piyade ve süvarileri ağır kalkanlar taşıyor, vücûd hatlarını yuvarlak ve hafif zırhlarla Doğu'lulardan daha iyi muhafaza ediyordu. Anna, Oğuz Türkleri'nden yiğit bir savaşçının da *"kurutulmuş öküz derisinden [kat kat öküz köselesinden] yapılmış kalkanı"* kullandığı kalkanı ile savaşçıya sağladığı hızlı hareket etme kabiliyetini anlatmaktıdır.[244]

Anna yine Orta çağ savaş silahlarından dromon ile ilgili bir olaydan bahseder: "*gecikmeden, iki dizi kürekli, üç dizi kürekli savaş gemileriyle, dromon'larla,(Dromon: ortaçağda kullanılan bir tür savaş gemisi) yaklaşık 900 dolayında diğer hızlı gemi donattı ve Frankların yanına [Antakya, Lazkiye dolaylarındaki kıyı yöresine] gidiyormuş gibi yola çıktı. Ancak, azımsanmıyacak sayıda gemiyi ayırarak onları Korfu, Leukas, Kefalonya ve Zakynthos adalarını talan etmeğe gönderdi.*"[245] Yine Anna anlatımında dromonlar ile ilgili şu bilgiyi verir: "*Rum donanması hakkında keşif yapmakla görevli beş dromonu İmparatorun, donanmasına silah başı ettirdiğini ve Gelibolu Yarımadasında, onların gelişini*

---

243 Anna s.31-32
244 Anna s. 129,166,169
245 Anna s.118, 350

bekleyerek, kalmakta olduğunu güvenle öğrenince, ilk tasarımlarından vazgeçtiler".[246]

Haçlılar ile Müslümanlar arasındaki savaşlar, birer meydan muharebesi olmaktan çok kuşatma savaşıdır. Anna kitabında o kadar detaylı savaş anlarını betimler ki olayları bütün savaş boyunca ordaymış gibi anlatır. "*gece gündüz durmaksızın kuşatma savaşı yürütmeye koyuldu*."[247] "*tüm özeniyle kuşatma savaşına kendini veriyordu, bin türlü savaş hilesine başvuruyordu, beklenmedik saldırılara girişiyordu, Helepolis'ler [surlara saldıracak, taşlarını sökecek savaşçıları gizleyip' koruyan tekerlekli kuleler] kullanıyordu ve iç kaledeki Latinlere soluk aldırmıyordu*."[248]

Kuşatma makineleri genellikle kuşatanlar tarafından orada inşa edilmiştir. Franklar tuzak ve mancınık konusunda yenilik yapmışlardı. Orta çağ'da kullanılan, Dioptra adlı aracı kasdederek Anna, bu araç ile ilgili şu bilgileri verir: *"Bohemond'un Barbarlarının bir "Kaplumbağa" kulesi olarak tasarlayıp icad ettikleri o kulenin yapımını anlatmak, Kent burçlarının tepesini beş ya da altı dirsek boyu geçecek kadar yükseğe çıkan bu ahşap kule, dörtköşe bir kâide üzerine yapılmıştı. Bu ahşap kulenin böyle [çok yüksek] yapılmış olması, gerçekte, üzerindeki, daha aşağıya sarkıtılabilecek [duvar sıvacılarının askısı gibi] oynak askılar sayesinde, kent surlarının üst bölümüne çıkarma yapmak üzere bu kuleden aşağıya [surların üstüne] inebilmek içindi. Böylece, savunucular saldırının şiddeti karşısında dayanamıyacaklar ve sürekli olarak gerileyeceklerdi. Draç'ı kuşatan Barbarlar, öyle anlaşılıyor ki, uzaktan görme araçlarıyla [açılar ölçmeyi ve] hesaplama yapmayı biliyorlardı. Çünkü, bu konuda bilgileri olmasaydı, surların yüksekliğini bilemezlerdi; kesin olan şu ki, uzaktan görme araçlarıyla hesaplama biliminin yabancısı olsalar bile, en azından, uzaktan görme araçlarını kullanmasını biliyorlardı.*[249]"

Anna, kaplumbağa dediği araç hakkında tam teşekküllü teknik bilgiler vermeye devam eder ve şöyle der: "*Dikdörtgen biçimli küçük bir "Kaplumbağa" yapıldı; bunun altına tekerlekler yerleştirildi ve tümüyle, hem üstü hem de yanları,*

---

[246] Anna s.453
[247] Anna s.355
[248] Anna s.357
[249] Anna s.398

bir araya dikilmiş öküz derileriyle, kapatıldı; böylece, bu aracın çatısını ve duvarlarını, Homeros'un deyişiyle, "Yedi kat öküz derisinden yaptılar" sonra içeriye koçbaşları takıldı, onu, içindeki pek kalabalık, sırıklı adamlar öne ittirerek Araç oraya yeteri kadar yaklaştırılınca ve istenen yakınlığa gelince, tekerlekleri çıkarıldı ve her yandan, sarsıntılar çatısını sallayıp gevşetmesin diye, tahtadan desteklerle kazıklarla yerinde iyice sabitleştirdiler; bundan sonra, çok güçlü kuvvetli birkaç adam [içeriden], koçbaşının [uzun koçbaşı kütüğünün, araç içindeki parçasının] sağına, soluna geçtiler, koçbaşı önce duvara vuruyor, onu çatlatıyor, sonra geriye tepiyordu [sıçrıyordu]; işe yeniden koyuluyorlardı, koçbaşı ikinci vuruşunu yapıyor ve çatlağı büyütüyordu. Bu işler defalarca tekrarlanıyor ve o sırada koçbaşı, aralıksız olarak surlarda yarık açmayı sürdürüyor, bir ileri bir geri gidip geliyordu[250]. Ortaçağ tarihinin savaş gereçlerinden, koçbaşı kütüğünün içteki bölümünde, tutamaklar, çıkıntılarından bahseder, kavranarak koçbaşı kilidi ileriye geriye hareket ettirilebilir. Anna, surların nasıl yarıldığı ile ilgili savaş alanlarından tasvirler verirken, okuyucunun gözünde tüm olanları canlandırabileceği kadar detaya inmektedir. Bu araçların bir diğer adı da "*helepolis*" biçiminde geçer.[251]

Rum Ateşi olarak bilinen Ortaçağın en güçlü silahlarından yanar toplardan da bahseden Anna deniz savaşları hakkındaki bildiklerini eserinde anlatır. "*Deniz savaşlarında dövüşme sanatının ustası olduklarını bildiği ve onlarla bir çatışmaya girmekten çekindiği için, her bir geminin burnuna tunçtan, demirden, ağzı açık, aslan ya da başka kara hayvanlarının kafalarını koydurttu; bunları, görünüşleri korkunç olsun diye yaldızla boyattı, düşmanlara boru içinden fırlatılacak ateş konusunda da önlemler alarak, bunun o aslan ya da öteki hayvan kafalarının ağzından, sanki oradan kusularak çıkıyormuş gibi, çıkmasının düzenini kurdu.*[252]

Anna, eserinde savaş meydanında olan bitini o kadar detaylı anlatır ki okuyucu bu anı gözünde canlandırabilir. Babasının komutasında gerçekleşen bir savaşı neredeyse bütün ayrıntılarıyla anlatırken, Ortaçağda Bizans ordusunun askeri bilgilerini günümüz tarihçilerine aktarmaktadır. "*Makedonyalı ve Thrak'lardan oluşan Phalanx'ın başında idi. Bunların hepsi, Thessalia atlarına binmişlerdi;*

---

[250] Anna s.395
[251] Anna s.163
[252] Anna s.350

demirden zırhları ve başlarındaki tolgaları, pırıltı saçıyordu; atlar kulaklarını dikerken, kalkanlar birbirine değip şakırdarken, tolgaların ışıltısına eklenen genel görüntüdeki görkem, ürküntü uyandırıyordu. Bryennios'un kendisi, herkesçe çevrelenmiş, ortada Ares ya da bir dev gibi, boyunun uzunluğu herkesin boyunu yaklaşık bir dirsek kadar geçerek, ona bakanları gerçekten hayranlıkta bırakıyor ve korkutuyordu. Tüm bu düzenli ordunun dışında, oradan aşağı yukarı iki stadeion kadar uzakta, kendi Barbar silahlarıyla donanmış bağlaşık Skyth/İskit'ler duruyorlardı." Phalanx, uzun diziler halinde, yanyana, sıkışık yürüyen mızraklı askerî birliktir.[253]

2.1.3. Tarihçilerin Gözüyle Anna Komnena'nın Aleksiad'ı

Anna ile ilgili, kim olduğu, ne yazdığı ve neden yazdığı üzerine çok sayıda değerlendirme vardır. Aleksiad'a yönelik nesnel akademik araştırmalar, karanlık bir dönemin aydınlatılmasında son derece önem teşkil etmektedir. Anna'nın Batı'dan gelen misafirlerine karşı önyargılı olması kabul edilebilir bir durumken, Latin görgü tanıklarının da Anna'yı destekleyen eserleri, Anna'nın gerçekçi olduğunu doğrular. Anna'nın gösterişli anlatımı, cinsiyeti, yaşı, babasının eserinin konusu olması akademik çevrelerce eseri çokça tartışılır hale getirmiştir. Her ne kadar Anna Komnena'nın gerçek yazar olduğuna dair çok az müphemlik olsa da, kalemi tutan onun değil, kocasının eli olduğuna dair bazı şüpheler vardır.

Anna'nın eserini Türkçeye çeviren Bilge Umar çevirisinin başında esere ilişkin görüşlerini açıklamıştır. Anna'nın bilgi birikimi Bilge Umar tarafından takdir görürken, Aleksiad'da kullanılan dili kolay anlaşılır ve akıcı bulmaktadır. Ayrıca Anna'nın anlatımını yanlı bulan yazar, onun eksik ve çelişkili bilgiler vermesini de eleştirir.[254]

Gülay Öğün Bezer de Aleksiad'ı şu şekilde eleştirir: "*Anna Komnena'nın metninde, anlaşmayı kimin istediği, kimin razı olmak zorunda kaldığı hususu başta olmak üzere bazı tutarsızlıklar mevcuttur. Bir sayfada iki yerde Süleymanşah'ın, iki yerde de imparatorun anlaşmayı kabul etmek zorunda kaldığını söyler. Bu tutarsızlığının imparatorunkızı olmak hasebiyle, olaylara duygusal yaklaşımından*

[253] Anna s.28
[254] Anna s.7-8

*kaynaklandığı anlaşılmakla birlikte, anlaşmaya dair bilgi veren yegâne kaynak olması dolayısıyla teyid veya tenkidi de zordur. Yine de diğer kaynakların anlaşmadan bahsetmemekle birlikte, döneme dair anlatımları Anna Komnena'yı kontrol etme imkânı sağlamaktad*ır.[255]"

Anna Komnena'nın eserinin açıklamalı ve tam metninin Latince çevirisini 1651 yılında Paris Kraliyet Basım Evi yayınlar. Fransız Akademisi kurucularından Pierre Seguier'e, basıma hazırlayan Pierre Poissin'ın yazdığı ithaf mektubunda, Aleksiad için "*geçmişte horlanan, ihmal edilen ve unutulan bir eser olmasına rağmen bu eserin yazarını ilham tanrıçalarının onuncusu, Bizans'ın Pallas'ı olarak yüceltir.*" Anna'yı Pallas Athena ile özdeşleştirip, klasik kültürle biçimlenmiş, çoşkulu duygusallığını övmektedir.[256]

İngiliz tarihçi George W Cox, Haçlı Savaşları Tarihi adlı kitabında, *"babasının yaptığı hataların bir kısmı kızı Anna tarafından şişirme bir eserde meziyet olarak aktarılmıştır*" derken, Anna'nın annesi İrene'nin Aleksios'a ölüm döşeğinde veda ederken "*Bir riyakâr olarak yaşadın, bir riyakâr olarak ölüyorsun*" dediğini rivayet eder. Haçlıların yaptığı birçok katliam ile ilgili bilgiler veren yazar, Haçlıların azgınlıklarından bahis açarken, bu seferlerin yarattığı yıkıma değinir.[257]

James Howard-Johnson, bir kadın yazarın bu çalışmayı yapabilecek olmasını şüpheli bulması gibi,[258] birçok tarihçinin Aleksiad'a güvenme konusundaki isteksizliğini açıklayan ortak yön Anna'nın Haçlılar Konstantinopolis'e ulaştığında on üç yaşında olması iken, yine birçok tarihçi görgü tanığı olmasını hesaba katarak yorumlamaktadır. Anna, nitekim kitabını yazarken sadece gördüklerinden yararlanmadığını belirtir. Savaş alanında bulunanlardan detaylı hikâyeler dinlemiş ve bu hikâyeleri edebi bir üslupla kaleme almıştır.[259] Örneğin "*Robert'in danışmanı Urson*" tarafından anlatılan savaş hikâyesini dinlediğini söyler. Ayrıca sarayda

---

[255]Gülay Öğün Bezer Anadolu'nun Fethi ve Drakon Çayı Anlaşması'nın Bu Süreçteki Yeri, TYB Akademi, Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi, 2014,s.21-35

[256] Himmet Umunç, Decima Musarum: Anna Komnena'nın "Aleksias" ı Üzerine Bir Değerlendirme. BELLETEN; c. 239 (AHCI: Sanat ve Beşeri Bilimler Endeksi),2000, s.43

[257] George W Cox M.A., **Haçlı Savaşları Tarihi**, çev. İhsan Duru, Ark yayınları, 2018. s.111

[258] James Howard-Johnson, '*Anna Komnene and the Alexiad'*, in Margret Mullet and Dion Smythe (ed.), Alexios I Komnenos: I Papers, Belfast Byzantine Text and Translations, Holywood, Priory Press, 1996, s. 260-302.

[259] Anna s.129,139

yaşayan bir soylunun arşivlere de ulaşması zor değildir. Bizans-Haçlı ilişkilerindeki güvensiz durum, Anna'nın söyledikleri konusunda bir yalancı olmasından ziyade, Bizans'ın tutumunu yansıtıyor olması bakımından önemlidir. Edward Gibbon, Aleksiad için karşılaştırılabilir kaynakların yokluğunda Roma İmparatorluğu'nun düşüşünün tarihini anlatan nadir bir çalışma olarak söz eder. Gibbon, Anna'nın olayları olduğu tarihten çok sonra yazmış oluşu, olayları hatırlamakta güçlük çekmiş olabileceği ve tutarsızlıkların da buna bağlı olduğunu söyler.[260] Eserin Anna Komnena tarafından yazılmadığı, kocasının notlarından uyarlandığını iddia edenler de vardır.[261]James Howard-Johnston'ın bakış açısına göre, Anna'nın kocasının, Aleksiad için editör ve hayalet yazardan başka bir şey olup olmadığı fikri halen tartışılmaktadır.[262]

Anna'nın kaynakları üzerine, Frankopan, Anna'nın kaynaklarının, kocasının topladığı notlarıyla sınırlı olmadığını belirtir. Peter Frankopan'a göre, Aleksiad ile Aperia William'dan Gesta Roberti Wiscardi'nin Robert Guiscard'ın eski biyografisi arasında benzerlikler vardır. Bu benzerlikler, modern intihal kavramına yön verecek türden olan benzerliklerdir. Frankopan, bu karşılaştırmanın yeni olmadığını, 19. yüzyılın sonlarından bu yana bir tartışma olduğunu ve Emily Albu'nun 1960'larda bu konu hakkında yazdığını söylemektedir. Frankopan, hem Anna hem de William'ın, Robert Guiscard ile Papa arasındaki toplantının yerini yanlış bir şekilde ifade ettiklerini belirtirken, bu durumun, Anna'nın Balkanlar'daki ihtilafları içeren kitaplarının bir kısmı için bir Norman kaynağı kullandığına dair son derece güçlü bir delilin kanıtı olduğunu belirtir.[263] Bunun yanı sıra, Peter Frankopan, Anna'nın 1099 ve 1102 yılları arasındaki Askolon ve Ramle'deki iki çatışmayı karıştırdığını düşünmektedir. Bu ve benzeri tutarsızlıkların "kötü tarihçi" olarak algılanmaya açık olduğunu söyleyen Frankopan, ayrıca Anna'nın başka kronolojik hatalarını da

---

[260] Edward Gibbon, **The History of the Decline and Fall of the Roman Empire**: Volume 5, J. B. Bury (ed.), Cambridge, Cambridge University Press, 2013, s. 226.

[261]Macrides, Howard-Johnston'un bu tezini, 11.ve 12. y.y.'lardaki diğer yazarların özellikle de Psellos ve Zonaros'un eserlerini referans alarak cinsiyete özgü özellikleri ile birlikte ele alarak çürütmektedir; bkz. Dilek Maktal Canko, *Bizans'ta Kadın Sanatçılar*, Sanat Tarihi Dergisi Cilt/Volume: XXV, Sayı/Number:1 Nisan/April 2016, 111-138, s.126

[262]James Howard-Johnston, "*Anna Komnene and the Alexiad*." Belfast Byzantine Texts and Translatons 4.1 (1989) s. 274.

[263]Peter Frankopan, "*Turning Latin into Greek: Anna Komnene and the Gesta Roberti Wiscardi.*" Journal of Medieval History 39. Vol. 1. (2013) s. 88.

belirtir. Raymond'un 1105 yılına kadar ölmediği bilinirken, Anna, Raymond ile ilgili de ölüm tarihini daha öne çekmiştir.[264]

Genel bir bütünlük söz konusu olduğunda Anna'yı destekleyen arşiv kayıtları ile Frenk kaynakları Anna'nın tutarlılığını desteklemektedir. Tarih yazımında Kronolojik hatalar olabileceği gibi yanlı bir tutum da olsa bile bu Bizans'ın Haçlılar'a bakışından başka bir şey değildir. Anna'nın zekâsı ve yeteneği ayrıca günümüz birçok tarihçisi tarafından takdir görmekte, bir kadın olarak başardıkları feminist çevrelerce de desteklenmektedir. Özellikle Anna'nın cinsiyet ayrımı söz konusu edilip, bir kadın olarak bu eseri yazamayacağını düşünenler, oldukça sert eleştirilere maruz kalabilir. Kaldı ki Bizans'ın Orta çağ'ı bile olsa söz konusu kadın, bir prenses'tir. Dolayısıyla bazı kaynaklara sıradan bir halka göre çok daha kolay bir şekilde ulaşabilir. Anna, eserini yazarken kullandığı kaynakları da belirtir.[265]

Barbara Hill'e göre ise, Anna'nın kadın olarak dünyaya gelmesi ona imparator olma şansını kaybettirdiğinden onun açısından bir trajedi yaratmıştır.[266] Cinsiyetinin tahta sahip olmak için engel teşkil ettiği bir dönemde, Anna'yı hayatı boyunca kendini kanıtlamak için bir şeyler yapmaya ihtiyaç duymuş ve Aleksiad'ı da bu yüzden yazmış olabileceği düşüncesi gerçeklikten uzaktır. Ortaçağ'da bile olsa, Bizans'ta bir saray kadını olan Anna'nın etrafındaki kadınlar, önceki Bizans prenses ve kraliçeleri hep güçlü kadınlardı. İyi bir eğitim alması Bizans tarihindeki kadınlarda görülmeyen bir durum değildi. Ayrıca İmparatoriçelik tacına çok yaklaşmışken, Anna'nın, cinsiyetinden dolayı eksiklik duyması olası değildir. Eserinde de, adı nı taşıdığı büyük annesi ile annesine karşı hayranlığını dile getirmiş, onlar gibi olmak istediğini de ifade etmiştir.

Güray Kırpık tarafından çevirisi yapılmış Joseph François Michaud'un türkçeye de kazandırılmış eserinde, Anna'nın anlatımlarını eleştirirken, babasını mükemmel bir hükümdar sıfatında ve Latinleri de bir hain suretinde nitelendirerek Anna'nın

---

[264]Anna Komnene, **The Alexiad**, trans. E. R. A. Sewter, with an introduction and notes by Peter Frankopan, London, Penguin Books Ltd., 1969, bk. XII, s. 348. Gordon Reynolds, Supervised by Dr Chris Jones Blast from Byzantium: The Alexiad on Crusader-Byzantine relations during the First Crusade, University of Canterbury, 2015

[265] Anna s.466-468

[266] Barbara Hill, **Bizans İmparatorluk Kadınları**, İktidar, Himaye ve İdeoloji, çev. Elif Gökteke, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003,s. 193

taraflı olduğunu belirtir. Aslında Aleksios'un birtakım batıl düşüncelere kapılmış, gerçek şereften uzak, yalancılığa meyilli olan iktidarı zayıf bir imparator olduğunu söyler.[267]

Bazı araştırmacıların Aleksiad'ı, kötü üslûbunu ve sahte tadını gerekçe göstererek başarısız bir çalışma olarak görmektedir.[268]

2.2. KİTÂBÜ'l-İʿTİBÂR'DA ÖNE ÇIKAN KİŞİ VE OLAYLAR ÜZERİNE

2.2.1. Üsâme b. Munkız'ın Şahsi Hayatı Üzerine

1109 yılının Nisan ayında dünyaya geldiğini anlatan Üsâme b. Munkız[269], İbn Hallikan'ın tezkiresinde, Üsâme, Şeyzer hisarının hâkimi Munkız ailesinin en güçlü, bilgili ve gözü pek mensuplarından diye anlatılmaktadır.[270] İbn Munkız, büyük dedesinin Ebu'l-Mutevvec Mukalled ibn Nasr ibn Munkız ve dedesinin de Ebu'l-Hasan Ali ibn Mukalled ibn Nasr ibn Munkız olduğunu kaydetmektedir.[271] Babası Mecdeddin Ebu Selâme Mürşid ibn Ali'nin, İsfahan'da 1085 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Şah'a karşı Melikşah'tan yardım istemek için onun huzuruna çıktığı bir seyahatinden bahseder.[272] Babası için "*takva sahibi, çok oruç tutan, Kur'an okuyan biri olması rağmen ilm-i nücum konusunda çok ileriydi*." Yıldızlar konusunda hayli ilgili olan babasının yıldızlara aynı ilgiyi Üsâme'nin de göstermesini istediğini söyleyen[273] Üsâme b. Munkız, babasından ve amcasından övgü ile bahseder. Daha on beş yaşında iken savaş konusunda hayli tecrübe sahibi olduğunu da eklediği hikâyesinde aile fertlerinin savaş meydanlarında gösterdiği başarıları, savaş meydanında yaşadığı heyecanla canlı bir şekilde anlatır[274]. Amcasının eşinin Halep Sultanı Tâcuddevle Tutuş'un kızı olduğunu belirten İbn

---

267 J.F.Michaud, Haçlı Seferlerinin İlginç Olayları, hazırlayan Güray Kırpık, s. 141
268 Jakov Ljubarskij, "*Why Is the Alexiad a Masterpiece of Byzantine Literature?*", Anna Komnena and Her Times, Ed: Thalia Gouma-Peterson, 2000, New York, s. 169.
269 İbn Munkız, s. 158
270 C. Hillenbrand, a.g.e., s.270
271 İbn Munkız s.223-225
272 İbn Munkız s. 249
273 İbn Munkız s.87
274 İbn Munkız s.87

Munkız, böylelikle Melikşah'ın kardeşi ile de bir akrabalıklarının olduğunu anlatmaktadır.[275]

Gençlik yıllarında, İbn Munkız'ın annesi ve büyükannesi ona karşı sevecen tavırlar sergilemiştir. Babaannesinin asil bir kadın olduğunu söylerken, onu âlicenaplığı ve sezgilerinin kuvvetli olmasından ötürü övmektedir. Babaannesinin, amcası Ebü'l-Asâkir Sultan'ın, İbn Munkız'ın veliahtlığını sorguladığı zamanlarda onu nasıl uyardığını anlatmaktadır.[276] Savaş konusunda daha genç yaşında ustalaştığını kendisi de belirtirken[277], Haçlılar'a karşı birçok savaşta yer aldığını eseri boyunca vurgular. Üsâme b. Munkız, iyi eğitim görmüş bir asilzadedir. Hocaları arasında Trablus Dârülilmi'nin başkanı Ebû Abdullah et-Tuleytılî, Ebü'l-Kāsım İbn Asâkir, Allame Şeyh Abdullah Muhammed İbn Yûsuf, [278]Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî, Ebü'l-Hasan Ali es-Sinbisî gibi âlimler bulunmaktadır. İbn Habbûs ve İbnü'l-Hayyât et-Tağlibî gibi şairlerle de yakın ilişkileri vardı.[279]

Kûm-Afşîn'de zeameti bulunduğunu,[280] Şam'da Emîr Üner (ö.1149) tarafından kendisine, hediyeler verildiğini[281] ve dönemin önemli şahsiyetleri ile yakın ilişkiler içinde olduğunu eseri boyunca birçok kez belirtmiştir. Musul Atabegi İmâdüddin Zengî'nin hizmetine girmiştir. Haçlı ve Bizans kuvvetlerinin birleşerek 1138 senesinde Şeyzer'i kuşatmaları üzerine onlara karşı düzenlenen askerî harekâta katılmıştır.[282] Kuşatmanın kalkmasından sonra, Üsâme b. Munkız, amcası Ebü'l-Asâkir Sultan'ın tahminen kendisine yanında kalmayı teklif etmemesi üzerine Dımaşk'a dönmüş ve kendisini el-Melikü'l-Adil Nureddin'in hizmetine adadığını anlattığı anılarında, Nureddin Zengî'nin Mısır'a gitmekten onu vazgeçirip, Şam'da kalmasını öğütlediğini de paylaşmaktadır. Ayrıca ailesinin göçü sırasında 4000 cilt tuttuğunu söylediği kitaplarının zayi olduğunu kaydetmiş olması ilgi çekicidir.[283] 1144-45 yılında Fâtımîler'in başkenti Kahire'ye gitti ve burada hem halife hem de vezirler nezdinde büyük itibar gördü. Mısır'da on yıl kalan İbn Munkız, 1154

[275] İbn Munkız s.184
[276] İbn Munkız s. 159-161
[277] İbn Munkız s. 159
[278] İbn Munkız s.117
[279] TDV İslâm Ansiklopedisi, Ali Sevim, c. 20. İstanbul, s.221-222
[280] İbn Munkız s.52
[281] İbn Munkız s.28
[282] İbn Munkız s.148
[283] İbn Munkız s.62-63

senesinde siyasî mücadeleler ve saray entrikaları sebebiyle Dımaşk'a ikinci kez dönüp Nûreddin Mahmud Zengî'nin hizmetine girdi.[284] 1157 yılında meydana gelen büyük bir deprem sırasında Munkızoğulları'nın orada bulunmayan Üsâme İbn Munkız dışındaki bütün fertleri ölmüştür. Şeyzer'in sahipsiz kalması üzerine Nûreddin şehri kontrolü altına aldı. Üsâme b. Munkız, muhtemelen oranın emirliğinde hak iddia ettiğinden Nûreddin ile ihtilâfa düşmüş ve Dımaşk'tan ayrılıp Hasankeyf[285]Artuklu Emîri Fahreddin Karaarslan'ın yanına gitmiştir. Burada 1174-75 yılına kadar Artuklular'ın hizmetinde huzurlu bir hayat sürdüren İbn Munkız, bazı eserlerini yazma fırsatı bulur. Münkızî ailesiyle iyi ilişkiler kuran Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin Suriye'ye gelmesi üzerine Hasankeyf'den Dımaşk'a döndü. İbn Munkız'a büyük saygı gösteren Selâhaddin kendisine maaş bağladığı gibi ev ve arazi de tahsis eder. Macera dolu geçen uzun ömrünün sonuna doğru sakin ve huzurlu bir hayata kavuşan Üsâme b. Munkız, 15 Kasım 1188 Dımaşk'ta vefat etmiştir.

Cesaretli ve cömert tavırlarını anılarında da yansıtan İbn Munkız iyi bir asker aynı zamanda devlet adamı olmasının yanı sıra çok verimli bir müellif idi. Selâhaddîn-i Eyyûbî de devrin emîrlerinin edîbi ve edîplerinin emîri olarak anılan İbn Munkız'ın siyasî ve askerî tecrübelerinden faydalanmak için seferleri ve icraatıyla ilgili konularda onun fikrini alırdı. Haçlı Seferlerinin en bilinen şahsiyeti Selahaddin ile bir anısını paylaşan Üsâme b. Munkız, Selahaddin'den her fırsatta övgü söz etmektedir. "*Ba'albek emiri Cemaleddin Muhammed, Nureddin Zengi'ye katılmak için ordusuyla Ba'albek'ten çıkarak Dımaşk'a gelmek üzere yola çıktığında, Nureddin Frenk saldırılarından onu korumak için Selahaddin'i görevlendirmişti. Onu Dımaşk yolunda korumak için aceleyle yola çıkan Selahaddin yanındakilere zırhlarını giymelerini emretti."* Bütün askerlerin çoğu zırhlarını giymeye başladılar. Üsâme yerinden kıpırdamıyordu. Selahaddin "*Kaç kere söyleyeceğim, zırhlarınızı giyin diye*?"hiddedli bir sesle zırh giymeyenlere çıkıştı. Üsâme "*beni mi kastediyorsunuz*?" diyerek cevap verince, o da "*Evet*" dedi. Üsâme "*vallahi başka bir şey giymem, yeleğimin içinde iki tane zırh var. Düşmanı görür görmez hemen giyerim*" dedi. Bu cevap üzerine susan Selahaddin bir mola sırasında Üsâme b. Munkız'e yeleğin nerede diye sorar. Üsâme yeleğini uşağına işaret edip getirttir.

[284] İbn Munkız s. 30
[285] İbn Munkız s.209

Bütün vücudu kaplayan zırhını gösterdi. Üsâme'nin bu tedbirli davranışı Selahaddin'in çok hoşuna gitti. Üsâme'nin anlamayacağını düşünerek uşaklarına Türkçe birşeyler söyledi. Üsâme'nin deyimiyle bir tepenin zirvesinden koparılmış sağlam bir kaya gibi görünen, kır bir at getirtdi. Selahaddin Üsâme b. Munkız'e dönerek böylesine bir zırha bunun gibi bir at yakışır diyerek atı kendisine verdi.[286]

Haçlı Seferleri sırasında, Türkler, haçlıların suya ulaşma yollarını engelleyerek, savaş sırasında onları zor durumda bırakarak mağlup etme taktiği uyguluyorlardı. Bu taktiği Mevdud'ün komuta ettiği Muhammed Tapar ordusunun 1111 yılındaki büyük seferi sırasında İbn Munkız'da anılarında bahsettiği üzere görebiliriz. "*Bir önceki gün olduğu gibi, yine suya ulaşmaları engellendi*." Frenklerin suya ulaşmalarının engellenmesi için suyun ordu tarafından çevrelendiğini ve baskıyı arttırarak Frenklerin susuz bırakılıp, savaş güçlerinin kırıldığını anlatmaktadır.[287]

Suriye'nin Müslümanları ve Türkler zaman zaman karşı karşıya gelmiş, zaman zaman da yan yana durmuşlardır. Üsâme b. Munkız gibi on iki imamcı Şiiler Mısır ve Türk komşuları arasında hangisine hizmet edecekleri konusunda kararsızlık gösteriyorlardı. İbn Munkız, Fâtimi halifesi el-Efdal Rıdvan'ın Gümüştekin'in(ö.1104) yanına gittiğinde onun Gümüştekin ile işbirliği yapmasını nasıl engellediğini anlatmıştır.[288] Emir Unar'ın fikri olsa da bu tür konularda elçilik görevini birçok kez yerine getirmiştir. Yine de Üsâme b. Munkız, ömrünü, Sünni Selahaddin'in hizmetinde Mısır'da tamamlayacaktır. Müslüman Suriye, Türk orduları tarafından yerli halkın gerçek bir katılımı olmadan haçlılara karşı savunulmuştur. Yardımcı kuvvetler olarak bölge halkından zaman zaman destek gelse de, genel kural, kutsal savaş yükümlülüğü uzaktan gelen Türk ordularının üzerine yüklenmiştir. Asi nehri boyundaki Şeyzer Emiri Üsâme b. Munkız örneğindeki gibi küçük Arap emirleri, Türk egemenliğine iyi uyum sağlamış olsa da, özerk yapılarını koruyamamışlardı.

---

[286] İbn Munkız s.132
[287] İbn Munkız s.101
[288] İbn Munkız s.57

2.2.2. Kitâbü'l-İʿtibâr'da Silahlar, Savaşlar, Avlar, Taktikler

Klâsik Arapçada bir öykü türü olan "*makama*" dışında edebiyat türleri de vardır. Tahrir, diğer adıyla deneme, oldukça gelişmiş bir türdür. Roman olmaktan daha çok alegorik olan öyküler, hafif eğlenceli bir edebiyat türüdür. Mizah, bu edebiyat türünün içinde bolca yer alır. Anektodlar sivri ve hazırcevap diyologlar vardır. Orta çağ arap yazarlarının oluşturduğu edebiyat türlerinden araplara özgü olan "makama" çoğunlukla bir anlatıcının dilinden yazılır. Konuşma ve anlatım, vezin ve nesir şeklinde olup, toplumsal mesajlar içerir. [289]

Üsâme b. Munkız'ın eserinden avcılığa olduğu kadar, tıp ilmine de ilgi duyduğunu anlıyoruz. Ortaçağ'da teşhis ve tedavi yöntemleri ile ilgili Orta Doğu'daki gözlemlerini aktarmış olması bakımından hayli ilgi çekici hatırâları yer almaktadır. Bunlardan bir tanesi, amcasının bir askerin tedavisiyle ilgili anısıdır. Burada hekim olan amcasının sözlerine yer veriyor. Amcası "*Böyle cahil adamlar buraya kadar nasıl geldiler inanılacak gibi değil*" diyerek hayret etmektedir. Halep'te doktor aynı zamanda da eczacı olan Yuhanna ibn Butlan(ö.1166) doğru teşhis ve tedavileriyle başarılı sonuçlar almış, bu yörede ün yapan bir Bağdadlı'dır. Üsâme b. Munkız, onun bu bilinen şöhretini ve tedavi biçimlerini anlatır, ayrıca büyük dedesi ve Munkız hânedanının kurucusu Mukalled b. Nasr b. Munkız'ın hizmetinde bulunduğunu kaydeder.[290]

Siyaset sayesinde savaş yapılmadan güç dengelerinin kurulabildiğine tanık olan Üsâme b. Munkız, Zengî ile birlikte Selahaddin'in de olduğu bir anısını paylaşmıştır.

"*Atabek Zengi, Hilat hâkiminin kızıyla 1134 yılında nişanlanmıştı. Kızın babası ölmüş, şehir annesinin hâkimiyetine geçmişti. Bitlis'in hâkimi olan Hüsamuddevle İbn Dilmaç da bir elçi göndererek oğlu için o kızın dest-i izdivacını talep etmişti. Atabek, büyük bir orduyla Bitlis üzerinden Ahlat'a gitti. Atabek, şehrin dışında ordugâhını kurdu. Nikâhı, mihri akdettik. İş bittiğinde, Atabek, Selahaddin Eyyubi'nin ordunun büyük bir kısmını alıp, Bitlis'e saldırmasını emretti. Bitlis'e vardık, Oranın hâkimi Hüsamuddevle çıktı ve şehirden uzak bir mevkide bizi karşıladı. Salahaddin'i şehrin içinde açık bir alana yerleştirip, ikramlarda bulundu. "Nişanlı olduğu kızla evlenmeyi talep ettiğin*

289 Bernard Lewis, Ortadoğu, (çev. Selan Y. Kölay), 2015, s. 324
290 İbn Munkız s.168-170,222

için Atabek sana kızdı"diyen Salahaddin, ayrıca on bin dinar ödemesini istedi. Hüsamüddevle, "hay, hay" diyerek, paranın bir kısmını peşin ödedi. Geri kalan için bir müddet istedi. Onun iyi siyaseti sayesinde, bölgesini mamur halde bırakarak, geri döndük."[291] Üsâme b. Munkız, hatıratında Selahaddin Eyyubi'nin yanında başkalarıyla gizli bir şey söyleyeceği zaman yardımcılarıyla Türkçe konuştuğunu yazmaktadır. Selahaddin Nureddin Zengî ile Dımaşk'a yapılan bir saldırıda meydana gelen ihmalden dolayı konuyu tartışırken Türkçe konuşmuştur. Üsâme, bu olayı anlatırken "*onların bu tartışmalarından hiçbir şey anlamadım demektedir*"[292].

Arapların, hafif uzun mızraklar kullanmaya başladığı zamanını İbn Munkız, Mahmud İbn Karaca ve Hama Ordusuna karşı yaptıkları bir savaşta detaylı bir biçimde anlatır. "*İki mızrağın birbirine eklenmesiyle yapılan uzun mızrakları yeni yeni kullanmaya başamıştık. Bu şekilde mızrağın boyu yirmi ve ya on sekiz zira'a kadar(10-12metre) uzamış oluyordu. Mızrağın yerde ip gibi sürüklendiğini, savaşçının onu yerden kaldırmasına imkân olmadığını gördüm*."[293] Şam çeliğinin parlaklığıyla meşhur keskin kılıçları o dönemde Suriye civarında kullanılırdı. "*Ateş yalımı gibi parlayan*" bu aletleri hemen hemen herkes güvenlik ve yağma için taşırdı.[294]

Şeyzer'deki esirlerin durumundan bahsettiği bir anısında, Üsâme b. Munkız, *"Frenk ve Ermeni savaşçılardan bir miktar esirlerinin olduğunu söyleyerek, Frenklerin kralı Baldwin, onların güvenliği karşılığında Hüsameddin Timurtaş İlgazi'ye borçlu olduğu meblağı vermeyi kabul etti*."[295] Orta çağ tarihinde savaş esirlerinin durumuna birçok kez şahid olmuştur.

Kendi fikri olduğunu başta belirttiği süvarinin saldırı üsulleri ile ilgili de "*mızrağıyla vurmak durumundaki adam, mızrağını elinde ve koltuğunun altında mümkün olduğunca sıkı tutmalı, vücuduna yapıştırmalı atını hızlandırdıktan sonra vuruşunu yapmalı. Zira mızrağı tutarken elini oynatır ya da kolunu kaldırırsa*

[291] İbn Munkız s.123
[292] İbn Munkız s.187
[293] İbn Munkız s. 136
[294] İbn Munkız s.73
[295] İbn Munkız s.137

darbesi etkili olmaz ve düşmana zarar vermez.[296]" diyerek savaşta kazandığı tecrübelerini de anlatmıştır.

Dönemin ve bölgenin şüphesiz en etkili gücü Türk süvarilerden oluşuyordu. Sefer zamanında emirlere ve eyalet valilerine bağlı askeri güçler, hükümdarın daimi kuvvetine katılırdı. Türklerin yanı sıra Araplar ve Kürtler bu ordularda yardımcı kuvvet görevi üstlenmekteydiler. 'Yaruk' biçiminde İbn Munkız'ın bahsettiği kişi de Yörük bir askerdir. İbn Munkız, eserinde anılarında savaşanların mensup oldukları ve konuştukları dilleri zaman zaman belirtmiş, bölgedeki etnik çeşitliliği bir bakıma yansıtmıştır. Mağribli savaşçılarımızdan, şair Ukab ile ilgili bir anısını anlatırken savaşçıları arasında Mağribli askerlerin de bulunduğunu kaydeder.[297] Şihabeddin ile 1124 senesinde Afamiye'deki Franklara saldırdıklarında, yardımcı kuvvet olarak İbn Munkız, Şeyzer ordusunu yönettiğini ve Şihabeddin Mahmud ibn Karaca'nın bu saldırı öncesi bir elçi göndererek pusu için destek istediğini anlatmıştır.[298]

2.2.3. Tarihçilerin Gözüyle İbn Munkız'ın Kitâbü'l-İʿtibâr'ı

M. Şemseddin Günaltay'ın, "*İslâm'da Tarih ve Müverrihler"* adlı kitabında "*Üsâme İbn Munkız'ın ayrıntılı, değerli ve güzel bir eser olan anılarına, Doğu'da bu alanda yazılmış tek kitap gözüyle bakabiliriz*." dediği Kitâbü'l-İʿtibâr, müellifin günümüze kadar gelen en önemli eseridir.

Bernard Lewis de *"Müslümanların Avrupa'yı Keşfi"* adlı kitabında "*Haçlı seferlerinin Ortadoğu'daki Müslümanlar üzerindeki etkilerini anlatan insan elinden çıkma sayılı belgelerden biri de Üsâme İbn Munkız'ın anılarıdır*" demiştir. Üsâme b. Munkız, yaşlılık zamanında, eserinde anlattığı olayların yaşanmışlık tarihlerinden çok sonra eserini kaleme almıştır. Buna rağmen bize dağınık ama canlı biçimde gençliğinin hatıralarını, o zamanın anlayışını da koruyarak ulaştırmıştır[299]. Ayrıca bölgenin o dönemdeki kültürel, siyasî, içtimaî ve iktisadî hayatı, Haçlılar ve Müslümanlarla aralarındaki ilişkiler, ahlâk ve namus anlayışı, avlanma usulleri,

---

[296] İbn Munkız s.71
[297] İbn Munkız s.102
[298] İbn Munkız s.76-77
[299] Claude Cahen, Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı, Yeditepe yayınları, (Çev. Mustafa Daş, İstanbul, 2016), s. 125

tedavi yöntemleri, savaşlar, savaşlarda kullanılan araç gereçler gibi konularda önemli bilgiler verir. Üsâme b. Munkız anlattıklarının birçoğuna şahit olmuş veya bizzat olayların içinde yaşamıştır. Ancak zaman zaman hâfıza yanılması sebebiyle olaylarda ve kronolojide hatalara düştüğü görülmektedir.[300]

Av şiirleri, Türkler'in ve Farslar'ın kültürel bilgilerinin de anlatıldığı dönemin zengin bir yazım türüdür. Avlanmak, sporun gelişmesine dek, egzersiz, yararlı eğitim ve eğlencenin birleştiği en meşhur alandı. Savaş oyunları, manevralar bu tür etkinliklerde bir tür askerî eğitim görevi görüyordu. Üsâme b. Munkız, döneminde avcılık ile ilgili birçok hikâyesini anlattığı eseriyle, avcılığın orta çağ'da nasıl olduğu bilgisini vermektedir. Divanı da olan bir şair olarak Üsâme, avcılıkla ilgili düz yazı türünde de bilgiler veren nadir kişilerdendir.[301]

Üsâme'nin "*Bu insanlar Frenkçe dışında hiçbir dil konuşmuyor; ne söylediklerini anlayamıyoruz*"[302]diyerek belirttiği bir hikâyesinde Frenk dilleri karşısında kayıtsızlığı görülürken aynı zamanda, Türk beyleri ve melikleri ile sıkça görüşülmesine rağmen Üsâme'nin Türkçeyi de anlamadığını söylemesi, tüm Frenk dilleri ve Türkçe karşısında, öğrenme zahmetine girmediğini gösterir.

Üsâme, Yakındoğu'ya yeni gelmiş bir Frenk'in, daha evvelden gelmiş olanlara göre daha ilkel ve barbar olduğunu düşündüğünü anlayabileceğimiz bir hikâyesi vardır. "*Frenk diyarında yeni gelmiş göçmen olan herkes, Müslümanlara alışık olanlardan mizaç itibariyle kabadır*." Müslüman topraklarında bir ya da iki kuşak kalmış Frenklerin neredeyse ıslah olmuş olduğunu söyler. Bu tespit hayli ilgi çekiçidir. Frenkler'in 1148'de Şam içinde katliam ve yağmaya girişmesi iki farklı Frenk topluluğu algısını Müslümanların gözünden ortaya koymaktadır. Üsâme b. Munkız'ın Hâtırat'ı için, Hillenbrand, Müslümanların Haçlılara bakışına dair bilgilerimize temel oluşturan değerli bir kaynak olduğunu yazmaktadır. Üsâme'nin, Papa II. Urban'ın haca çağıran konuşmasını yaptığı yıl doğup, Selahaddin'in İslâm adına Kudüs'ü almasından kısa bir süre sonra 1188'de öldüğünü belirtir.[303]

---

300 Ali Sevim, "İbn Munkız", Türkiye İslam Ansiklopedisi, c.20, s.221-222
301 Bernard Lewis, a.g.e., 2015. s.338
302 İbn Munkız, s.97
303 C. Hillenbrand, a.g.e, s. 269

Kitâbü’l-İʿtibâr, Arapçadaki hayvan konulu kitap geleneğinin bir parçasını temsil edip etmediği konusu tartışılabilir. Klâsik ve Ortaçağ dönemi Arap toplumunun, genel olarak, tabiatla oldukça içli dışlı bir yaşantısı bulunmaktaydı; toplumun okur-yazar kesimi, hayvan sevgisinin önemli bir yer tuttuğu Bedevi geleneğini tevârüs etmişti, yine bu kesim doğancılık ve avcılık gibi açık arazide gerçekleştirilen avla ilgili etkinliklere son derece yatkındı. Bu sebepten, Brockelmann'ın Geschichte der arabischen Literatür’üne (GAL) şöyle bir bakacak olursak, hayvanlarla ilgili yazılanların edebiyatta önemli bir yekün teşkil ettiği görülür. Bu edebiyatın bir kısmı oldukça teknik konuları ele almakta olup avcılık, doğancılık, at bakımı ve hayvan hekimliği üzerine kaleme alınmış eserler içermektedir.[304] Üsâme İbn Munkız, anlatımında, doğrudan ve bizzat hayvanları konu almadığından, Arap edebiyatındaki hayvan konulu kitap geleneğinin temsilcisi olmayabilir. Kitâbü’l-İʿtibâr,‘*hayvan bilgisi*’ olarak en iyi tanımlanabilecek edebî malzemenin de yer aldığını söyleyebileceğimiz bir eserdir. Ancak bu Eser, zooloji kitabı olmayıp, geleneksel ve tarihsel malzeme içeren derlemeler mahiyetindedir.

Üsâme b. Munkız ise olaylara göre düzenlediği eserinde sürükleyici bir üslûpla ve tatlı bir roman havası içinde günlük hayat, Haçlılar ile ilişkiler, savaş yöntemleri, avcılık, dönemin tıbbı, Frenkler’in ahlâk ve âdetleri hakkındaki şahsî müşahedelerini kaydetmektedir. Üsâme b. Munkız’ın eseri Kitâbü’l-İʿtibâr günlük anı türüyle ilgili sayılabilecek en eski örneklerdendir.[305] Üsâme b. Munkız’ın “cihat” kelimesini eseri boyunca hiç kullanmamış olmasının çok yönlü bir değerlendirmesinde onun Frankleri sadece bir hayvan biçiminde gördüğünden “cihat” kavramına Franklerin çok uzak olmasına bağlı olarak bu kavram ile ilgi kurmamıştır.[306]

Ali Sevim, İbn Munkız’ın eseri Kitâbü’l-İʿtibâr için “*Arap edebiyatında yeni bir çığır açmıştır. O güne kadar İslâm dünyasında ediplerin kendi biyografilerini yazma geleneği mevcut olmadığı halde edebî nesrin en güzel örneklerinden biri olan*

---

[304] Bir Tür Olarak Arap Edebiyatında Hayvanı Konu Alan Kitaplar. “*Animal-Books as a Genre in Arabic Literature*” başlığıyla British Society for Middle Eastern Studies (c.15, No.1/2, (1988) s. 3-10) adlı dergide yayımlanmış olan makalenin çevirisidir. M. V. McDonald Çev. Şener Şahin. Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2, 2007 s. 393-403

[305] TDV İslâm Ansiklopedisi, İbrahim Dakuki, c.16,1997, s.449-450

[306] Rebeca Bartels, Usama Ibn Munqidh: His Methodological Agenda to Dehumanize the Franks, https://www.academia.edu/ erişim:03.02.2020

Kitâbü'l-İʿtibâr müellifin gençlik ve olgunluk dönemindeki hâtıralarını ihtiva eder ki bir asilzadenin nasıl yetiştirildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir" demektedir.

Üsâme b. Munkız, Frenklerin Doğu Akdeniz'e hac için geldiğini belirtir[307]. Fakat Hıristiyanlık ve Müslümanlık için hac kavramı hakkında bir kıyaslama yapmaz. Frenkler'in "hac" adı altında savaştıklarına dair Müslümanlar tarafında bir kanaat uyanmış olmasına rağmen yine de "cihat" fikri Müslüman saflarında yerini tam anlamıyla henüz bulmamıştır. Eskiden beri tanıdıkları Bizans, Hıristiyan düşman olarak yine yakınlarındadır. Müslümanlar için, önceleri Bizans'ın paralı askerleri sandıkları Frenkler'in Ortadoğu'ya yeni bir müttefik ya da yeni bir düşman katmaktan başka bir fonksiyonu bulunmuyordu.

Üsâme b. Munkız, bir kıssasına şöyle başlar. "*Nablus'da Müslüman yolcular için bir han işleten Mu'izz adında bir adamla birlikte kaldım*." Zekice kurgulanmış ve Üsâme b. Munkız'ın okurlarının önyargılarını "*arsızca gıdıkladığı*" düzmece bir hikâye olarak yorumlayan Hillenbrand, Üsâme'ın bizzat başından geçtiğini söylediği, müstehcen olayın Frenlere yakıştırılmış muğlak bir genellemeden ibaret olduğunu söyler.[308] Üsâme'ın Taberiye'de şahsen tanıklığını yaptığı başka bir hikâye için Hillenbrand, bir karikatür yorumunu yapar ve iki yaşlı kadının ve bir domuzun bir araya getirilerek Müslüman okuru kahkahaya boğmak için anlatılan bir hikâye olduğunu belirtir. Hikâye özetle şöyledir: Atlı şövalyeler kargılarla talime çıkar, yanlarında giden çökmüş ve yaşlı iki kadını parkurun bir ucuna yerleştirip alanın öbür ucuna ise haylayıp bir kaya üstüne koyulan domuzun bırakılmasıyla başlar. İki yaşlı kadına koşu yarışı yaptırılır ve peşlerinde birer süvari müfrezesi onları koşması için dürter. Kadınlar attıkları adımlarda tökezler ve tekrar doğrulur. Yarışın sonunda birinin kazanıp, ödül olan domuzu aldığını anlatır[309].

Ortaçağ Arap toplumlarında âdab edebiyatı kitle kültürü içinde çok önemli bir yere sahipti. Müslümanlık öncesi ve sonrası Arap edebiyatında genellikle din dışı konularda yazarın düşüncelerini, eğitilmiş insanlara edebi bir üslupla ve anektodlar ile anlatması tekniğidir. Makamat, "âdab" türü içinde yazılan birbirinden bağımsız

---

[307] İbn Munkız s.154
[308] Hillenbrand, a.g.e. s.375
[309] İbn Munkız s.174

hikâyeciklere verilen addır. Üsâme'nın bağımsız epizotlardan oluşan kronolojik sıra gütmeyerek anlatması bu türün özelliklerine girer. Üsâme b. Munkız' nn hikâyeleri kurgusal olmaktan çok, belirli tarihi gerçeklilikler içerir. Biz bu tartışmayı, Hillenbrand'ın üslup sınıflandırması açısından Arap dili ve edebiyatı uzmanlarına bırakıyoruz.

Doğrulama sürecinin sınırları dışında kaldığından İslâm dünyasında otobiyografiye hoş bakılmazdı, tek kişinin hatıratı anarşik ve bireyci bir edebiyat türü kabul edilirdi. Hillenbrand, "*Frenklere ilişkin Müslüman klişelerinin oluşmasını sağlayan yaygın tutumların, inançların ve hikâyelerinin kökenini Müslüman halk edebiyatında bulduğunu söyler, Müslümanların düşman algısının gelişimini bu algıya temel teşkil eden frankların pis, hilekâr ve namus duygusundan uzak, Frank kadınlarının cinsel bakımdan gevşek olarak sunuluşu gibi durumları yine halk edebiyatının eserlerinde bulabiliriz. Üsâme'nin hatıralarında yer alan ve bazı uzmanlarca "tarihsel gerçek" kabul edilen Frenklerin kalıplaşmış anekdotlarını ve fıkralarını Frenkler hakkında Üsâme'nin zamanında kökleşmiş ortak tutumların ve önyargıların bir yansıması olarak görülmesi gereği açıktır*" biçiminde açıkladığı görüşlerini, Frenklere karşı Birinci Haçlı Seferi'nden çok önce şekillenmiş yer etmiş Müslüman bakışının Üsâme'nin eserinde bir tekrarı olarak görür. Frenklere karşı 1100 yılı öncesinde yaygın Müslüman bakışının bilinmesini Üsâme'nin hatıralarını değerlendirirken göz ardı etmemek gerektiğini belirten Hillenbrand, Üsâme'nin çağdaşı sayılabilecek, Müslüman olmadığı gibi haçlılar gibi Hristiyan olan Anna'nın da gözlemleri Üsâme'ninkine benzerlik gösterdiğiyle ilgili bir değerlendirme yapmaz. Hillenbrand, bu benzerlikleri görmezden gelerek, Üsâme'nin anılarındaki Haçlılar ile ilgili hikâyelerin önyargılı olduğunu söyler. Üsâme'nin Frenk kadının şehvet düşkünlüğünü anlattığı hikâyeyi yorumlarken ise, Üsâme için "*yine meşhur başka bir palavrası*" tabirini kullanır.[310]

Hillenbrand, Müslüman ruhunda kökleşmiş basmakalıp izlenimler biçiminde sunduğu, Frenklerin medeni işlerle uğraşmayan insanlar, kişisel alışkanlıkları ve öz bakımlarını önemsemeyen, cinsel ahlaktan ve namus anlayışından yoksun ama savaşçı ve yaman kişiler oldukları konusundaki Müslüman önyargısında ısrarcıdır.

---

[310] Hillenbrand, a.g. e., s. 374

Frenkleri yakından tanıma zahmetine girmemiş Müslümanların kendini önemli kabul etme duygularının "*âdap*" edebiyatında yer bulup, Frenkleri aşağılamaya gittikleri fikrini "*Müslüman Etnografya literatürünün bir klişesi biçimindeki Kuzey Avrupa sakini Frenklerin hijyen konusundaki tutumlarını Yakındoğu'ya yerleştikten sonra Usame'nin anlatımında özellikle şövalye sınıfı olanların değiştirdiğini çıkartabiliriz*" şeklinde bir ifade kullanır. Üsâme b. Munkız'ın hamam ziyareti ile ilgili anlattığı hikâye Haçlı seferleri ile ilgili eserlerde çok kez alıntılanarak gereğinden fazla kullanılmıştır. Bu hikâye, Frenklerin edepsiz ve kadınlarına karşı onur duygusundan yoksuk olduğuna dair Müslüman algısının özetidir. Üsâme b. Munkız'ın eserini, Hillenbrand, Frenklere ilişkin olumlu yorumları, aşağılayıcı yorumlara oranla zayıf bulur.

"*Ortaçağdaki Müslüman kaynaklarının çoğu Haçlı Frankların amaçlarını anlamaya çalışmıyor, bunun onların doğasında bulunan kavgacılık ve açgözlülükten kaynaklandığına inanıyordu*." Hillenbrand'ın bu görüşüne Paul M.Cobb'da katılır.[311]

Şeyzer Prensi Üsâme b. Munkız'ın anılarına değinen, "*Arapların Gözüyle Bizans*" adlı eser, onun Frenkler hakkındaki "*cesaret ve savaşçılıkları dışında hiçbir erdemi olmayan hayvanlar*" benzetmesine yer verirken, Arap yazarların Bizans ile ilgili düşüncelerini Frenklere kaydırıp artık alaya alınacak insanların Bizanslı Rumlar değil de Frenkler olduğu görüşünü savunur.[312] Üsâme b. Munkız'ın Frank toplumunun en üst çevreleri ile iletişimi olmuştur. Haçlı Kudüs Krallığı'nın bizzat kral ve saray görevlileri ile temasları vardı. Frenkler ile hem savaşmış, hem de dostluk kurmuş Üsâme'nin fikirleri her zaman ilgi çekmiştir.

2.3. ALEKSİAD VE KİTÂBÜ'l-İ῾TİBÂR ARASINDA TESBİT EDİLEN ORTAK GÖRÜŞLER VE FARKLAR

Anna Komnena ve Üsâme b. Munkız dönemlerine göre iyi eğitim almış, asilzadelerdir. Anna, haçlıları yeminlerine sadık kalmayan, güvenilmez kişiler olarak tanımlarken onlar hakkında pek az övgü de bulunur, zaten babası için yazdığını belirttiği eserinde babası ve aile büyükleri için de övgüler düzer. İbn Munkız de,

[311] Paul M. Cobb, **Müslümanların Gözüyle Haçlı Seferleri**. (çev. Ekin Duru), 2018, s.73
[312] Nadia Maria El Cheikh, **Arapların Gözüyle Bizans,** (çev. Mehmet Moralı), İstanbul: Alfa Basım, 2012, s. 184

Frenkler dediği haçlıları her fırsatta yermiş, onları Allah'a havale eden dualarla anmıştır. Kitabında adı geçen değerli bulduğu kişilere de hayr dua etmiştir. Üsâme b. Munkız'a göre Haçlı Seferlerine katılanlar, ahlak ve maneviyat yoksunu suçlular, günahkârlar, soyguncular ve saldırgan insanlar, korsanlar, kadın satıcıları, ayyaşlar, kumarbazlar, yalancı şahitler, zina edenler, dinden dönenler gibi toplumun en kötü sınıfından insanlardır. Az da olsa "*Şövalyeler, böylesine yüksek itibar sahibi kişilerdir*" biçiminde övgü belirten söylemleri de vardır.[313] Anna, kronolojik hatalar yapsa da nispeten zaman olgusunu önemsemiştir. Üsâme b. Munkız ise bulunduğu coğrafyadaki olayları aktarırken kronolojik bir anlatım sergilemez. İki eser de tarihi açıdan bütünleyici kabul edilebilir. Aynı zamanda farklı yerlerden birbiriyle bağlantılı olayları anlatırlar.

Anna, Ramle'de bir savaştan bahsetmektedir. Anna'nın savaşın tarihleri ile ilgili hatası olabilir. Anna'nın Babil Hükümdarı Amerimnes' dediği *Kahire hâkimi, Keltlerin seferi, Kudüs'ü nasıl aldıkları, Antakya'nın kendisini ve yöresindeki pek çok diğer kenti nasıl ele geçirdiklerini anlatılınca, [bu Sultan, gazaba gelerek] Ermenilerden ve Araplardan, [Suriyeli] Müslümanlardan ve Agarenos'lardan [Türklerden] topladığı bir orduyu onlara [Haçlılara] karşı gönderdi. Godefroi bunu Keltlere haber verir vermez, onlar da, düşmanlarına karşı silaha sarıldılar ve Yafa'ya inerek, onların gelişini beklediler; buradan, daha sonra, büyük din şehidi Georgios'un öldürüldüğü yer olan Ramle'ye geçtiler; orada, kendilerine saldıran, Amerimnes'in ordusuyla, çatıştılar, savaştılar; yengiyi, hemen, Keltler kazandı. Ancak, ertesi gün, düşman öncüsü, onları çevirip saldırınca, Latinler yenildiler ve Ramle'ye kaçmakla canlarını kurtarabildiler. Aralarında yalnız Kont Baudoin eksikti; çünkü o, korkaklıktan değil, kendisinin ve Babil'lilere [Fatımi Sultanının ordusuna] karşı savaşan birliklerin güvenliğini daha iyi sağlayabilmek için [!] kaçmıştı. Onlar [Fatımi Sultanının ordusu] yeniden, gelip, Ramle'yi kuşattılar ve çok kısa bir kuşatmadan sonra ele geçirdiler. Bu sırada pek çok Latin yaşamını yitirdi; ama daha da fazlası, tutsak edilip Babil'e [Kahireye] götürüldü. Olan bitenden sonra, Babil'lilerin bütün ordusu, Yafa'yı kuşatmak için acele ederek, yeniden yürüyüşe geçti; gerçekten, Barbarların geleneksel yöntemi böyledir. Ne var ki, yukarıda kendisinden söz ettiğimiz [Ramle'de bulunmayan] Baudoin, Frankların elinde bulunan bütün kasabaları dolaşıp oralardan kalabalık sayıda yaya ve atlı topladı, güçlü bir ordu oluşturdu, sonra Babil'lilerin üzerine yürüdü ve onları tam bir yenilgiye uğrattı*.[314] Anna, Ramle'nin kuşatıldığı, 6-7 Eylül 1101 tarihindeki birinci Ramle savaşı ve 16 Mayıs 1102 tarihindeki ikinci Ramle savaşı ardından vuku bulan üçüncü Ramle savaşı ile 27 Agustos 1105

---

[313] İbn Munkız s.97-171
[314] Anna s. 343

tarihlerini de karıştırıyor olabilir. İkinci Ramle savaşında Kont Baudoin asker toplamak için savaş yerinden uzaklaşıp Kudüs civarından asker temin etmiştir.

Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında savaş aralıksız devam ederken, belki de iki tarafın orduları savaş meydanlarında karşı karşıya iken tüccarlar herhangi bir engelle karşılaşmadan seyahat edebiliyordu. Mısır'dan Frankların ülkesi üzerinden Suriye'ye kervanlar durmadan gidip geliyorlardı. Aynı şekilde Müslüman kervanları da Dımaşk'tan Akka'ya sürekli gidip geliyorlardı. Suriye çölü (Semave) üzerinden Bağdat'a yol alan bir kervanın yolcularından bahseden İbn Munkız, ticaret için Bağdat'a ve diğer başka yerlere kervanların seyahat ettiğini de belirtmektedir.[315] Hıristiyan tüccarların İslam ülkesine girişi engellenmiyor ve yollarını kesen olmuyordu. Müslüman ve Hıristiyan tacirler karşılıklı olarak birbirlerinin ülkesine girdiklerinde gümrük vergisi veriyorlardı. Onlar birbirleriyle çok iyi anlaşıyorlar ve ilişkileri normal seyrinde devam ediyordu. Askerler savaşırken, iki tarafta da halk gündelik hayatını sürdürüyordu.[316] İbn Munkız, bir anısında 1110 yılında, şöyle der: "*Antakya Hâkimi Tancred bize saldırdı. Bir muharebeden sonra her hangi bir sulh kararı olmaksızın gitti. Frenklerin artçı muhafızları üst mahallenin bulunduğu yerden uzaklaşmamışlardı. Frenkler gele gele şehre ulaştılar. Babam Frenkleri izlemek için Tell-Sikkin'e çıkmıştı. Frenkler Şeyzer'i terk edene kadar bekledikten sonra ava devam etti*."[317] İnsanların gündelik hayatına devam ettiğine dair bu hikâyesinin yanında atlar, şahinler, aslanlar, keklikler, tavşanlar, köpekler gibi birçok hayvanla olan hayata dair anıları da hayli ilginçtir.

Dini bir blok, çoğu kez mezhepsel kavgalar, kişisel çıkarlar gölgesinde kurulamamıştır. Anlatısal tarihin iyi bir örneğini sunan Anna, eserinde Ermeni inancı için sapık[318]derken, Üsâme, Ermeni Rubal'ın oğulları (Theodoros ve Leon) ile iyi ilişkiler içinde olduklarını anlatır[319]. 1100 yılında babalarının ölümü üzerine büyük oğlu Theodoros (Toros) baron olmuştur. Kardeşi Leon'da ağabeyinin yanında yer almıştır. Haçlılar, Ermenilerden yardım almışlar hatta kalelerini ve kentlerini

---

315 İbn Munkız s. 221
316Abdurrahman Acar, İbn Cübeyr Seyahatnamesinde Dinsel Hoşgörü, İslâmî Araştırmalar, 2004, cilt: XVII, sayı: 2, s. 128-138
317 İbn Munkız s.251
318 Anna s. 344, 474, 287
319 İbn Munkız s. 240

Haçlılara teslim etmişlerdir. Anna eserinde, Bizans İmparatoru Aleksios'un Süleyman-şah ile Kırkgeçit (Dragos) Çayı antlaşması yaptığını belirtir. Bu antlaşma ile İzmit Körfezine dökülen Dragos Çayı iki taraf arasında sınır kabul edilmiş ve dini farklılıkların dikkate alınmadığı bir bağ oluşturulmuştur.[320]Bizans İmparatoru I.Aleksios'un elçilerini göndererek Kont Bertrand'dan vasallık yeminine sadık kalarak imparatorun yanında Tankred'e karşı savaşmasını istemişler, Bertrand da bunu kabul etmiştir.[321]

Ünlü Bohemond'un babası Robert Guiscard, İmparator Aleksios'un tahta yeni geçtiği 1082 yılında Dryyhakhion'u(Draç) ele geçirir.[322] Robert Guiskard'ın Bizans'a karşı duruşunu oğlu Bohemund sürdürmek niyetindedir. Aleksios ve diğer bir Haçlı Kontu Raymond aralarında bir dostluk kurarken, Bohemond'a hasım olurlar. Anna, eserinde Bohemond, Antakya'nın ele geçirilmesine rağmen doğuda varlık göstermek bir yana, batıya dönüp yeniden asker toplayıp, Bizans'ın üzerine bir saldırı planlayarak, babası Robert'in amacına sadık kalarak İstanbul'u ele geçirmek için çalışmıştır. Anna Konmena, Bohemond'un Larissa'daki yenilgisinden dolayı İmparator Aleksios'a karşı düşmanca tavrının sürdüğünü ve yenilginin öcünü almak için beklediğini yazar.[323] Anna, Frenklerin haçlı seferlerini, Bizans'ı almak için düzenledikleri fikrine dördüncü haçlı seferinden çok önce varmıştır.

Bizans İmparatoru'nun Türkler'in eline düştüğü, Bizans'ın ezici bir yenilgiye uğradığı 1071 yılındaki Malazgirt Savaşı'nın ardından Araplar ve Bizanslılar coğrafî olarak birbirlerinden ayrıldılar. Suriye'de Melikşah'ın ölümünün(ö.1092) ardından yeğenlerinin birbirine düşmesi sonucu oluşan siyasi bölünmüşlük, Fatimîler'in kendi egemenliğini korumaya çalışması, Halifeliğin zor bir dönemden geçiyor olması, Haçlı Seferleri'ne karşı koyamayan bir Müslüman dünyası görüntüsü verirken, Büyük Selçuklu Devleti'nin dağılma sürecine girdiği bir dönemde, Latin Prensliklerinin kurulmasına zemin hazırladığı görülmektedir.

Anna, babasının her zaman barıştan yana tavır koyduğunu, savaşın kaçınılmaz olmasının dışında savaşın yıkıcı bir zülümden başka bir şey olmadığını

---

[320] Anna s.126
[321] Anna s. 445,447
[322] Anna s.131
[323] Anna s. 313

vurgular. Üsâme b. Munkız da, hatıratında Antakya hâkimi Roger'ın şövalyesinin amcasına söylediklerinden amcasının da barış yanlısı bir siyaseti savaşa tercih ettiğini anlatmaktadır. Roger'ın şövalyesi Şeyzer etrafının harabeye dönmeyip, yaşanabilir oluşunu bu duruma bağlayacaktır.[324]

Anna'nın eseri Aleksiad'da Sultan Muhammed Tapar akını detaylı bir biçimde anlatılmıştır. *"...Arkasından, en ileri gelen Baş Satraplar, Kontogmen ve Emir Muhammed, Lentiana yolundan, Poimanenon/Eski Manyas'a kadar ilerlemişler ve oradan hem bol ganimet, hem de çok sayıda tutsaklar getirmişlerdi. Monolykos ise, yöre halkının Barenos dediği, birçok diğer derenin, [örneğin] Skamandros/Kara Menderes'in, Angelokomites Deresinin ve Empelos'un da çıktığı, İbidos adı verilen bir dağdan akar…"*[325] Yine Anna'nın eserinde *"... 500 asker alarak Barbarları [uzaktan] izlemesini, onların hareketlerini kendisine mektupla bildirmesini, [ama] onlarla her çeşit çatışmadan kaçınmasını buyurdu. Beriki, İznikten çıktı; Kontogmen'e, Emir Muhammed'e ve bunların yoldaşlarına, Aorata yakınında ulaştı ve sanki İmparatorun buyruğunu unutmuş gibi, hemen onlara saldırdı…"* ifadeleriyle anlattığı bu savaşa diğer yazarımız Üsâme b. Munkız'ın de değindiği görülür. Sultanın emriyle düzenlenen bu sefer için gelmiş olan Sipahsâlâr Porsuk ibn Porsuk[326]'un 1115 yılında katıldığı ve birçok Horasan ve Suriye bölgesinden emirin de içinde bulunduğu büyük bir ordudur. Bilge Umar'ın, 1113 tarihinde Emir Muhammed'in akını[327] dediği tarihlerde gerçekleşen sefer ile yaklaşık tarihte olan seferdir. Sultan Muhammed Tapar'ın 1111 yılındaki Komutan Mevdud idaresindeki büyük seferinden İbn Munkız da bahseder.[328] Antakya hâkimi Tankred'e karşı Tell el-Turmesi de konaklayan Sultan ordusu ile haçlılar karşı karşıya gelmişti.

---

[324] İbn Munkız s.121
[325] Anna s.458-459
[326] Porsuk b. Porsuk olarak da bilinen Selçuklu kumandanıdır. Büyük Selçuklu Sultanları Berkyaruk ve Muhammed Tapar'ın emrinde bulunmuş, parlak zaferler kazanmış bir kimse idi. Sultan Muhammed Tapar'a isyan edip Haçlılar'a karşı ittifak yapan Artuklu Emîri Necmeddin İlgazi ve Dımaşk Atabegi Tuğtegin'e karşı gönderilen Porsuk, Tuğtegin'in ağırlıklarının bulunduğu Hama'yı yağmalayarak tahrip etti. Ardından da ince bir taktikle Kefertab'ı ele geçirerek burayı Munkızoğullarına teslim etti. Ancak Tel-dânis istikametinde ilerlerken Haçlılar'a gafil avlandı ve dağılan ordusunu toparlayamadığı için, yenildi ve yenilgiyi hazmedemediğinden 1116'da öldü. Bkz. TDV İslâm Ansiklopedisi, Abdülkerim Özaydın, c.34,2007, s. 325-326.
[327] Anna s.459
[328] İbn Munkız s.100

Bohemond'un babası Robert de Guiscard ve bütün ailesi ile ilgili bilgileri Anna, ayrıntılı biçimde vermiştir.[329] 1081 yılının Haziran ayında, Draç'ı kuşatan Guiscard, Bizans'ı ele geçirmek için her zaman çabalamıştır. Bohemund da babasının izinden gitmiştir. Hırsı sayesinde Bohemond, Antakya Haçlı Prensliği'nin başına geçmiştir.[330] Bohemond'un kırklı yaşlarında olmasına rağmen genç görünümü, beyaz tenine karışmış al yanakları ve yiğit hali Anna'nın tasvirlerinde zikredilir. Anna, Bohemond'un gülüşünün bile çevredekileri tedirgin ettiğini yazar.[331] Birinci Haçlı seferinde Norman Haçlı lideri ve Antakya Haçlı Prensliği'nin kurucusu Bohemond, 1100 yılının yazında, kuzeni Richard de Salerno ile Danişmendli emîri Gümüştegin Gazi tarafından hapsedilmişti. İtalya'dan gelen Lombardlar, Sivas ve Niksar'ı alarak Bohemond'u kurtarmayı istemişlerdi. Bu amaçla haçlı ordusundan ayrılıp farklı bir güzergâh takip ettiler.

Anna'nın eserinde bahsettiği üzere "*Baudoin'ı çağırdı ve onu Kudüs Krallığına getirdi. İmparator, Baudoin'ın Kudüste taht'a geçtiğini öğrenince, [İstanbula gelişinde] sevinçle karşıladığı Saint-Gilles'i yanında alıkoydu; tam bu sırada, Blandrate kardeşlerin komutasında bir Norman birliği de [İstanbula doğru] gelmekte idi. İmparator, [İstanbula geldikleri zaman] bunlara ısrarla, Latinlerin diğer ordularıyla buluşmalarını sağlayacak olan, daha önceki birliklerin izlemiş bulunduğu yolu aynıyla izleyerek, kıyıdan. Kudüs'e gitmelerini öğütledi; ama gördü ki bunlar, Frank'larla birleşmek istemedikleri için ve [Horasan sandıkları, Danişmendliler ilini] zaptetmek üzere Horasan'a gitmek amacıyla bir başka yolu izlemek istediklerinden, onları ikna edemiyecektir. Bu tasarının kesinlikle felaket getireceğini bilen ve böylesine kalabalık bir ordunun -gerçekten bunlar [bu ordu] 50 000 atlı ve 100 000 yaya askerinden oluşuyordu.*"

Baudoin, 25 Aralık 1100'de kral olurken, Bohemond'u kurtarmak isteyen haçlıların takip güzârgâhı konusundaki ısrarını anlatır. Yine de Anna, Bohemond'un tutsak edilmesiyle ilgili bir bilgi vermez. Ayrıca Horasan ve Danişmendliler ilini karıştırmaktadır. 1101 yılının yazında Türkler ile Haçlıların mücadelelerini anlatan Anna, Türklerin başarılı olduğunu kaydeder.[332] Başka bir kaynakta ise Bizans İmparatoru Aleksios'un, Bohemund'un kendisine teslim edilmesi için 260.000 Bizans altını vaat ettiğini belirtir. Danişmendli emîri, bu teklifi uygun bulsa da fidye için alınacak altından hak iddia eden Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın

---

[329] Anna s. 41-45;131
[330] Anna s.357, 387
[331] Anna s.419
[332] Anna s.346-347

devreye girmesi ile görüşmeler yarım kalır.[333] Niksar kalesinde bir müddet tutsak olan Bohemund, 1103'te fidye karşılığında serbest bırakılmıştı. Ancak bu durum müttefik konumundaki Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan tarafından yeni, güçlü bir Haçlı ittifakının oluşmasına neden olacağı gerekçesi ile hoş karşılanmamıştı.[334]

Anna, Bohemond'un 1104 yılı sonunda, öldüğü söylentisi çıkartıp, tabutta yolculuk ederek, Rum ülkesini alt üst etmek niyetiyle 1105 yılı ocak ayında İtalya'ya yaptığı yolculuğu, ölü bir horozun da kokusuyla inandırıcılığını arttırdığı hikâyesine başka bir kaynakta rastlanmaz.[335]Anna, daha sonra Bohemond'un bugünkü Arnavutluk ve yakın çevresini işgal etmek amacında olduğunu belirtir. Fransa Kralı I. Philippe'in kızı Constance ile evlendiğini kaydeder. Bohemond'un bu evliliğinden olan oğlu II. Bohemund'un, Tancred[336]'in ölümünden sonra Antakya Haçlı Kontluğu'nun başına geçtiğini Munkız'ın kitabından takip edebiliriz.[337] Vaftiz ismi Marc olmasına rağmen, iri ve güçlü fiziğinden dolayı, efsane kahramanı devden mülhem olarak kendisine Bohemond deniliyordu.[338] Anna Bohemond'un "*sanisko ve ya saniskos lakaplı*"[339] olduğunu belirtiyor. Bu kelimeyi Bilge Umar, tespit edemediğini yazarken, san; kutsal yüce anlamına gelebileceği gibi Robert'in başkenti Salerno şehri ile ilgili olup, Salerno'lu anlamında kullanılması da mümkündür.

Anna'nın anlatımı bu noktada sona ererken eserinde bahsi geçen Roger ve Baudoin'in daha sonra yaptıkları İbn Munkız'ın eserinde yer almaktadır. Üsâme,

---

[333] Runciman, c. II, s. 31

[334] Abdülkerim Özaydın, "*Dânişmendliler*", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1993, s. 470

[335] Anna s. 357

[336] Tancred, Norman kökenli, 1075-1112 yılları arasında yaşamış, Birinci Haçlı Seferine amcası Bohemund ile birlikte katılmış liderlerdendir. İznik kuşatmasına katılmış, Kilikya bölgesinde çeşitli çarpışmalar yapmış ve Antakya kuşatmasında bizzat bulunmuştur. Onikinci yüzyılın başından itibaren Tancred Antakya bölgesinin yöneticiliğini yapmaya başlamış ve 1112'deki ölümüne kadar kısa bir süre hariç bu görevde kalmayı başarmıştır. 1104 yılında güney Anadolu bölgesinde Urfa ve çevresinin kontrolünü de ele almıştır. 1107 yılında ise bu bölgenin kontrolünü Baldwin'e geri vermek zorunda kalmıştır. Antakya yöneticiliğini Bohemund'tan devralmış onun serbest bırakılmasıyla görevi ona devretmek zorunda kalmış ama daha sonra 1105'te Bohemund vatanı güney İtalya'ya geri döneceği için Antakya krallığını Tancred'e bırakmak zorunda kalmıştır. Öldüğünde Antakya'nın yöneticiliğini oğlu Roger'e bırakmış ve ondan sonra da yerine II. Bohemund geçmiştir. Bkz. Tarık Tolga Gümüş, "*Caen'li Ralph'ın Gözünden Türkler: Birinci Haçlı Seferi*", Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl/Year: 5, Cilt/Vol: 5, Sayı/Issue: 14

[337] İbn Munkız s.156

[338] David Nicolle, Birinci Haçlı Seferleri, 1096-99, trc. L. Ece Sakar (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013)s.14

[339] Anna s.142-151

Haçlılara karşı önemli savaşlara katılmıştır. Antakya, Roger adlı bir Frenk tarafından yönetiliyordu[340]. Artukoğlu Necmeddin İlgazi 14 Ağustos 1119 tarihinde Danis'te Roger ile savaştı. O'nu öldürdü.

"*Baldwin Antakya'ya gelerek, şehri teslim aldı. Kırk gün sonra, Baldwin, savaşa hazır olarak İlgazi'nin karşısına çıktı. İlgazi için, Üsâme, "ne zaman şarap içse, yirmi gün sarhoşluğu geçmez*" diyor. *Frenkleri yendiğinden şarap içmiş, sarhoşluk periyodu gereği henüz sarhoşluğu geçmemişti. Kral Baldwin, ordusuyla Antakya'ya girinceye kadar da sarhoşluğu geçmedi. İlgazi ile Baldwin arasındaki ikinci savaş Balat'ta idi. Bazı Frenkler, bazı Müslümanları yendiler. Müslümanlar, Sıhyevn, Balatunus ve çevresinin hakimi olan Robert'i esir aldılar. Robert o zamanlar Şam'ın hakimi olan Atabek Tuğtekin'in* dostuydu. "*Robert, Atabek Tuğtekin'in de İlgazi'ye yardım için katıldığı bu savaşta esir alındığında, kendi fidyesini on bin dinar olarak belirlemişti. İlgazi, "onu Atabek'e götürün, belki Atabek, onu korkutur da belki daha fazla fidye alırız"dedi. Atabek'e götürdüler. Atabek, çadırında içiyordu. Robert'in kendisine doğru geldiğini görünce kalktı. Kılıcını çekerek, Robert'in kellisini uçurdu. Türkmen askerlerin parasını ödeyebilmek için bir dinara ihtiyacımız varken, biraz korkutursun belki daha fazla fidye alırız diye sana gönderdik*" dediklerinde Atabek, "*Ben bundan başka bir korkutma usulü bilmiyorum*" cevabını verdi[341]. Haçlılar bu yenilgiyi, Kanlı Meydan Savaşı "Ager Sanguinis" olarak hafızalarına kazıyacaklardı. Üsâme b. Munkız'ın Kitâbü'l İ'tibâr'daki ifadesine göre; 40.000 kişilik Haçlı ordusundan Antakya'ya dönmeyi başaranların sayısı yirmi kişiden azdı.[342]

Üsâme'nin anlatığına göre "*1124 yılında Şeyzer'de Frenk ve Ermeni savaşçılardan bir miktar esirimiz vardı. Frenklerin kralı Baldwin, onların güvenliği karşılığında Mardin Emiri Hüsameddin Timurtaş İlgazi'ye borçlu olduğu meblağı vermeyi kabul etti. Gerekli meblağ ödenip rehineler yurtlarına dönmeyi beklerken Humus hâkimi Hirkan'ın gönderdiği pusuya yatmış bir grup süvari çıkıp onları esir almıştır*".[343] Timurtaş İlgazi ve Hirkan arasında işbirliğinden ziyade birbirlerini pusuya düşürme çabası vardır.

Üsâme, Nureddin Zengî ile bir görüşmesini aynen Nureddin Zengî'nin kelimeleriyle şöyle aktarır: "*Ey Fulan, Şam halkı bizim düşmanımızdır. Frenkler de*

---

[340] Anna s.401
[341] İbn Munkız s.155
[342] İbn Munkız; . Ziya Cömert'in notu; Roger, Üsâme b. Munkız'ın söylediği gibi Danis'te değil Balat'ta öldürüldü. s.154
[343] İbn Munkız s. 137

bizim düşmanımızdır. İkisi arasında olduğumda ne onlara ne ötekilere güvenirim."[344].

Bizans'ın o yıllarda, Anadolu ve Suriye'ye yönelik bir denge politikası vardı. Haçlı Seferleri sırasında, Aleksios Komnenos, Anadolu'nun batı kıyılarının bir bölümünü Türkler'den almak için hâlihazırda bulunan gücünü kullanmış, Bohemond ile çatışmaya girmesiyle beraber, Suriye'nin kuzeyinde Bizans'ı yok sayan bir Norman Prensliğinden ise, geçici olarak iyi teşkilatlanmamış yarı göçebe Türklere bırakmayı tercih etmişti. 1138 yılında, İmparator II. Johannes Komnenos, Haçlılar'a babası zamanında yapılmış olan vasallık yeminini hatırlatmak, Ermeniler'i yeniden itaat altına almak ve Zengî'yi bertaraf etmek amacıyla Antakya'ya gelmişti. Bizans İmparatoru Johannes Komneos, Haçlı kuvvetleri ile birleşerek Nisan 1138'de Halep topraklarına girdi ve Halep yakınlarındaki Buzaa'yı aldı. 19 Nisan'da Halep'i kuşattılar ama Zengî hazırlıklı idi. Bizans ve Haçlı kuvvetleri bir başarı elde edemediler. Ardından Esarib'i kuşattılar. 21 Nisan'da burayı aldıktan sonra Munkizoğulları elindeki Şeyzer'i kuşattılar. Zengî nin örgütlediği savunma sayesinde Şeyzer'i alamadan döndüler. Anna da bu sefere eserinin giriş kısmında değinmiştir. O, eserinde 1138 yılında Antakya ve Suriye üzerine yapılan seferde eşinin Bizans İmparatorunun yanındaki komutanlardan biri olarak Antakya'yı Haçlılardan geri alıp, kardeşinin emrine kazandırdığını belirtir. Suriye üzerine yapılan saldırıda eşinin de bulunduğunu Anna anılarında yazmıştır. Bu sefer sonunda eşi hastalanmış ve ölmüştür.[345] Suriye üzerine yapılan bu sefer sırasında İbn Munkız da bizzat savaşa katılanlar arasındadır.

Anna'nın eserinde belirttiği[346] Bilge Umar'ın "Hasan'ın kimliği tam olarak bilinmiyor" dediği Hasan Bey, Kapadokya emiri Hasan Bey olan Dânişmendli beylerindendir. Eserin[347] bir kısmında Danişmend Beyleri ve Bizans arasındaki bir savaşı anlatan Anna, saldırıyı sanki oradaymış gibi hikâye etmektedir. 1116 yıllarında olduğu düşünülen bu savaşta, başta Emir Hasan olmak üzere, Danişmendi beyleri, Bizans ordularının ilerlemesini ve katliamını durdurmuşlardır. Böylece onlar,

---

344 İbn Munkız s. 39
345 Anna s. 11-12; İbn Munkız s.26,148
346 Anna s. 441-443
347 Anna s. 499-500

bu teşebbüsleriyle sadece Selçuklu Türklerinin değil, bütün Anadolu Türklerinin hayatlarını ve geleceklerini de kurtarmışlardır. 1116 yılında Aleksios, komutanları vasıtasıyla istediği sonucu alamayınca, Türkiye Selçuklu Devletini yıkmak ve Türkleri Anadolu'dan atmak için ordularının başında bizzat Konya üzerine yürümüş ise de, Akşehir'de Sultan Şahinşâh tarafından başarısızlığa uğratılmış ve sarayına geri dönmüştür. Anna, babasının dönüşü ile ilgili kutlamaların yapılmama nedenini farklı açıklasa da savaşın kazanılmadığını bir türlü söylemeye yanaşmaz.[348] Yine Bilge Umar'ın "Elegmôn adının da Türkçe doğru biçimini saptayamıyoruz"[349] dediği kişinin bir Danişmendli Beyi olduğu aşikârdır.

İbn Munkız, Frenklerin başında Theophile' ın iki kardeşinin varlığından bahsetmesi,"*Theophilus*", Anna'nın eserinde de imparator için kullanılan bir kelimedir.[350] Anna, Frenk isimlerini çoğu zaman doğru aktarmamıştır. Asıl adlarından çok ünvanlarıyla kişileri anmaktadır. Oysa İbn Munkız kişileri yalnızca adları ile değil kullandıkları lakaplar ile de belirtmektedir.[351]

Kutsal Mezar Kilisesi; Arapçada Kalanisatü'l- Kıyamet (Diriliş Kilisesi) olarak bilinir. Kutsal Kudüs şehri için de Anna "Kutsal Mezar" demektedir.[352]İbn Munkız, haçlılarla yakın ilişkiler geliştirmiş olmasından mütevellit Kudüs'ün haçlıların elinde olduğu sıralarda bu şehri defalarca kez ziyaret ettiğini belirtir. İbn Munkız, bir anısında Celile Prinkepsi Bures'li Guillaume'nin (Taberiyye hâkimi William de Bures) ile birlikte Emir Mu'inüddin'in Akka'dan Taberiyye'ye giderken yolda onlara eşlik ettiğini anlatmaktadır. [353]"*Her Kudüs'e gidişimde yanında Frenklerin kiliseye çevirdikleri küçük bir mescid bulunan el-Aksa Camii'ne giderdim*". Emir Üner ile Kubbetü's-Sahra'yı ziyaret ettiklerini belirtir[354].

Trablus'u kuşattıkları sırada miras sebebiyle anlaşamayan Bertrand ve Guillaume'den hangisi önce ölürse ölenin toprakları diğerine intikal edecekti. Guillaume, Trablus'un 26 Haziran 1109'da ele geçirilmesiyle Trablus Prinkepsi

---

348 Anna s. 503
349 Anna s. 500
350 Anna s.115;İbn Munkız s.105
351 Anna s.362; İbn Munkız s.124
352 Anna s. 415
353 İbn Munkız s.173
354 İbn Munkız s.170

olmuştur. Hemen akabinde Guillaume'ın, şüpheli bir okla ölmesi üzerine diğer topraklara da Bertrand sahip olmuştur. Bu anlaşmaya benzer bir anlaşmanın Antakya hâkimi Roger ve Baldwin arasında olduğundan söz eden İbn Munkız, bunu anılarında aktarmıştır[355]. Bu tür sözleşmeler Haçlı kontları arasında karşılaşılan yaygın bir durum da olabilir. İbn Munkız, 14 Agustos 1119 tarihinde Roger'ın ölümüyle Antakya'nın Baldwin'e teslim edildiğini belirtir. Guillaume, Raymond'un yeğenidir. Anna, onun da amcası gibi kutsal yemine sadık biri olması için babasının elçi gönderdiğini belirtirken, bu yemini edip etmediği ile ilgili bir bilgi vermez.[356]

Anna, Şeyzer'den yalnızca bir kez, Bizans İmparatoru'nun Bohemond ile yaptığı anlaşmada bir yer ismi olarak bahsederken, İbn Munkız de Konstantiniyye şehrinden babasının şahin almak için adam yolladığını anlatırken bahseder. Ayrıca 1138 yılında yapılan Bizans'ın doğu seferi sırasında, İbn Munkız'ın anlatımında Konstantiniyye bir kez daha anılır. '*Şeyzer kuşatmasında bir grup piyade savunmada esir olarak Bizans'ın eline geçti. Halep hâkiminin kölesi olan bir zahid Konstantıniyye'ye götürülmüştü. O şehirde tanımadığı biri tarafından fiyatı ödenmiş ve harçlık verilerek memleketine gönderilmişti'*.[357]

---

355 İbn Munkız s. 154
356 Anna s.347
357 Anna s.430; İbn Munkız s.237-126

SONUÇ

Frenklerin doğuya gelişleri, macera tutkuları, kendi ülkelerinden uzaklaşmak için bağlı oldukları otoriteden izin almaları gereken bir dönemde hacılık bahanesiyle kalabalıklar halinde kutsal yerleri ziyaret adı altında ortaya çıkmıştır. İstilanın hedefindeki, ırmaklarından süt ve balın aktığı bir ülke diye anlatılan Kudüs'e doğru yol alan ve baharda açan çiçekler kadar çok olan bu kalabalık, Konstantinapolis'te İmparator kızı Anna Komnena tarafından gözlenmiştir. Aynı kalabalığın güzargâhındaki Şeyzer'in tam da yolun üzerinde olmasından ötürü, bizzat içinde bulunduğu siyasî durumdan ve haçlıların bir tehdit olmasından dolayı kayıtsız kalamayacağı bu tarihi olaya Üsâme İbn Munkız da şahitlik etmiştir. Ortaçağ tarihinin büyük ve merkezî olayını Doğu Roma aristokrasisinin mor odada doğmuş prensesi Anna Komnena'nın ve parçalanmış Suriye topraklarından bir Arap Emiri Üsâme İbn Munkız'ın gözüyle değerlendirmeye çalıştık.

XII. yüzyıla girilirken, karmaşık bir siyasal yapısı bulunan Anadolu, pek çok hanedana birden ev sahipliği yapmaktadır. Batıda Bizans İmparatorluğu tarihi, Güneydoğuda Latin prenslikleri tarihi, Anadolu'nun pek çok yöresine yayılmış olan Türkmen beylikleri tarihleri ve Ortadoğu tarihi açısından kaynak teşkil eden bu iki eser, Türk beyleri ve Türk süvarilerden de bahsetmektedir. Her iki eser de, Türk Tarihi açısından bilgiler verirken, dönemin Türk Tarihi'ni anlatan eserlerin kısıtlı olması bakımından ayrıca değerlidirler.

Haçlılar, Kudüs Krallığını kurarak, bölgedeki Müslümanlar ile uzun süren bir komşuluk dönemi yaşadılar. Bu komşuluğun sonuçları, siyasi ve sosyal bakımdan ayrıca üzerinde durulacak kadar büyük olmuştur. Haçlı Seferlerinin, iki yekpare dini bloğun karşılaşması biçiminde vuku bulduğu fikri çalışmamız boyunca da değerlendirilmiştir. Hıristiyan Bizans ve Müslüman Ortadoğu'nun Haçlı Seferlerine bakışı gösterir ki, Haçlılar, Ortadoğu'ya yeni bir enstrüman eklemekten başka bir durum yaratmamıştır.

Yukarıda verdiğimiz örneklerde görüldüğü gibi incelediğimiz dönem itibariyle dinsel ya da mezhepsel bir bloklaşmadan daha çok, stratejik müttefik ilişkisi görülmektedir. Her iki dine mensup dönemin liderleri mezhep farklılıklarını

desteklemiş, farklı mezhepleri başka bir dini düşman gibi algılamaktan çekinmemiştir. Latinlere göre Doğu Roma yani Bizans, bir Yunan devletidir. Batılıların ötekileştirme politikasından nasibini almış olan Bizans, tarih çevrelerinin Ortaçağ için yapmış oldukları ayrımda Doğuya aittir. Doğu ve Batı ayrımı günümüz tarihçileri açısından yeniden ele alınmakta ve farklı fikirler tarihçiler arasında tartışılmaktadır. Öte yandan Fatimiler'e gelince, Haçlı Seferlerini desteklediği hatta bizzat Haçlıları davet ettikleri bile söylenmektedir.

Bizans ve Haçlılar arasında olası bir işbirliği, yukarıda da değindiğimiz gibi karşılıklı güvensizlik, inanç esaslarındaki farklılıklar, görüş ayrılıkları, geçmişe dayalı husumetler, batılıların İstanbul'u zapt etmek gibi bir niyetleri de olduğundan gerçekleşmemiştir. Anna'nın eseri bize Haçlıların gelişiyle birlikte Bizans'ın tavrı ile ilgili bilgileri detaylı biçimde vermektedir. Doğu'da kurulan Latin Prensliklerini kendileri için tehdit gören Bizans, bu konuda yanılmamış, İstanbul'un yağmalanmasını geciktiren bir politika izlemiştir. Anna, babasının ve Bizans'ın iç ve dış politikaları ile ilgili de bilgileri paylaşmış, belki de daha sonraki idarecilerin ders çıkaracağı edebi değer de taşıyan eserini ortaya koymuştur. Anna da Üsâme b. Munkız gibi haçlıların tavır ve davranışlarını betimlerken olumsuz unsurları ön planda tutmuştur. "*Latinlerin çok oynak davranışlı*" olduklarını söylerken, güvenilmez oldukları, boğazın akıntısı gibi bir aşırılıktan diğerine sürüklendiği, mal ve mülk düşkünü kişiler olarak tanımladığı Frenklerden şikâyet etmiştir. Çok kalabalık olduklarını da söyleyerek babasının neden Haçlı Seferine iştirak etmediğini açıklamaktadır. Anna'nın eserinde, dönemin Bizans'ının Haçlı Seferleriyle artan Ortadoğu'daki hareketli sürece, el değiştirmelere, savaşlara, entrikalara fazla müdahil olamadığını görüyoruz. 1138 yılında, Anna'nın kardeşi olan Bizans İmparatoru Ortadoğu'ya sefer düzenlediğinde çok da başarılı olamamıştır. Bu seferde Anna'nın eşi de bulunmuştur. Bizans ordularının Şeyzer'i kuşatması sırasında İbn Munkız da bizzat savunmada yer almıştır.

Üsâme İbn Munkız, haçlıların güzargâhında bulunan emirliği nedeniyle, sık sık Anna gibi haçlılarla münasebette bulunmuş, onların alışkanlıkları, inanç ritüelleri, adalet anlayışları, saldırgan tavırları, tedavi yöntemleri karşısında çokça hayret etmiş, bazen de onlarla dostluk kuracak kadar samimi olmuştur. İbn Munkız, Frenklerin

bayramlarından birinin kutlamaları sırasında Taberiyye'deki eğlenceleri izlemiştir. Her iki eserimiz de sosyal tarih yazımında özellikle hatırat tarihçiliğinin önemli ve özgün eserleridir. Tarih biliminin ana malzemesi olan insan, kendisinin ve çevresinin yaşam tarzını kaydetme ihtiyacı duymaz. Aynı kültür ögeleri, farklı kültüre sahip kişilerin ilgisini çeker ve sonraki dönemlere ışık tutabilecek değerli bilgiler aktaran kayıtlar ortaya çıkar. Ortaçağ Tarihinde, Ortadoğu'da birçok önemli olaya şahit olmuş, bizzat olaya iştirak etmiş birçok kişi, bunu yazmayı denememiştir. Pek az kişinin yazmayı denediği bu olgunun, belirli bir üslupla yazıldığına da çok sık rastlanmaz.

İki kültür, iki devlet, iki inanç ve tek bir coğrafyada yaşamayı başarmış iki komşu olarak Müslümanlar ve Bizanslılar, Haçlıların gelişi ile daha önce şahit olmadıkları kadar vahşi yıkımlara, katliamlara şahitlik etmişlerdir. Kudüs'ü kurtarmak ve hac ziyaretini gerçekleştirmek amacıyla başlamış Haçlı Seferleri, geçmişe aitmiş gibi görünse de seferlerin oluşturduğu bilincin, bazen toplumsal bazen de siyasi platformlarda halen kendisini göstermekte olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Acar, Abdurrahman, İbn Cübeyr Seyahatnamesinde Dinsel Hoşgörü, İslâmî Araştırmalar, 2004, cilt: XVII, sayı: 2

Altan, Ebru, İkinci Haçlı Seferi (1147-1148), Ankara, 2003

Anna Komnena, Alexiad: Malazgirt'in Sonrası, B. Umar (Çev.), İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1996

Anna Komnene, The Alexiad, trans. E. R. A. Sewter, with an introduction and notes by Peter Frankopan, London, Penguin Books Ltd., 1969, bk. XII, p. 348. Gordon Reynolds, Supervised by Dr Chris Jones Blast from Byzantium: The Alexiad on Crusader-Byzantine relations during the First Crusade, University of Canterbury, 2015

Anonim Haçlı Tarihi (Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum), Çev. Ergin Ayan, Selenge Yay., İstanbul, 2013

Avcıoğlu, Doğan, Türklerin Tarihi, Beşinci Kitap, Tekin yayınevi, İst. 1982

Bartels, Rebeca, Usama Ibn Munqidh: His Methodological Agenda to Dehumanize the Franks, https://www.academia.edu erişim:03.02.2020

Bahadır, Gürhan, 1.Bohemund'dan Konstance'ye Kadar Antakya Haçlı Prensliği(1098-1149), Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İst. 2017

Bailly, Auguste, Bizans Tarihi, cilt 2,Türkçe çev. Haluk Şaman, Tercüman 1001 Temel Eser

Baş, Eyüp İbn. Asakir ve Tarihu Dımeşk'i Üzerine, Erişim: http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/779/9988.pdf s.699(22.10.19)saat.10.30

Bilinir, Sedat, Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104) , Asia Minor Studies, Cilt: 4 Sayı: 7 Ocak 2016 / Volume: 4 Issue: 7 January 2016

Cahen, Claude, An Introduction to the First Crusade, The Crusades: Critical Concepts in Historical Studies. (Cilt: I). London ve New York: Routledge Group. 2008.

Cahen, Claude, Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı, Çev. Mustafa Daş, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016.

Cameron, Averıl, Bizanslılar, çev. Özkan Akpınar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul,2016

Ceyhan, İbrahim, Almanca Araştırmalara Göre Haçlı Seferlerinin Kültürel Boyutu, Dokuz Eylül Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilimdalı Yüksek Lisans Tezi, 2005

Clari, De Robert, The Conquest of Constantinople, İngilizce cev. E. H. McNeal, 1196, Türkçe çev. Beynun Akyavaş, İstanbul'un Zaptı(1204), Ankara, 2000

Cobb, Paul M., Müslümanların Gözüyle Haçlı Seferleri, çev. Ekin Duru, Say yayınları, 2018

Connor, Carolyn, Bizans'ın Kadınları, 2011, Yapı Kredi Yayınları, İst.

Cox M.A., George W. Haçlı Savaşları Tarihi, (çev. İhsan Duru), Ark yayınları,2018

Cüneyt Kanat, Devrem Burçak, Sorularla Haçlı Seferleri, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013

Çıvgın, İzzet, Orta Çağ Tarihi, Ankara, 2008

Demirkent, Işın "Haçlı Seferleri ve Türkler", Türkler (Editör: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 6 (Ankara 2002).

Demirkent, Işın, "Haçlılar", DİA Merçil, E. ve Demirkent, I. "Haçlılar". DIA, C. XIV,(İstanbul,1996).

Demirkent, Işın, Haçlı Seferleri, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1997

Demirkent, Işın, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118), Ankara TTK.,1990)

Demirkent, Işın, Vefeyât, İslâm Araştırmaları Dergisi, Sayı 15, 2006

Diehl, Charles Bizans İmparatorluğunun Tarihi, çev. A. Gökçe Bozkurt, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2014

Donold, M. Nicol, Bizans ve Venedik; Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine Bir Araştırma, İstanbul, 2000

El Cheikh, Nadia Maria, Arapların Gözüyle Bizans, (çev. Mehmet Moralı) İstanbul: Alfa Basım, 2012

Encyclopædia Britannica, Anna Comnena, https://www.britannica.com/biography/Anna-Comnena, Erişim: 23.05.2019

Encyclopædia Britannica, https://www.britannica.com/place/Caesarea, Erişim:23.05.2019

Ferit Develioğlu, Osmalıca Türkçe Ansikopedik Lügat, Ankara, 1997

Georgıos Akropolites, Vekayiname, (çev. Bilgi Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İst. 2008

Gibbon, Edward, The History of the Decline and Fall of the Roman Empire: Volume 5, J. B. Bury (ed.), Cambridge, Cambridge University Press, 2013

Güngör, Erol, Tarihte Türkler, Ötüken yayınları, İstanbul, 2006

Hacıgökmen, Mehmet Ali, Menâkıb-ı Şeyh Evhadü'd-Dîn-i Kirmânî'de Geçen Selçuklu Tarihi ile İlgili Bilgiler ve Değerlendirilmesi, TAD, C. 34/ S. 58, 2015

Heath, İan, Bizans Orduları 900-1461, Askeri Tarih Dizisi, (çev. Buket Bayrı), Türkiye İş Bankası Yay. 2014

Hill, Barbara, Bizans İmparatorluk Kadınları, İktidar, Himaye ve İdeoloji, (çev. Elif Gökteke), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003

Hillenbrand, Corale, Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri, (çev. Nurettin Elhüseyni), Alfa yayınları, 2015

Howard-Johnson, James, 'Anna Komnene and the Alexiad', in Margret Mullet and Dion Smythe (ed.), Alexios I Komnenos: I Papers, Belfast Byzantine Text and Translations, Holywood, Priory Press, 1996,

İbn Asakir, Târîhu Medîneti Dımaşk: Tehzîbu Târîhu Dımaşk el-Kebîr, II, thk: Abdülkadir Bedran, Beyrut, Dârü'l-Mesire, 1979.

İoannes Zonaras, Tarihlerin Özeti,(çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İst.2008

Özkuyumcu, Nadir, 'Tolunoğulları',c.41, TDV İslâm Ansiklopedisi. İstanbul, 2012

J.F., Michaud, Haçlı Seferlerinin İlginç Olayları, hazırlayan Güray Kırpık.

Jean De Joinville, Bir Haçlının Hatıraları, çev. Cüneyt Kanat, William Stubbs, Seventeen Lectures on the Study of Mediaval and Modern History, Oxford,1874,

Kaya, Abdullah, Doğudaki Roma'nın Bizanslaştığı Devir, CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2013, Cilt: 37, Sayı: 2

Kayapınar, Levent, Bizans Tarih Kaynaklarının Neşri: Dünya Ve Türkiye'deki Durum, www.academia.edu.

Kayhan, Hüseyin, "Haçlılar Karşısında Artuklular", I. Uluslararası Mardin Sempozyumu, İstanbul, 2006,

Kırpık, Güray "Haçlı Seferlerinde 'Tanrı Barışı' Müessesesi", SDÜ. Fen Edebiyat Fak., Sos. Bil. Dergisi, Isparta, 16, (2007)

Koca, Salim, Büyük Selçuklu Sultanı Meliksâh'ın Suriye, Filistin, Mısır Politikası ve Türkmen Beyi Atsız, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya Selçuk Üniversitesi, sayı 1,

Köymen, Mehmet Altay, Selçuklu Devri Türk Tarihi, T.T.K., Ankara,2017

Le Goff, Jacques, The Birth of Europe, Oxford, Avrupa' nın Doğuşu, çev. M. Timuçin Binder, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Lewis, Bernard, Ortadoğu, çev. Selan Y. Kölay, 2015

Ljubarskij, Jakov, "Why Is the Alexiad a Masterpiece of Byzantine Literature?", Anna Komnena and Her Times, Ed: Thalia Gouma-Peterson, 2000, New York.

M. V. McDonald, Bir Tür Olarak Arap Edebiyatında Hayvanı Konu Alan Kitaplar. “Animal-Books as a Genre in Arabic Literature” başlığıyla British Society for Middle Eastern Studies (c.15, No.1/2, (1988) s. 3-10) adlı dergide yayımlanmış olan makalenin çevirisidir. (çev. Şener Şahin), Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2, 2007

Maalouf, Amin, Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Telos Yayınları, 1997

Maktal Canko, Dilek, Bizans’ta Kadın Sanatçılar, Sanat Tarihi Dergisi Cilt/Volume: XXV, Sayı/Number:1 Nisan/April 2016

Mohsen Zakeri, Muslim "Chıvalry" at the time of the Crusaders. The case of Usama b. Munqidh, www.Academia.edu.

Muallim Nâci, Lugat-ı Nâcî, İstanbul, 1317

Müeyyidüddevle Ebu Muzaffer Üsâme İbn Münkız b. Mürşid el- Kinânî eş- Şeyzerî Kitâbü’l-İʿtibâr, haz. Philip K. Hitti,(Beyrut 1999); Türkçe çevirisi için bkz. Üsâme İbn Munkız, İbretler Kitabı, çev. Yusuf Ziya Cömert, (İstanbul, 2012)

Nicolle, David, Birinci Haçlı Seferleri, 1096-99, trc. L. Ece Sakar (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013)

Ortaylı, İlber, Son İmparatorluk Osmanlı, İstanbul, 2006

Ostrogorsky, Georg, Bizans Devleti Tarihi, çev. Fikret Işıltan,TTK., Ank., 1991

Öğün Bezer, Gülay, Anadolu’nun Fethi ve Drakon Çayı Anlaşması’nın Bu Süreçteki Yeri, TYB Akademi, Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi, 2014

Özaydın, Abdülkerim “Dânişmendliler”, c.8, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1993)

P. K. Hitti, Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi, çev.: Salih Tuğ, Boğaziçi Yay., İst.1981,c. IV

P.M. Holt, Haçlılar Çağı, 11.yüzyıldan 1517’ye Yakındoğu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (çev. Özden Arıkan),İst.,2003

Peter Frankopan, “Turning Latin into Greek: Anna Komnene and the Gesta Roberti Wiscardi.” Journal of Medieval History 39. Vol. 1. (2013)

Polat, İ. E.(2006). Haçlılara kılıç ve kalem çekenler. Ankara, s. 55, Riley-Smith, 2004,; Haçlılar Kimlerdi? (çev.B. Kılınçer). İstanbul

Polat, İbrahim Ethem, Arap Edebiyatı Penceresinden Orta Çağda Haçlı Seferlerine Karşı Türklerin Mücadeleleri, Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, 2004, cilt: IV, sayı: 13

Prokopios, Bizans’ın Gizli Tarihi, (çev. Orhan Duru), Türkiye İş Bankası Yayınları,2008

Runciman, Seteven, Haçlı Seferleri Tarihi, I-II-III (çev. Fikret Işıltan) T.T.K. Basımevi, Ankara, 1998

Sevim, Ali "İbn Münkız",TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:20, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi,(İstanbul, 1999).

Sevim, Ali, "Süleyman Şah I", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.38,İst. 2010

Sevim, Ali, Anadolu'nun Fethi "Selçuklular Dönemi", TTK., İst.1988

Southern, Richard W., Ortaçağ Avrupasında İslam Algısı, (çev.Ahmet Aydoğan), 2001

Şeker, Mehmet, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı, İst. 2011

Şeker, Mehmet, Kudüs'te Selçuklu İzleri, 100. yılında Kudüs, TTK, Ankara, Aralık 2017

Şeker, Mehmet, Rukne'd-din Süleyman Şah b. Kutalmış, Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Yıl: 1 Sayı: 1, 2016

Şemseddin Sâmi, Kamus-i Türki, İstanbul, 1901

Şeşen, Ramazan, Salâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti, İst.,1983

Tanilli, Servet, Yüzyılların Gerçeği ve Mirası - İnsanlık Tarihine Giriş II Orta Çağ, Say yayınları, İst., 1986,

Tarık Tolga Gümüş, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, Caen'li Ralph'ın Gözünden Türkler: Birinci Haçlı Seferi, Yıl/Year: 5, Cilt/Vol: 5, Sayı/Issue: 14

Dakuki, İbrahim, TDV İslâm Ansiklopedisi, c.16, İst.1997

Özaydın, Abdülkerim, Târîḫu medîneti Dımaşḳ, TDV İslâm Ansiklopedisi, c.40. c, İst. 2011

Topaloğlu, Bekir, Hayrettin Karaman, Arapça Türkçe Yeni Kamus, İstanbul 1996.

Turan, Osman, Selçuklu Tarihi Araştırmaları, TTK, Ankara, 2014

Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İst.2009

Turan, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları, İst.,1999

Umberto Eco, Ortaçağ Tarihi, Haçlı Seferleri ve Kudüs Krallığı, (çev. Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınları, 2014.

Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vekayi-namesi Ve Papaz Grigor`un Zeyli,(çev. Hrant D.Andreasyon), TTK yay., Ankara 2000.

Üsâme İbn Munkız, İbn Munkız Haçlılara Karşı, (çev. Selahattin Hacıoğlu), Bordo Siyah Yayınları, (İstanbul, Temmuz 2012)

Vasılıev, A. A., Bizans İmparatorluğu Tarihi, (çev. Ahmet Müfit Mansel), Maarif Matbaası, Ankara, 1943

Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği-2, haz. Ergin Ayan, Gece kitaplığı, Ankara,2018

Wise Bauer, Susan, Ortaçağ Dünyası, Çev. Mehmet Moralı, İstanbul, Alfa, 2014

Hamavi, Yakût, Muʿcemü'l-büldân, c. III, 1988

Yavuzcan, Gaye, Haçlı Seferleri, Selçuklular, Eyyubîler ve Osmanlılara Karşı, 1097-1444, Dünya Savaş Tarihi, Cilt V, Editör: Kelly De Vries, (çev. Emir Yener), Timaş Yayınları, İstanbul 2012

Yınanç, Mükremin Halil, Türkiye Tarihi, Selçuklu Devri, İst.1944.

Umunç H. Decima Musarum: Anna Komnena'nın "Aleksias"ı Üzerine Bir Değerlendirme. Belleten, 2000; 64 (239): AHCI: Sanat ve Beşeri Bilimler Endeksi)

